

**T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEFSİR BİLİM DALI**

**SAİT ŞİMŞEK'İN HAYAT KAYNAĞI KURAN
TEFSİRİ'NDE TARTIŞMALI KONULAR**

RABİYE GÖKMEN

YÜKSEK LİSANS

**DANIŞMAN:
DR. ÖĞR. ÜYESİ HAKAN UĞUR**

KONYA-2019

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	RABİYE GÖKMEN
	Numarası	158106011003
	Ana Bilim / Bilim Dalı	TEMEL İSLAM BİLİMLERİ/TEFSİR
	Programı	Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	Dr. Öğr. Üyesi HAKAN UĞUR
	Tezin Adı	SAİT ŞİMŞEK'İN HAYAT KAYNAĞI KURAN TEFSİRİ'NDE TARTIŞMALI KONULAR

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan "Sait Şimşek'in Hayat Kaynağı Kuran Tefsiri'nde Tartışmalı Konular" başlıklı bu çalışma 01/07/2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Sıra No	Danışman ve Üyeler		
	Unvanı	Adı ve Soyadı	İmza
1	Dr. Öğr. Üyesi	HAKAN UĞUR	
2	Prof. Dr.	ALİ AKPINAR	
3	Dr. Öğr. Üyesi	MUHAMMED ERSÖZ	

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	RABİYE GÖKMEN		
	Numarası	158106011003		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	TEMEL İSLAM BİLİMLERİ/TEFSİR		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
Tezin Adı	SAİT ŞİMŞEK'İN HAYAT KAYNAĞI KURAN TEFSİRİ'NDE TARTIŞMALI KONULAR			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

RABİYE GÖKMEN
İmzası

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ KONYA SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
---	--	--

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	RABİYE GÖKMEN		
	Numarası	158106011003		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	TEMEL İSLAM BİLİMLERİ/TEFSİR		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	DR. ÖĞR. ÜYESİ HAKAN UĞUR		
Tezin Adı	SAİT ŞİMŞEK'İN HAYAT KAYNAĞI KURAN TEFSİRİ'NDE TARTIŞMALI KONULAR			

ÖZET

Kuran-ı Kerim indiği dönemden itibaren muhataplarınca anlaşılmaya çalışılmış, bunun bir sonucu olarak çok çeşitli yorumlar ortaya çıkmış ve bugünkü tefsir külliyatı oluşmuştur. Bu tefsirlerden biri de günümüz tefsir âlimlerinden M. Sait Şimşek'in kaleme aldığı Hayat Kaynağı Kuran Tefsiri isimli eserdir. Çağdaş hayata yönelik yorumları ihtiva etmesinin yanında, içinde bulunduğumuz dönemin toplumsal meselelerini, ayetlerin rehberliğinde çözüme kavuşturma gayesi güden bir eser olması açısından oldukça önemli bir eserdir.

Türkiye'de son yıllarda yazılan tefsirlerden biri olan Hayat Kaynağı Kuran Tefsiri isimli çalışmayı tezimizde çeşitli yönlerden incelemiş bulunuyoruz. Çalışmamızda tarih boyunca tartışma unsuru olmuş ve günümüzde hala tartışılmaya devam edilen, Kuran'da yer alan bazı konular incelenmiştir. Bu çalışmadaki amacımız, M. Sait Şimşek'in uzun eskiden beri tartışıla gelen bir takım geleneksel ve çağdaş meselelere dair konuları ele alış ve yorumlayış tarzını ortaya koymaktır. Bu konulara dair M. Sait Şimşek'in yorumları ve sunduğu çözüm önerileri, klasik ve çağdaş ilahiyatçıların yaklaşımları ile karşılaştırılmış ardından kısa değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Çalışmamız bize şimdiye kadar ortaya çıkmış birçok mesele hakkında çözüm önerisi sunan analizler barındırmaktadır.

Anahtar sözcükler: Kuran, M. Sait Şimşek, Tartışmalı Konular, Tefsir, Ayet

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ KONYA SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
---	--	--

ABSTRACT

Author's	Name and Surname	RABİYE GÖKMEN		
	Student Number	158106011003		
	Department	TEMEL İSLAM BİLİMLERİ/TEFSİR		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	X	
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Supervisor	DR. ÖĞR. ÜYESİ HAKAN UĞUR		
Title of the Thesis/Dissertation	SAİT ŞİMŞEK'İN HAYAT KAYNAĞI KURAN TEFSİRİ'NDE TARTIŞMALI KONULAR			

ABSTRACT

Quran has been tried to be understood since it was revealed, a wide variety of interpretations have emerged and today's tafsir collection has been formed. One of these tafsirs is the work named Tafsir of Quran, The Source of Life, written by one of the contemporary tafsir scholars M. Sait Şimşek. It is very important in terms of being a work which aims to solve social issues of current period under the guidance of verses as well as containing interpretations for contemporary life.

We have analyzed the work named Tafsir of Quran, The Source of *Life* which is one of the tafsirs written in recent years from various aspects in our thesis. In our study, some issues in Quran, which have been a matter of opinion throughout history and which are still being discussed today, have been analyzed. In this study, our aim is to reveal M. Sait Şimşek's manner of dealing with and interpreting a number of traditional and contemporary issues which have been discussed since the past. M. Sait Şimşek's interpretations and his solutions related to these issues have been compared with approaches of classical and contemporary theologians and then, short evaluations have been made.

Our study contains analyzes which offer us solutions about many issues which have arisen so far.

Keywords: Quran, M. Sait Şimşek, Controversial Topics, Tafsir, Verse

İçindekiler

ÖZET	I
ABSTRACT.....	II
KISALTMALAR.....	V
ÖNSÖZ.....	VI
GİRİŞ.....	1
A.ARAŞTIRMANIN KONUSU VE İZLENİLEN YÖNTEM	1
B. ARAŞTIRMANIN AMACI.....	2
C. ARAŞTIRMANIN KAYNAKLARI VE YÖNTEMİ	2
D. M. SAİT ŞİMŞEK VE İLMİ KİŞİLİĞİ.....	4
1. HAYATI.....	4
2. ESERLERİ	5
3. HAYAT KAYNAĞI KURAN TEFSİRİ VE M. SAİT ŞİMŞEK'İN İLMİ KİŞİLİĞİ	9
BİRİNCİ BÖLÜM	13
HAYAT KAYNAĞI KURAN TEFSİRİ'NDE TARTIŞMALI KONULAR	13
A. FIKHİ KONULAR HAKKINDA YAPILAN YORUMLAR	13
1. Çok Eşlilik.....	13
2.Kadının Örtüsü	16
3. Kuran'a Abdestsiz Dokunma	20
4. Erkeğin Kavvamlığı	27
5. Kadınlarla İlgili Ayetlerin Yorumları.....	30
6. Çift Cinsiyetli Kişilerin Durumu.....	39
B. KELAMİ KONULAR HAKKINDA YAPILAN YORUMLAR	41
I. Ehl-i Kitabın Durumu	41
2.Şefaath	43
3. Kabir Azabı.....	49
4. Ruyetullah	51
5. Allah'ın Arşa İstivası.....	54
6. Hz. Âdem'in Yaşadığı Cennet ve İlk Günah.....	55
7. Araf Ehli	63
8. Hz. İsa'nın Nüzülü.....	64

9.Reenkarnasyon.....	68
10. Beş Bilinmeyen	70
11. Miraç	73
12. Duada Aracı Kullanmak	73
İKİNCİ BÖLÜM	77
A. TEFSİR USULÜNE DAİR YAPILAN YORUMLAR.....	77
1. Nesih.....	77
2. Sebeb-i Nüzul	83
3. Muhkem-Müteşabih.....	87
4. Huruf-i Mukattaa.....	90
5. Kıssalar	93
6. İsrailiyyat	97
B. GÜNCEL KONULAR HAKKINDA YAPILAN YORUMLAR.....	100
1. Dinler Arası Diyalog	100
2. Irkçılık	104
3. Cihat	106
4. İlimli İslam	111
5. İsrail Devleti.....	114
6. Kuran'da Sembolik Anlatım.....	115
SONUÇ.....	121
KAYNAKÇA.....	124

KISALTMALAR

- a.s.** : Aleyhi's-Selâm
- a.g.e** : Adı Geçen Eser
- a.g.m** : Adı Geçen Makale
- b.** : İbn
- c.** : Cilt
- çev.** : Çeviren
- DİA** : Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
- DİB** : Diyanet İşleri Başkanlığı
- Ens.** : Enstitü
- Hız.** : Hazreti
- M.** : Muhammed
- s.** : Sayfa
- ss** : Sayfa aralığı
- S.** : Sayı
- s.a.v** : Sallallahu Aleyhi Vesellem
- TDV** : Türkiye Diyanet Vakfı
- Ünv.** : Üniversite
- vb.** : ve benzeri
- vd.** : ve diğerleri
- vs.** : ve saire

ÖNSÖZ

Tüm zaman ve mekânlara hitap eden, ilahi mesajıyla hayatımızın her alanını içine alan Kuran-ı Kerim’i okumak, anlamak, yaşamak bu yüce vahye muhatap olan insanın en temel gayesidir. Nisa suresinin 82. ayetinde geçen “(Okudukları) Kuran’ı (hiç) düşünmezler mi? Yoksa kalpleri üzerinde kilitler mi var? (kalpleri düşünmeye kapalı mıdır?)”ifadesi Kuran’ı üstünkörü, yüzeysel okuyup geçmemeyi, ihtiva ettikleri deruni manaları düşünüp incelemeyi ve mesajı “görmek” için tefekkürü, tedebbürü emretmektedir.

Emrin gereğini yerine getirmeye çalışan insanın, bu anlama gayretinin bir mahsulü olarak Kuran’ın nüzulünden bu yana birçok yorum ve tartışma kaçınılmaz olmuştur. Tarihi süreç içerisinde bu yorumlar zaman zaman örf, adet, gelenek, görenek, farklı toplumlardan etkilenme gibi argümanlar ekseninde değişime uğramış, her müfessir içinde bulunduğu çağın algısını ve güncel meseleleri dikkate alarak ayetleri yorumlamışlardır. Bu sayede günümüze kadar çok sayıda tefsir yazılmıştır.

Bu tefsirlerden biri olan *Hayat Kaynağı Kuran Tefsiri* isimli eser, Kur’an ışığında hayata yön verme gayesiyle Prof. Dr. M. Sait Şimşek tarafından kaleme alınmıştır. Tefsir beş ciltten oluşmaktadır. Şimşek, Kuran âyetlerini indirildikleri tarihsel bağlamdan koparmadan ele alması ve içinde bulunduğumuz çağın sorunlarına çözüm getirecek şekilde yorumlaması açısından çalışmamızın konusu olmuştur. Bu yönüyle tefsiri oldukça önem arz etmektedir. Araştırmamız M. Sait Şimşek’in *Hayat Kaynağı Kuran Tefsiri* adlı eserinin bu doğrultuda ele aldığı bir takım çağdaş yorumları tespit etmek maksadıyla kaleme alınmıştır.

Çalışmamız giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde konumuzun önemi, amacı, kaynakları ve metodu hakkında kısaca bilgi verdikten sonra M. Sait Şimşek ve onun ilmi hayatı hakkında bilgilere ve daha sonra da Şimşek’in tefsirinin genel özelliklerine yer verdik. Birinci bölümde Şimşek’in fıkhi ve kelami alanda tartışılan meselelere dair yapmış olduğu yorumları konularına göre kategorilere ayırıp müfessirimizin değerlendirmelerine yer verdik. İkinci bölümde ise Şimşek’in tefsir usulünde ve günümüzde ortaya çıkan güncel meselelere yer verdik. Aynı zamanda klasik ve çağdaş müfessirlerimizin de görüşleri doğrultusunda meseleleri inceleyerek kısa değerlendirmelerde bulunduk.

Bu konuyu ele almamızın amacı, Kuran'ı anlamayla ilişkili olarak öteden beri tartışılan meseleleri ve aynı zamanda içinde bulunduğumuz çağın doğurduğu problemleri tespit etmek ve bunlara getirilen çözümleri incelemek, onlara hâkim olmaktır.

Çalışmamızın şekillenmesinde Gökhan Atmaca'nın kaleme almış olduğu *M. Sait Şimşek'in Tefsiri'nde Kuran'ın Çağdaş Yorumları* isimli makalesinden istifade edilmiştir.

Bu çalışmamda bana daima yol gösteren, benden kıymetli fikirlerini esirgemeyerek bana ön ayak olan değerli danışman hocam Dr. Öğretim Üyesi Hakan Uğur'a ve daima yanımda olan, benden desteğini hiçbir zaman esirgeyemeyen sevgili eşim Abdüssamet Gökmen'e teşekkürlerimi sunarım.

Rabiye GÖKMEN

KONYA-2019

GİRİŞ

A.ARAŞTIRMANIN KONUSU VE İZLENİLEN YÖNTEM

Şüphesiz Kuran-ı Kerim, Yüce Allah'ın, asırlar boyunca gelip geçen tüm insanlara hitap eden çağlar üstü, ilahî bir mesajdır. Bu mesaj, her dönem ve devirdeki insanların dünya ve ahiret saadetinin yolunu gösteren bir rehberdir. Bu amaçla her müfessir yaşadığı çağın ve içinde yaşadığı toplumun ihtiyaçlarını da göz önünde bulundurarak Kuran ayetlerini açıklamaya çalışmıştır. Müfessirler, tefsirlerini Kuran'ın ihtiva ettiği yüksek hakikatleri, ulvî ve derin manaları ortaya koymaya çalışarak, İlahî mesajın sunduğu rehberi insanlara göstermeye çalışmıştır. Kuran'a dair yapılan yorumlar, tarihi sürece, müfessirin sosyo-kültürel ortamına, müfessirin kapasite ve kabiliyetine vs. daha birçok sebebe bağlı olarak değişiklik arz etmiştir. Bu şekilde günümüze kadar yüzlerce tefsir yazılmıştır.

Yazılan tefsirlerden biri de Prof. Dr. M. Sait Şimşek'in *Hayat Kaynağı Kuran* adlı eseridir. On bir yıllık bir çalışmanın ürünü olan eser beş ciltten oluşmaktadır. 2012 yılında Beyan Yayınları tarafından okuyucuyla buluşturulmuştur.

İçerisinde çağdaş hayata yönelik meseleleri ihtiva etmesi açısından eser önem arz etmektedir. Ülkemizde yazılan son tefsirlerden biri olan, çağının sorunlarını gündeme getirme ve döneminin algısını yansıtması açısından son derece önemi haiz bu eser, günümüz insanının ayetleri anlamasına ve Kuran rehberliğinde hayatına yön vermesine yardımcı olacaktır.

Şimşek tefsir yazma amacını, Kuran'ın indiriliş amacına uygun olarak hayatı düzenlemek, yeniden rayına oturtmak olarak belirtmiştir. O, ilmi birikimiyle çağının sorunlarını Kuran'ın amacı doğrultusunda ele almaya çalışmıştır. Bunu yaparken de değişen ve gelişen dünyada, içinde bulunduğu dönemin meselelerini okuyucuya oldukça sade ve anlaşılır bir dil ile aktarmasının yanında, okuyucuyu yoracak gereksiz detay ve tartışmalardan kaçınmaya özen göstermiştir.

Biz de çalışmamızda elimizden geldiğince onun meselelere yaklaşımını sistematik bir şekilde derlemeye çalışarak, gücümüz yettiğince kendi kanaatimizi

belirtmeye çalışacağız. Bunu yaparken müfessirimizin tefsiriyle sınırlı kalmayıp, konuyu daha iyi analiz etmek maksadıyla diğer eserlerine de başvuracağız.

B. ARAŞTIRMANIN AMACI

Eser günlük hayata yönelik oldukça orijinal ve hayata dönük yorumlar içermektedir. Çağının toplumsal meselelerini, ayetlerin rehberliğinde çözüme ulaştırmaya gayret etmektedir. Şimşek, tefsirini Kuran'ın indiriliş amacına uygun bir şekilde kaleme almayı hedeflemiştir. Bu çabası tefsirinde net bir biçimde hissedilmektedir. Biz de elimizden geldiğince bu yorumlarını tespit etmeye, değişen ve gelişen dünyamızda karşılaştığımız yeni problemlere cevap bulmaya çalışacağız.

M. Sait Şimşek'in kaleme almış olduğu tefsiri, Türkiye'de çağın ihtiyaçlarını gözetilen bir çalışma olması sebebiyle modern tefsir çalışmaları arasında oldukça önemli bir yere sahiptir. Şimşek, Kuran ayetlerini indirildikleri tarihsel bağlamdan koparmadan, yaşanan çağın ve hayatın problemlerine çözüm getirecek şekilde yorumlamaya çalışmaktadır. Nitekim Kuran günlük hayattan bağımsız, durağan hükümlerden oluşmamakta bilakis günlük hayatın içinde savrulan insana, yaratılma amacını hatırlatarak ona yürümesi gereken yolu göstermekte ve onun hayatına yön vermektedir.

Çalışmamızın amacı M. Sait Şimşek'in *Hayat Kaynağı Kuran Tefsiri* adlı eserinde Kuran'ı anlamayla ilişkili olarak geçmişte tartışılmış meseleleri ve günümüzün doğurduğu meseleleri tespit etmek ve bu meselelere sunulan çözümlere vakıf olmak, onları farklı müfessir yaklaşımları doğrultusunda analiz etmektir.

C. ARAŞTIRMANIN KAYNAKLARI VE YÖNTEMİ

Araştırmamızın en önemli kaynağını elbette çalışmamızın ana konusunu teşkil eden Sait Şimşek'in *Hayat Kaynağı Kuran* isimli tefsiri oluşturmaktadır. Ardından yine müfessirimizin çalışmamızla son derece bağlantılı, çağımız meselelerine ayna tutan ve son derece önemli tespitleri içinde barındıran "*Günümüz Tefsir Problemleri*" isimli eseri sık sık başvurduğumuz bir kaynak olmuştur. Bunun yanı sıra müfessirimizin "*Kuran Kıssalarına Giriş*", "*Kuran'ın Ana Konuları*", "*Kuran'ın Anlaşılmasında İki Mesele*" isimli eserleri de oldukça istifade ettiğimiz kaynaklardandır.

Gökhan Atmaca'nın çalışmamızla doğrudan alakalı “*M. Sait Şimşek'in Tefsirinde Çağdaş Yorumları*” adlı makalesi tezimizin ana hatlarının ortaya çıkmasında bir hayli etkili olmuştur. 2012 yılında Bartın Üniversitesi bünyesinde Yrd. Doç. Dr. sıfatıyla görev yapmakta olan Atmaca'nın kaleme aldığı makalede *çağdaşlık* kavramı üzerinde durulmuş ve Sait Şimşek'in tefsirinde çağdaş yorumlara yer verilmiştir. Atmaca'nın makalesi ile bizim çalışmamız arasında benzer konular bulunmaktadır. Ancak konunun tertibi, işlenmesi ve bazı tespitler bakımından farklılıklar barındırmaktadır. Örneğin Atmaca çağdaşlık kavramı üzerinde durmuş ve tefsiri incelerken meselelerin çağdaş yorumlarını tespit etme üzerinde durmuştur ve sadece müfessirin görüşünü ele almıştır. Biz ise çalışmamızda Kuran'da tartışılan konular ekseninde Şimşek'in görüşünü ortaya koymak ve diğer müfessirlerin görüşlerinden yararlanarak Şimşek'in yorumlarını değerlendirmeyi amaç edindik. Atmaca'nın makalesinde yer vermediği “Mirasta Kadının Payı, Kadının Şahitliği, Kadının Yöneticiliği, Kadının Dövülmesi, Ruyetullah, Allah'ın Arşa İstivası, Kıssalar, Muhkem-Müteşabih, İsrailiyat” gibi pek çok konuya yer verdik. Atmaca'nın ele aldığı konuların hemen hepsine yer versek de “Üç Talak, Ayın Yarılması Meselesi, Hz. Muhammed'in Cinlerin Peygamberi Olup Olmadığı” konularını ele almadık.

Müfessirimiz hakkında şimdiye kadar üç tez bulunmaktadır. Bunlardan ilki Abdülvehap Erin'in 2012 yılında Dicle Üniversitesi'nde Doç. Dr. Ali Akay'ın danışmanlığında yüksek lisans tezi olarak hazırladığı “*Prof. Dr. M. Sait Şimşek'in Tefsirindeki Metodu*” isimli çalışmasıdır. Tezde Şimşek'in tefsirinde kullandığı metot dirayet ve rivayet açısından değerlendirilmiştir.

Bir diğer çalışma 2015 yılında Halil İbrahim Çopur tarafından Prof. Dr. Musa Bilgiz danışmanlığında yüksek lisans tezi olarak hazırlanan “*M. Sait Şimşek'in Hayat Kaynağı Kur'an Adlı Tefsirinin Değerlendirilmesi*” adlı çalışmadır. Tezde Kuran ilimleri ve güncel meselelere dair konular ele alınarak tefsir incelenmiştir.

Esra Köse Uyanık'ın “*Hayat Kaynağı Kuran Tefsiri Metodu ve Konuları*” isimli yüksek lisans tezi de 2016 yılında Yrd. Doç. Dr. Hakan Uğur danışmanlığında Necmettin Erbakan Üniversitesi bünyesinde hazırlanmıştır. Tefsir rivayet ve dirayet

açısından incelenmiş ve çeşitli konular kendi içinde sınıflandırılarak müfessirin görüşleri ele alınmıştır.

Biz de araştırmamızda söz konusu çalışmaları inceleyerek, gerektiği yerlerde onlara müracaat ettik.

Çalışmamız için ilk etapta araştırma konumuzun öznesi olan “Hayat Kaynağı Kuran” isimli eser titizlikle ve notlar alınarak okundu. Ardından ele alınan bu notlar kendi arasında kategorize edildi. Yazma aşamasında notların olduğu kısımlar tekrar gözden geçirilirken, müfessirimizin diğer eserlerine de müracaat edildi ve ardından yazıya geçirildi.

Çalışmamız, en başında belirttiğimiz gibi öteden beri tartışılan ve günümüzde ortaya çıkan meselelerden oluşmaktadır. Araştırmamızın amacı bu meseleleri derlemek ve problemlerin çözümlerini ortaya koymaktır. Çalışmamızda müfessir hakkında yapılan çalışmalar konu itibariyle genişletilerek, çeşitli müfessirlerin açıklamalarıyla da yorum zenginliği barındırmayı hedef edinmiştir.

D. M. SAİT ŞİMŞEK VE İLMİ KİŞİLİĞİ

1. HAYATI

Şimşek, 1951 yılında Mardin ilinin Kumlu köyünde doğmuştur. Burada başladığı ilkokul eğitimini Şanlıurfa iline bağlı Ceylanpınar ilçesinde bitirmiştir. Diyarbakır İmam Hatip Lisesi ve Erzurum Yüksek İslam Enstitüsü’nden mezun olmuştur.

1977 yılında Konya Yüksek İslam Enstitüsü’ne Arap Dili ve Edebiyatı’na Araştırma Görevlisi olarak girmiştir. 1984 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nde Tefsir Doktoru, 1987 yılında aynı bilim dalında Doçent, 1994 yılında da Profesör olmuştur. 2018 yılında Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tefsir Anabilim Dalı’ndan emekli olmuştur.¹

¹ Şimşek, M. Sait, *Hayat Kaynağı Kuran Tefsiri*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2012, önsöz kısmından alınmıştır.

2. ESERLERİ

Arapça'dan Türkçe'ye pek çok tercümesi bulunan, çeşitli dergilerde de makaleleri yayımlanan Şimşek'in tefsiri dışında altı adet de yayımlanmış kitabı bulunmaktadır. Kısaca bunlara değinelim.

a. Yayımlanmış Kitapları

1. *Kur'an'ın Anlaşılmasında İki Mesele (Nesh- Müteşabih)*, Kitap Dünyası Yayınları, Konya 2012.

Eserde Kuran'ın anlaşılabilmesi için oldukça önem arz eden “muhkem-müteşabih” ve “nesh” meseleleri ele alınmıştır. Biri akaidi, diğeri ise pratik hayatı yani ameli ilgilendiren bu iki meseleden yola çıkarak Müslümanların Kuran'a bakışlarındaki önyargıları ve mezhebi taassubu biraz olsun kaldırmak amacı güdülmüştür. Kitabın son bölümünde ise “Geçmiş Şeriatların Neshi” İncil ve Tevrat'ın tahrifi konularına değindikten sonra son olarak Tevrat ve İncil'e uymanın hükmü konusunu ele alır.

2. *Kuran Kıssalarına Giriş*, Kardelen Yayınları, Konya 2013.

1950'lerde Mısır'da Muhammed Ahmed Halefullah tarafından hazırlanan *el-Fennu'l-Kasasi fi'l-Kur'an* isimli doktora çalışmasında, Kuran kıssalarının gerçekte yaşanmış olup olmadığı tartışılmış ve yaşanmadığı sonucuna varılmıştır. Müellif bu eserinde Kuran kıssalarının tamamen edebi kıssalar olduklarını; onlarda söz konusu edilen olayların gerçekten vuku bulmuş olup olmadığının göz önünde bulundurulmadığını ileri sürmektedir. Kuran kıssaları, Peygamber (sav)i ve onun şahsında onun yolunu takip eden İslam davetçilerinin sebatlarını artırmak ve onlara teselli vermek ve geçmişten ibret almak için Kuran'da yer almışlardır.

3. *Günümüz Tefsir Problemleri*, Kitap Dünyası Yayınları, Konya 2013.

Bugün on altıncı baskıya ulaşan eserinde Şimşek ilk bölümde Kuran'a dair genel bilgiler verdikten sonra ikinci bölümde günümüz tefsir ekollerini tanıtmış ve üçüncü bölümde tartışmalı konulara yer vermiştir.

“İslam âlemi, içinde bulunduğu durumu aşmak için bir asra yakındır arayışlar içindedir. Bu arayışların odak noktasını ise Kuran-ı Kerim ve onun anlaşılması oluşturmaktadır. İslam dünyası ilk dönemlerdeki atılımını Kuran sayesinde gerçekleştirmişti. O halde ikinci dirilişi de Kuran sayesinde olabilirdi.” anlayışından

hareketle kaleme alınmış olan bu kitapta Kuran'ın anlaşılması konusunda kimi sapmaları ortaya koymak ve sağlıklı bir anlayışa ulaşmak maksadı güdülmüştür.

4. *Kuran'ın Ana Konuları*, Beyan Yayınları, İstanbul 2005.

Bu eserde Kuran'ın amacı yani Kuran'ın ana konuları ele alınmış ve ortaya çıkan bilgi ve düşünce okuyucunun istifadesine sunulmuştur. Birinci baskısı 1970 yılında olan kitabın 2005 yılında altıncı baskısı yapılmıştır. İlk bölümde inanç esasları ele alınırken, ikinci bölümde ibadetler ve üçüncü bölümde Kuran'da toplumsal yapı işlenmiştir.

5. *Fatiha Suresi ve Türkçe Namaz*, Beyan Yayınları, İstanbul, 1990

Şimşek bu eserinde Fatiha suresinin tefsirinin ardından surenin tefsiriyle ilgili olan bazı konulara değinir. Bu anlamda “Yahudi sapması” ve “Hristiyan sapması” başlıklarından sonra Müslümanlar arasında yaygın olan dinden sapma ve sapma yollarına çeşitli başlıklar altında değinir. Bu başlıklar Allah ile kul arasında aracılık, dinin bölünmesi, Müslümanlar arası bölünme ve ihtilaf, cehalet, taklit ve ruhçu sapma olarak sıralanabilir. Ardından Türkçe namaz konusuna yer veren Şimşek, burada konunun tarihçesiyle ilgili bilgiler verir. Namazın Türkçe kılınması gerektiğini savunanların delillerini tek tek değerlendirir. Son olarak “Kuran Meâlleri ve Protestanlaşma İddiası” başlığı altında özellikle Kuran'a ve Asr-ı Saâdet dönemi İslâm anlayışına dönüşü savunanların Protestanlıkla bir ilgilerinin olup olmadığını inceler. Şimşek'in bu eseri 1990 yılında İstanbul'da yayınlanmıştır. İlk baskının ardından tekrar basılmamıştır.

6. *Yaratılış Olayı*, Beyan Yayıncılık, İstanbul, 1998

Yaratılış olayı hiç şüphesiz insanlık tarihinin en eski ve en merak edilen konularından biridir. Gerek kutsal kitaplarda gerekse mitolojilerde bütün toplumların düşünce sistemlerinde yer eden yaratılış olayı insanın konuya olan ilgi ve merakını göstermektedir. Düşünen, merak eden, şüphesinin peşinden gerçeğin izini süren, doğrulara ulaşmak için araştırmalar yapan insan, kendini ve çevresini anlamaya başladığı andan itibaren varlığın mahiyeti, ilk varoluşu, nereden gelip nereye gideceği, nasıl ve niçin var edildiği, kâinatın ve türünün yaratılışı gibi konular üzerinde kafa yormuş, sorularına cevap aramıştır. İnsanlığın ilk teşekkülünden bu

yana mitolojilerde ve Kutsal Kitaplarda ilk varlık konusu önemli bir yer işgal etmiştir.

Şimşek bu eserinde, Kuran-ı Kerim ve Tevrat'a göre insanın yaratılışı ve yaratılış ile alakalı bir takım konuları ele almıştır. Ayrıca insanın niçin yaratıldığı, insan ve akıl, insan ve kader konularına da yer verilmiştir. Eser 1998 yılında İstanbul'da yayınlanmıştır. Bugün baskısı bulunmamaktadır.

b. Tercüme Eserleri

1. Kur'an Mucizesi (M. Mütevelli Şaravi)
2. Kur'an İlimleri (Subhi es Salih)
3. İslam'a Davet Metodu (M. Said Ramazan el Buti)
4. İslam Medeniyetinden Altın Tablolar (Mustafa Sibai)

c. Hakemli Makaleleri

1. Kuran'da Nesih Meselesi: Makale, 1986 yılında Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi'nin ikinci sayısında sayfa 235-248 arasında yayınlanmıştır. Şimşek, bu makalede, gerçekte Kuran'da neshin mevcudiyeti ve neshi savunanların ileri sürdükleri delillerin neshe delaletleri konularını inceler.

Makalesinde “nesh”in lugat ve ıstılah manalarını verdikten sonra neshi savunanların delillerini sayar ve bunları tek tek tartışır. Sonuç kısmında Kuran'da neshin olmadığına ilişkin görüşünü açıklayarak makalesini bitirir.

2. Keramet: Makale, 1990 yılında Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi'nin üçüncü sayısında 105-116 sayfaları arasında yayınlanmıştır. Şimşek, öncelikle makalesinde harikulâdeliğin mümkün olup olmadığını tartışır. Ardından Âl-i İmrân sûresinin 37. ayetini inceler. Âyetin harikulâdeliği anlattığını ve salih kimselerin eli üzere harikulâdeliğin gerçekleşmesinin mümkün olduğuna dair görüşünü açıklar. Ancak sahabeden birçoğunun bu türden bir kerameti olmamasını örnek vererek velâyetin bu çeşit olağanüstü bir hadiseye muhtaç olmadığını da ilave eder. Daha sonra keramet ve gaybı bilme mevzusuna geçer. Gaybı bilme konusunda Zemahşerî ve er-Râzî'nin görüşlerini değerlendirir ve bu çerçevede kerametın sınırlarını gaybı bilmeye kadar götürmenin nasların desteklemediği hatta reddettiği

bir tavır olduğunu beyan eder. Keramet ile mucize arasındaki farkları da zikreden Şimşek, makalesini netice kısmıyla bitirir.

Şimşek'in bu iki hakemli makalesinin dışında tefsirinin beşinci cildinde yer verdiği “Şeytan Âyetleri'ne Dayanak Teşkil Eden Garanik Rivayetinin Tarihi Değeri” isimli bir makalesi de vardır.

d. Tebliğ ve Bildirileri

1. İlmî Tefsir Üzerine

Şimşek'in Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ve Türkiye Diyanet Vakfı'nın 20-30 Haziran 1989 tarihleri arasında Samsun'da düzenlediği “Günümüz Din Bilimleri Araştırmaları ve Problemleri Sempozyumu”nda sunduğu bir tebliğdir. Tebliğinde, ölçüsü dâhilinde kalındığı takdirde Kur'an'ın ilâhî bir kitab olduğu konusunda ilmî tefsir çalışmalarının katkısı bulunduğunu ifade eden Şimşek, ilmî tefsir alanında çalışanların içine düştükleri hatalara dikkat çeker. Bu çerçevede ilmî tefsir alanına ilgi duyanların iddialarını ve iddialarına delil olarak sundukları âyet ve haberleri değerlendirir. Bu nevi tefsirlere aşırı düşkünlüğün sebepleri üzerinde durur.

2. Kuran'da Nesih Problemi

Şimşek'in 03-05 Şubat 1995 yılında düzenlenen 1. Kur'an Haftası Kur'an Sempozyumun'da sunduğu bu tebliğde, nesh taraftarlarının ileri sürdükleri akli ve nakli delilleri değerlendirmiştir.

3. Hz. İbrahim'in Tevhid Mücadelesi

Şimşek, 17-18 Ekim 1997 yılında Şanlıurfa'da düzenlenen 1. Hz. İbrahim Sempozyumun'da sunduğu bu tebliğde Hz. İbrahim'in tevhid mücadelesine ilişkin Kuran'da anlatılanlar çerçevesinde kalarak bir takım değerlendirmelerde bulunmuştur

4. Kıraâtlerin Kaynağı Problemi

Şimşek'in 13-14 Ekim 2001 yılında İstanbul'da düzenlenen Kur'an ve Tefsir Araştırmaları-IV (Kıraât İlmî ve Problemleri) isimli tartışmalı ilmî toplantıda sunduğu bir tebliğdir. Şimşek, bu tebliğinde tartışmalı bir konu olan kıraâtların

kaynağı meselesini mütevatir olduğu söylenen yedi kırâati göz önünde bulundurarak ayrıntılı bir şekilde işlemiştir.

5. İlahiyat Fakültelerinde Tefsir Dersi: Problemler ve Öneriler

Şimşek, 11-12 Haziran 2005 tarihleri arasında Van'da düzenlenen Tefsir Eğitim ve Öğretiminin Problemleri Sempozyumu'nda sunduğu bu tebliğinin girişinde, eğitim-öğretimin İslâm tarihindeki seyrine kısaca değinir ve bu çerçevede kimi devirlerde benimsenen “eğitim-öğretim işi eğiticiler ve ilim adamlarına bırakılmayacak kadar ciddi bir iştir” anlayışını eleştirir. Genel anlamda ilâhiyat eğitimine kısaca değindikten sonra, ilâhiyat eğitiminde tefsir dersine ilişkin tespit ettiği problemleri sıralar ve bunların çözümleri için öneriler sunar.

6. Kuran'da Kurban ve Çeşitleri

Diyanet İşleri Başkanlığı ve Bayrampaşa Belediyesi'nin 8-9 Aralık 2007 tarihleri arasında İstanbul'da ortaklaşa düzenledikleri Uluslararası Kurban Sempozyumu'nda sunduğu bu tebliğde Şimşek, mümkün olduğunca yorumlara girmeden ve Kuran'ın anlatımından uzaklaşmadan, Kuran'da söz konusu edilen kurban çeşitlerini ve kurbanla ilgili meseleleri ele almıştır.

7. Yaygın Halk Kültürünün Tefsir Üzerindeki Etkileri

Şimşek bu telifinde yaygın halk kültürünün diğer alanlar üzerinde olduğu gibi tefsir faaliyeti üzerinde de etkisini göstermesinin göz ardı edilmemesi gerektiğini, yaygın kültürlerde eleştirilecek birçok yön bulunduğunu, dolayısıyla tefsir faaliyetinin bu tür olumsuz etkilerden arındırılması için eleştiri kapısının sürekli açık tutulmasının kaçınılmaz olduğunu ifade eder. Daha sonra Harut ve Marut kıssası, Hızır kıssası ve şefaet meselesini olmak üzere üç örnek üzerinde durur, bu örnekler üzerinden bazı değerlendirmelerde bulunur.

3. HAYAT KAYNAĞI KURAN TEFSİRİ VE M. SAİT ŞİMŞEK'İN İLMİ KİŞİLİĞİ

On bir yıllık bir yazma serüveni olan Hayat Kaynağı Kuran Tefsiri isimli tefsir beş ciltten oluşmaktadır. Eser 2012 yılının Ocak ayında Beyan Yayınları tarafından yayımlanmıştır. 2016 yılında ikinci baskıyı yapmıştır. İlk cildinde Fatiha'dan Nisa'ya kadar; ikinci cildinde Maide'den Hud'a kadar; üçüncü cildinde

Yusuf'tan Şuara'ya kadar; dördüncü cildinde Neml'den Muhammed'e kadar ve beşinci cildinde ise Fetih'ten Nas'a kadar olan surelerin tefsiri yer almaktadır. Şimşek, ayetlerin Arapça metinlerinin ardından Türkçe meâllerini verdikten sonra onların tefsirine başlamaktadır.

Şimşek tefsirini yazarken birtakım kurallara dikkat etmiştir:

1. Müfessirimiz tefsirini kaleme alırken hem çağımızda hem de önceki dönemlerde yazılmış tefsirlere müracaat etmiştir.
2. Çoğu zaman okuyucuyu yormamak adına müracaat ettiği kaynakları isim olarak yazmamış, sadece okuyucunun ihtiyaç duyacağı kaynakları zikretmiştir.
3. Şimşek, şahıs ve ekol bakımından kimsenin etkisinde kalmadığını beyan etmiştir.
4. Birçok meselede okuyucuyu ilgilendirmeyen tartışmalara yer vermemiştir.
5. Günümüz insanının yoğunluğunu düşünerek sözü uzatmaktan kaçınmıştır.
6. Genel okuyucunun anlayabileceği bir dille yazmaya özen göstermiştir.

Şimşek, surelerin tefsirine başlamadan önce surenin künyesini vermiştir. Yani surenin nerede indiği, kaç ayetten oluştuğu, sure isminin ne anlama geldiği, neden sureye bu ismin verildiği, surenin içeriği hakkında genel hatlar gibi hususlarda kısa bilgiler vermiştir. Surelerin tefsirini bitirirken de sureyi kısaca özetlemiştir.

Sureler ve ayetler arasındaki münasebete yer vermiştir. Örneğin; Fatiha suresinde “*bizi doğru yola ilet*” duasının bir cevabı olarak Bakara suresinde “*İşte ulaşmak istediğiniz doğru yol, kendisinde asla şüphe olmayan şu Kuran'dan başkası değildir*” ayetinin geçmesi arasında münasebet kurmuştur.²

Kelami konularda tartışmalara girmemiş, kesin kanaat belirtmekten kaçınmıştır. Örneğin müfessirimiz “Ruyetullah” hakkında Ehl-i Sünnet ve Mutezile'nin görüşüne yer verdikten sonra meseleyi uzatmayıp kanaatini belirtmiştir. Ona göre Allah'ın görüleceği ya da görülemeyeceği mevzusu, herkesi bağlayıcı bir inanç esası değildir. Çünkü herkesin inanmak zorunda olduğu şeyler hakkında sabit

² Şimşek, *Tefsir*, 1/20.

bir nassın olması ve nassın delaletinin kati olması gerekir. Bu tarz konularda kişi hangi delillere gönlü yatıyorsa ona inanır; ancak kendisi gibi inanmayı sapıklık içinde olmak ile suçlamaya hakkı yoktur.³

Müfessirimiz ayetleri tefsir ederken tüm ihtimalleri değerlendirmiştir. Bazen aralarında tercihte bulunmuş, bazen görüş beyan etmemiş, bazen de görüşleri telif etmiştir. Örneğin “*Allah dileyeni saptırır*” tarzındaki ayetlere mana verirken olası anlamların hepsini kabul etmiştir. Şimşek’e göre ayet birden fazla anlama gelebiliyorsa ve anlamlar arasında bir çelişki olmuyorsa ayeti bütün manalar üzerinden anlamak münasip olacaktır. Verilen örnekte gramer açısından farklı anlamlar birbirleriyle çelişmediği için kabul edilebilir. Çünkü doğruyu bulma ve sapma hem Allah’a hem de kişiye nispet edilebilir. Kişi yoldan sapsa da doğru yolu bulsa da bu durum Allah’ın dilemesi ile olur. Bu sebeple gramer olarak hidayet kişiye nispet edilebilir.⁴ Yunus suresi 108. ayette de hidayet ve sapma kişiye nispet edilmiştir. Allah’ın dilemesi kişinin seçeceği yola göre olacağı için “*Allah dilediğini/dileyeni saptırır ve dilediğini/dileyeni doğru yola iletir.*”⁵ şeklinde anlamlandırılabilir. Kısacası müfessirimize göre bir ayetin muhtemel farklı anlamları arasında çelişki bulunmuyor ise hepsini birlikte anlamada bir sakınca bulunmamaktadır.⁶

Şimşek, tefsirinde bilimsel içerikli yorumlardan olabildiğince kaçınmıştır. Ona göre Kuran’ın hedefleri arasında modern bilimler yoktur. Astronomi, atom, maddenin işleyişi ve evrenle ilgili buluşlar ne Kuran’ın ne de Hz. Peygamber’in amacında öne çıkardıkları bir husustur. Ona göre Kuran modern ilmin alanına giren hususlara dikkat çekmektedir; ancak dinle ilgili bir kitabın görevi modern ilimlerin keşifleri ve bu konuda ulaşılabilecek sonuçlarla ilgilenmek değildir.⁷

Müfessirin en çok alıntı yaptığı ve atıfta bulunduğu tefsirler sırasıyla şunlardır: Taberî’nin *Cami’u’l-Beyân’ı*, İbn Kesîr’in *Tefsiru’l-Kur’ân’i’l-Azîm’i*, İbn Atiyye’nin *el-Muharraru’l-Vecîz fi tefsiri’l-Kitâbi’l-Azîz’i*, Râzî’nin *Mefâtihu’l-Gayb’ı*, İbn Âşûr’un *et-Tahrir ve’t-Tenvir’i* ve Kurtubî’nin *el-Câmi’ li Ahkâmi’l-*

³ Şimşek, *Tefsir*, II/327.

⁴ Şimşek, *Tefsir*, III/177-178.

⁵ Fatır 35/8.

⁶ Karataş, Ali, “Mehmet Said Şimşek’in Hayat Kaynağı Kur’ân Tefsiri Üzerine Bir İnceleme”, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, C.12, S.2, s. 123-124; Şimşek, *Tefsir*, IV/239.

⁷ Şimşek, *Tefsir*, I/213, III/63, 84, 374, 439, 523, IV/33.

Kur'ân'i, ayrıca Zemahşerî, Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, Mâturîdî, Alûsî, Kasımî, Mevdûdî, Beğavî, Reşid Rıza, Ebussuûd, Abduh, Derveze, Beydavî ve Ebû Hayyân sayılabilir. Bu sayılanlar kadar olmasa da, görüşlerine başvurduğu âlimler arasında Mükâtil b. Süleyman, Şevkânî, Tabatabâî, Cessâs, Muhammed Ebû Zehra, Muhammed Esed, Süleyman Ateş ve Hayreddin Karaman da yer almaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

HAYAT KAYNAĞI KURAN TEFSİRİ'NDE TARTIŞMALI KONULAR

A. FIKHİ KONULAR HAKKINDA YAPILAN YORUMLAR

1. Çok Eşlilik

Uzun yıllardır tartışıla gelen, daha uzun bir müddet de gündemi meşgul edeceğini düşündüğümüz meselelerden biri İslam'da çok eşlilik meselesidir. Bazı kesimlerce mesele kadın-erkek eşitliği adı altında İslam'a saldırı aracı olarak görülmüştür. Konu hakkında gerek oryantalistler gerekse modernizm ve çağdaşlık adına bazı Müslüman müfessirler tarafından savunulan farklı yaklaşımlar mevcuttur. Öncelikle mevzubahis olan ayete bakalım.

*“Size helal olan kadınlardan ikişer, üçer, dörder alın. Haksızlık yapmaktan korkarsanız bir tane alın; yahut ellerinizin altındaki cariyelerle yetinin. Bu, adaletten ayrılmamanız için en uygun olanıdır.”*⁸

Şimşek açıklamasına, bu ayetin yetimlerin lehine bir ayet olduğunu, burada amacın hem yetimleri hem de onların mallarını korumak olduğunu söyleyerek başlar. Şöyle ki; yetime mehrinin az verilmesi, malının istismar edilmesi, kendine iyi davranılmaması gibi onların aleyhine olan durumlarda, ayette yetimler korunarak onların aleyhine davranılmasına engel olunmuş ve dörde kadar evlenmeye izin verilmiştir. İslam hukukunda kötülüklerin önüne geçilmesi, yararların sağlanmasından daha önce gelir. Aslolan yapılacak işi tüm yönleriyle değerlendirip, artı ve eksilerini ölçüp biçtikten sonra harekete geçmektir. İşte ayet buna dikkat çekmektedir.⁹

Dinin belli bir dönem veya millete indirilmediğini, gönderilişinden kıyamet kopuncaya kadar bütün insanlara hitap ettiğini belirten Şimşek, farklı farklı ihtiyaçları bulunan insanların bu farklılıkların dikkate alınarak olabildiğince adaletle riayet yolu aranması gerektiğini ifade etmiştir.¹⁰

⁸ Nisa 4/3.

⁹ Şimşek, *Tefsir*, I/471

¹⁰ Şimşek, *Tefsir*, I/471.

Müfessirimiz adalet ile neyin kastedildiğine dair *Günümüz Tefsir Problemleri* isimli eserinde yer vermiştir. Buna göre; erkeğin, evleneceği kadınların geçimlerini sağlayabilecek imkânlarla sahip olması ayrıca hem evlendiği hanımlarına ve hem de çocuklarına harama düşmeyecek imkân ve ortamı sağlaması şarttır.¹¹

Konu hakkında Prof. Dr. Hayrettin Karaman'ın yorumu son derece dikkat çekicidir. Ayette adalet ile kastedilenin “sevgi ve gönül bağında eşitlik” anlamında sübjektif adalet olmadığını, “yiyecek, kıyafet, kalacak yer ve beraber kalma süresinde eşitlik” anlamında objektif adalet olduğunu ifade etmiştir. Gönül ferman dinlemeyeceğinden dolayı sevgide eşitlik koşulmamış “*Adil davranmaya ne kadar uğraşsanız kadınlar arasında eşitlik yapamayacaksınız, bari bir tarafa tamamen meyletmeyin ki, o birini askıdaymış gibi bırakmış olmayasınız...*”¹² buyrularak bunun mümkün olmadığı söylenmiş ve objektif adalet istenmiştir.¹³ Bu yaklaşım, Allah'ın insan fitratına aykırı bir şey istemeyeceği gerçeğini ifade etmek bakımından anlamlıdır.

Adalet konusunda çağdaş yorumlardan biri de Prof. Dr. Faruk Beşer'e aittir. Beşer'e göre; adaleti sağlayan şey hukuktur. Bugün için çok eşliliği kabul eden bir hukukumuz yoktur. O halde bugün için toplumumuzda birden çok kadınla evlenen erkeğin adaleti yerine getiremeyeceğinden endişe etmesi değil, kesinlikle bunun sağlanamayacağı bilinmektedir. Örneğin kocasının ölmesi durumunda onun tüm varlığı birinci hanımına kalacak ve ikinci hanımı hiçbir hak iddia edemeyecektir. Öyleyse böyle bir toplumda çok zorunlu sebepler oluşmadıkça ikinci bir eşle evlenmek Kuran'ın da istemediği bir şeydir.¹⁴

Peki, bu zorunlu durumlar neler olabilir, hangi durumlarda erkek birden çok evlilik yolunu tercih edebilir?

Şimşek, bazen birden fazla hanımla evlenmenin, erkekler için ihtiyaç haline geldiğini söylemiş, tefsirinde konu hakkında çağdaş müfessirlerin öne sürdüğü bir takım gerekçeleri şöyle zikretmiştir:

¹¹ Şimşek, M.Sait, *Günümüz Tefsir Problemleri*, Kitap Dünyası, 2011, Konya, s. 294.

¹² Nisa 4/129.

¹³ Karaman, Hayrettin, *Günlük Hayatımızda Helaller ve Haramlar*, İz Yayıncılık, 2010, İstanbul, s. 120-121.

¹⁴ Beşer, Faruk, *Hanımlara Özel İlmihal*, Nun Yayıncılık, 2008, İstanbul, s. 37.

- 1- İnsanın, soyunu devam ettirme arzusu fitri bir durumdur. Eşi kısır olan bir kişinin önünde iki seçenek bulunmaktadır. Ya kısır olan eşini boşaması ya da bu eşini boşamadan başka bir hanımla evlenmesidir.
- 2- Kadın herhangi bir sebeple kadınlık görevini yerine getirmeye uygun olmayabilir. Bu takdirde de koca ya o kadını boşayacak yada ikinci bir hanım alacaktır.
- 3- Kimi dönemlerde savaş ve benzeri sebeplerle erkek nüfusu azalmaktadır. Çünkü savaşlarda ve iş kazalarında daha çok erkekler ölmektedir. Bu takdirde bazı erkeklerin birden fazla kadınla evlenmeleri kadınların da lehine olan bir durumdur.
- 4- Kadınlar, ayda bir adet görürler. Bazı kadınların iddeti on beş gün sürebilmektedir. Bu dönemde kadın-erkek ilişkisi ayette de yer aldığı üzere sakıncalıdır. Ayrıca kadın doğum yaptıktan sonra da uzun müddet ilişkiden uzak durmak zorundadır. Böyle durumlarda bazı erkekler için zina tehlikesi söz konusudur. Toplumun ahlaki selameti açısından bu durumdaki erkeklerin birden fazla kadınla evlenmeleri, daha az sakıncalıdır.¹⁵

İşte bu gibi özel durumlara dikkat çeken Şimşek, böyle durumlarda toplumun huzur ve güveni açısından erkeğin birden fazla kadınla evlenmesini caiz görmüştür.

Acaba ayette “*ikişer, üçer, dörder*” denmesi, evlenme izninde kadın sayısının sınırsız olduğu anlamına mı gelir?

Müfessirimiz sayının en fazla dört olabileceğini göstermek için ayetin sonunda adaletin sağlanamamasından endişe duyulduğu takdirde bir tane ile yetinilmesinin söylenmesine dikkat çekmiştir. Eğer bu rakamlar söylendikten sonra bu husus dile getirilmemiş olsaydı, sayının sınırsız olabileceği anlaşılabilirdi. Şimşek peygamber dönemindeki dörtten fazla eşi olanlara, fazla olan eşleri serbest bırakmaları emrini delil göstermiştir. Günümüz toplumlarının pek çoğunda birden fazla hanımla evlenmenin hukuken yasaklandığını söylese de pratikte durumun hiç de öyle olmadığına dikkat çekmiştir¹⁶

¹⁵ Şimşek, *Tefsir*, I/471.

¹⁶ Şimşek, *Tefsir*, I/472.

Müfessirimizin görüşünü en genel hatlarıyla ifade edecek olursak; İslam'da iki, üç, dört kadınla evlenmek caizdir. Ancak en uygunu bir kadınla evlenmektir. Ayrıca konunun caiz olması da kadınlar arasında adalet şartına bağlanmıştır.

İslam çok eşliliğe izin vermiştir ama bu hüküm keyfi olmayıp birtakım sınırları, ölçüleri ve gerekçeleri içerisinde barındırmaktadır. Kuran'ın her döneme ve her ihtiyaca cevap verici nitelikte evrensel bir kitap olduğu hatırlardan çıkarılmamalıdır.

2.Kadının Örtüsü

Müslüman kadının başını örtmesi, ayette yer aldığı gibi hadislerde de zikredilmiştir. Ayrıca başörtüsü geçmişten bugüne kadar Müslüman kadınların uygulaması ve bu yönde icmanın oluşması ile de sabittir. Konu Kuran-ı Kerim'de Ahzab ve Nur surelerinde yer almaktadır.

Nur suresi otuz birinci ayette şöyle buyrulmaktadır:

“Mümin kadınlara da söyle: Gözlerini (harama bakmaktan) korusunlar; namus ve iffetlerini esirgesinler. Görünen kısımları müstesna olmak üzere, zinetlerini teşhir etmesinler. Başörtülerini, yakalarının üzerine (kadar) örtünler. Kocaları, babaları, kocalarının babaları, kendi oğulları, kocalarının oğulları, erkek kardeşleri, erkek kardeşlerinin oğulları, kız kardeşlerinin oğulları, kendi kadınları (mümin kadınlar), ellerinin altında bulunan (köleleri), erkeklerden, kadına ihtiyacı kalmamış (cinsî güçten düşmüş) hizmetçiler yahut henüz kadınların gizli kadınlık hususiyetlerinin farkında olmayan çocuklardan başkasına zinetlerini göstermesinler. Gizlemekte oldukları zinetleri anlaşılın diye, ayaklarını yere vurmasınlar. Ey müminler! Hep birden Allah'a tevbe ediniz ki, kurtuluşa eresiniz.”

“Bir nikâh ümidi kalmayan, çocuktan kesilmiş yaşlı kadınların ise, zinetlerini (yabancı erkeklere) göstermeksizin dış elbiselerini çıkarmalarında kendilerine bir vebal yoktur. Yine de iffetli olmaları kendileri için daha hayırlıdır. Allah işitendir, bilendir.”¹⁷

Ahzab suresinde ise şöyle buyrulmaktadır:

¹⁷ Nur 24/60.

“Ey peygamber! Hanımlarına, kızlarına ve müminlerin kadınlarına hep söyle de cilbablarından (dış elbiselerinden) üzerlerini sımsıkı örtünler. Bu onların tanınmalarına, tanınp da eziyet edilmemelerine en elverişli olanıdır. Bununla beraber Allah çok bağışlayıcıdır, çok merhamet edicidir.”¹⁸

Durum bu kadar açıkken günümüzde “Başörtüsü farz değildir, Kuran’da böyle bir emir yoktur, bu bir Arap geleneğidir.”, “Başörtüsünden kasıt başı değil; boynu, gerdanı ve göğüsleri örtmektir.” gibi söylemler ortaya çıkmıştır. Acaba bu söylemler ne zaman ortaya çıkmış ve müfessirimiz konuyu nasıl değerlendirmiştir? Tartışmaların ekseninde yer alan cilbab, humur ve ziynet gibi kavramlara ne tür anlamlar vermiştir?

Müfessirimiz öncelikle “cilbab” kelimesinin klasik tefsirlerde zikredildiği anlamlarına yer vermiştir.

“Ayette bahsedilen cilbab’ın dış örtüsü olduğu hususunda çoğunluk hemfikir olsa da müfessirlerden bir kısmı¹⁹ cilbabın başörtüsünden daha büyük ve başörtüsünün üzerine örtülen, boynun ve göğsün üzerine kadar sarkıtılan bir örtü olduğunu, göz istisna yüzü de kapatan bir örtü olduğunu açıklarlar. Bir kısmı da²⁰ baştan aşağıya bedenin tümünü örten ve yere kadar uzanan çarşaf veya ferace benzeri kıyafetler için kullanıldığını iddia ederler.”²¹

Şimşek, hür mümine kadınların cariyelerden, cahiliye kadınlarından ve ahlaki düşük kadınlardan ayırt edilmeleri için dış elbiseleri giymeleri gerektiğini söyleyen bazı müfessirlere karşı çıkmıştır: “Çünkü bu düşünceye göre cariyelerin sözle veya sarkıntılık edilerek taciz edilmelerinde bir sakınca olmadığı anlamı çıkmaktadır.” Oysa hür kadınlar gibi cariyelerin de iffetlerinin korunması gerektiğine değinen Şimşek, ayette sözü edilen ayırt edilmenin iffetle ilgili bir mesele olduğunu, ister hür ister cariye olsun kişinin iffetli biri olduğunu karşı tarafa hissettirecek şekilde giyinmesi gerektiğini söylemiştir.

¹⁸ Ahzab 33/59.

¹⁹Zemahşeri, Ebu’l Kasım, *Keşşaf*, Darü’l Marife, Beyrut, 2009, s. 864; el Cassas, Ebu Bekr, *Ahkamu’l-Kuran*, İhyau Kütübül Arabiyye, 1992, V/242-243; Şimşek, *Tefsir*, IV/203.

²⁰ Elmalılı, *Hak Dini Kuran Dili*, Azim Yayınevi, İstanbul, 1992, VI/337; Taberi, *Cami’ul Beyan an Te’vili’l-Kur’an*, Daru Hicr, Kahire, 2001, XIX/181.

²¹ Şimşek, *Tefsir*, IV/203.

Müfessirimizin bu açıklamasının ardından “Açık giyinenlere tacizde bulunulabilir mi?” sorusu zihinlere takılmakta ve müfessirimizin bu yorumunun izahate muhtaç olduğunu düşünmekteyiz.

Peki, müfessirimize göre iffetli giyinmenin klasik müfessirlerin zikrettiği gibi bir şekli var mıdır?

Şimşek, söz ile yapılan tacizleri engellemeye yönelik her türlü üst giysisinin ayette istenileni yerine getirdiğini ifade eder. Bunun yerine göre, yüzü örtmeyi de örtmemeyi de gerektirdiğini, önemli olan noktanın, kadının sözle yapılacak tacizlere iltifat eden birisi olmadığını kıyafetiyle anlatıyor olması gerektiğini söylemiştir. Ayrıca sürekli yüzün örtülmesinin kadının kimliğini gizlediğinden yerine göre toplumda başka fitnelerin oluşmasına sebep olacağını bu yüzden aslolan tesettürün kadının elleri ve yüzü hariç kalan vücudunun tamamını örtmesi ve giydiği elbiselerle de iffetli bir kişi olduğu izlenimini uyandırması gerektiğini belirtmiştir.²²

Konu hakkında benzer görüşe sahip olan Hayrettin Karaman’ın ifadelerine de yer vermek istiyoruz:

“Cilbabın mahiyetine değinirsek; cilbab bir dış kıyafetidir. Ancak ‘cilbabsız olmaz’ demek doğru değildir, bunun delil ve dayanağı yoktur. O gün, hür kadınları cariyelerden ayırt etmek için cilbab giymeleri uygun görülmüştür. Başka bir zaman tekrar ayırt etmek gerekirse eşarp ve uzun pardesü ile de bu ayrımı yapmak mümkündür. Örtünme emrinin yerine getirilmesi çeşitli kıyafetlerle mümkün ve caiz hem de -kadınların köyde, kentte, işte, tatilde içinde buldukları çeşitli durumlara- uygun olacaktır. Bu sebeptendir ki fakihler kıyafetin şekli ve modası üzerinde durmamış, kadının nerelerini, kimlere karşı örtmeleri gerektiği üzerinde durmuşlardır.”²³

Şimşek, hımar ile göğüs yırtmacının üzerine sarkıtılan başörtüsünün kastedildiğini; zinet yani süs konusu hakkında, süs kelimesiyle kastedilenin ise süslenilen takılar ve benzeri hoş giden nesnelere olduğunu ifade etmiştir. Bazı âlimlerin kadın vücudunu da süs kapsamında değerlendirdiğine değinmiştir. Süsten açıkta kalan yani kadının elleri ve yüzü dışında vücudunun kalan kısımlarının, örtülmesi gereken yerler olduğunu ifade etmiştir.²⁴

²² Şimşek, *Tefsir*, IV/203.

²³ Karaman, *age*, s. 253.

²⁴ Şimşek, *Tefsir*, III/484

Müfessirimiz özetle ayette cilbab konusunda hürlerin cariyelerden ayırt edilmesi için olduğuna karşı çıkararak burada ayırt edilme durumunun hür ya da cariyeye olsun iffetli biri olduğunu karşı tarafa hissettirecek şekilde giyinilmesi gerektiğini düşünmektedir. Bir kısım İslam âlimine göre cilbab giymek yalnız Müslüman hür kadınlara emredilmiş olup bütün zamanlarda emredilmiş bir giysi değildir. Diğer bir kısım âlime göre ise, ayetin bağlayıcılığı devam etmektedir. Çünkü bu giysi kadının iffet ve namusu konusunda hassas olduğunu gösterecektir.²⁵ Elmalılı, örtünün sadece peygamber hanımları ve kızlarına emredilmediğini bütün hür Müslümanlara emredildiğini söylemiştir. Cahiliye döneminde tesettürün adet olmadığını, açık seçik giyinen kadınların ortalık malı gibi olduğunu bu nedenle de kız çocuklarının diri diri gömüldüğünü söyleyen Elmalılı'ya göre İslam, tesettür emri ile kadını erkekler tarafından rahatsız edilmekten, aşağılanmaktan ve dolaylı olarak da kız çocuğu iken diri diri toprağa gömülmekten korumuştur.²⁶

Prof Dr. Süleyman Ateş, Arapların cilbabın nasıl bir giysi olduğunu bilmelerinden yola çıkarak cilbab giymenin Araplarda bir gelenek olduğunu söylemiştir. “Araplarda, günümüzde olduğu gibi tuvaletler yoktu. İnsanlar ihtiyaçlarını gidermek için dışarı çıkarlardı. Bir takım ahlaksız kimseler de geceleri tuvalet için dışarı çıkan kadınları izlerlerdi. Bu kimselerin asıl hedefleri cariyelerdi. Üzerinde cilbab olan kadınların hür olduklarını anlar onlara dokunmazlardı. Fakat üzerinde cilbab olmayan kadınları cariyeye sanarak peşlerine düşerler ve onlara sataşırldı. Ateş Süddi'den de görüşünü destekler nitelikte rivayete yer vererek Arapların bu giysiyi adet olarak giydiklerini söylemiştir.”²⁷ Ayrıca Ateş, bugün kadının şeri ölçüler içinde evinin dışında, üniversitede, devlet daireleri gibi iş yerlerinde yabancı erkeklerle birlikte çalışabileceğini, durum böyle iken kadını tepeden tırnağa gözleri dahi görünmeyecek şekilde çarşafa büründürmeyi giyimde aşırılık olarak nitelendirmiştir.²⁸ Ateş'e göre Kur'an örtünmek için belirli bir kıyafet belirlememiştir. Kılık kıyafet zamana göre değişebilir o halde esas ilke hangi kıyafetin giyileceği değil, nasıl bir kıyafetin giyileceğidir.²⁹

²⁵ Daldın, Nihat, *Gündemdeki Tartışmalı Konular*, İstanbul, Etüt Yayınları, s.284-285.

²⁶ Elmalılı, *age*, VI/339.

²⁷ Ateş, “Örtünme”, *Kuran Ansiklopedisi*, XVI/479-499.

²⁸ Ateş, “Cilbab”, *Kuran Ansiklopedisi*, IV/385-389.

²⁹ Ateş, “Örtünme”, *Kuran Ansiklopedisi*, XVI/479-499.

3. Kuran'a Abdestsiz Dokunma

Günümüzde oldukça tartışılan bir konu da Kuran'a abdestsiz dokunulup dokunulamayacağı mevzusudur. Kuran'a abdestsiz dokunulamayacağını ileri sürenlerin söyledikleri en önemli delilleri:

*“O elbette şerefli bir Kuran'dır. Korunmuş bir kitaptır. Ancak mutahhar olanlar ona dokunabilir”*³⁰ ayetidir.

Bu ayet ekseninde çıkan tartışmanın kaynağını “korunmuş kitap” ve “temiz olanlar” kavramı oluşturmaktadır. Kuran'a abdestsiz dokunulamayacağını savunan kişiler korunmuş kitabın elimizdeki Mushaf olduğunu, ayette bahsi geçen mutahhar olanların (temiz olanlar) ise abdestli olan Müslümanlar olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bu düşünceye göre abdestsiz Kuran'a dokunmak caiz değildir.

Müfessirimiz Şimşek, Kuran'a abdestsiz dokunulabileceğini savunmuştur. Bu konudaki delilleri şöyledir:

1-Ayette geçen “*la yemessuhu*” ifadesindeki “*la*” nehiy değil nefiy edatıdır. Yani “*dokunmasın*” denilmemekte “*dokunmaz*” denilmektedir. Müfessirlerden İbn Atiyye de bunun nehiy lam'ı olamayacağını söylemektedir.³¹ O halde bu kitaba sadece temiz olanlar dokunmaktadır.

Bazıları “*la yemessuhu*” ifadesinde geçen “*la*” edatının nefiy olmakla birlikte bununla nehyin kastedildiğini söylerler. Arap dilinde nefiy ile nehyin kastedildiği doğrudur ancak bunun için bir karine gerekir. Ayette böyle bir karine bulunmamaktadır.³²

2- Sadece temiz olanların dokunduğu kitap ile kastedilen bugün elimizdeki Mushaf değildir. Sahabe ve tabiinin çoğu korunmuş kitaptan maksadın Levh-i Mahfuz, “temiz olanlar”la kastedilenlerin ise melekler olduğunu söylemektedirler.³³ İbn Abbas, Mücahid, İkrime, Katade ve Said b. Cübeyr bu görüştedir.³⁴ Müşrikler Kuran'ın kaynağının şeytan ve cinler olduğunu, onların Kuran'ı düzenleyip onu

³⁰ Vakıa 56/77-79.

³¹ Ebu Hayyan, *el-Bahru'l-Muhit, Daru'l Fikr*, Beyrut, 1992, VIII/214.

³² Şimşek, *Günümüz Tefsir Problemleri*, s. 31.

³³ İbn Abdilber, *et-Temhid*, Mısır, 1986, XVII/397-398.

³⁴ Taberi, *Camiu'l Beyan an Te'vili Ani'l Kuran*, XXII/323-324.

Peygamber'e vahyettiklerini söylüyorlardı. Oysa Kuran birçok yerde onların bu iddialarına cevap vermektedir.³⁵ Bu ayetlerde verilen cevapta Kuran'ın Levh-i Mahfuz'da korunduğu, şeytan ve cinlerin ona ulaşamadıkları, orada ona dokunan ve onu Peygamber'e taşıyan meleklerin olduğu yer alır.³⁶

Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem (182/798) bu ayet için, Kureyş kâfirlerinin, Kuran'ı cinlerin ve şeytanların indirdiğini iddia etmelerinden dolayı Allah'ın bu ayeti indirdiğini söylemiştir.³⁷ Nitekim Allah başka bir ayette "*Kuran'ı asla şeytanlar indirmiş değildir. Bu onların yapacağı iş değildir. Hem isteseler de buna güçleri yetmez. Çünkü onlar vahyi işitmekten kesinlikle menedilmişlerdir.*"³⁸

3- Ayette geçen "Mutahharun" kelimesi mübalağa ifade etmektedir. Bu kelime ile "tertemiz kılınmış olanlar" kastedilmekte yani manevi bir temizlikten, günahlardan arınmadan bahsedilmektedir.³⁹

4- Gözden kaçırılmaması gereken bir diğer mesele ise, bu ayetin Mekki bir surede, abdesti tarif eden ayetin ise Medeni bir surede indirilmiş olmasıdır. Yani "la yemessuhu..." ayeti indirildiğinde henüz abdest ayeti indirilmiş değildir. Gerçi namaz Mekke döneminde emredilmiştir ve namazın bir şartı olan abdestin de bu dönemde teşri edildiği âlimlerin büyük çoğunluğu tarafından söylenmektedir.

5- Konu hakkında sahih ve açık bir hadis bulunmuş olsaydı, söz konusu hadis karine olarak alınabilirdi, Kuran'a abdestsiz dokunulamayacağını söyleyenler şu hadisi naklediyorlar:

Peygamber (sav) Yemen halkına yazdığı bir mektupta :*"la yemessuhu'l Kuran'e illa tahirun: Ancak temiz olan Kuran'a dokunabilir."*⁴⁰ buyurmuştur.

Hadiste geçen 'tahir/temiz' kelimesi müşterek bir lafızdır; gusül abdesti almış olana kullanıldığı gibi abdest alan için de kullanılır. Aynı şekilde şirkten temizlenmiş mümin, hatta vücuduna pislik bulaşmamış anlamında da kullanılır. Kelime bu

³⁵ Şuara 26/192-193, Şuara 26/210-211.

³⁶ Şimşek, *Günümüz Tefsir Problemleri*, s. 31.

³⁷ İbn Kesir, *Tefsiru'l Kurani'l-Azim*, Kahire, Daru't- Tayyibe, 1999, VII/544-545.

³⁸ Şuara 26/210-212.

³⁹ Şimşek, *Günümüz Tefsir Problemleri*, s. 32.

⁴⁰ İmam Malik, Muvatta, Kuran, 1.

manalardan hangisine hamledilecekse, ona hamledileceğine dair bir karinenin bulunması gerekir. Bu yönüyle hadisin söz konusu hükme delaleti açık değildir.⁴¹

Şevkani, hadisin senesinde Suveyd b. Ebi Hatim isminde zayıf bir ravinin bulunduğunu bu yönüyle hadisin zayıf olduğunu söylemektedir. Yine onun nakline göre bu konuyla ilgili İbn Hizam ve Amr b Hazm'ın rivayetleri de Nevevi ve İbn Kesir tarafından zayıf bulunmuştur.⁴² O halde hem rivayetin, abdestsiz Kuran'a dokunulamayacağı konusuna delaleti şüphelidir hem de rivayetin kendisi sahih değildir.

6- Kuran okumak bir ibadettir. Bu bütün âlimlerce bilinen bir konudur. Hâlbuki Kuran'a dokunmak bir ibadet değildir. Bunu dikkate aldığımızda Kuran okumak için değil de ona dokunmak için abdestli olmanın şart koşulması bir tutarsızlık olarak görülmektedir. Peygamber (sav)'in kâtiplere Kuran ayetlerini yazdırırken abdestli olup olmadıklarını sorduğuna dair tek bir rivayet bulunmamaktadır. Ayrıca Peygamber (sav)'in bazı devlet başkanlarına gönderdiği mektuplarda ayetlerin yer aldığını biliyoruz. Ancak bu devlet başkanlarının abdestli olmaları düşünülemez gibi onlar Müslüman da değillerdi.⁴³

7- Fukahanın çoğu Kuran'a abdestsiz dokunulamayacağı görüşündedir. Ümmetin bu görüşü büyük ölçüde hüsnü kabulle karşıladığı bir gerçektir. Ancak İbn Abbas, Şa'bi, Dahhak, Zeyd b. Ali, İbn Hazm, Hammad b Ebi Süleyman gibi büyük âlimlerle daha başka âlimler Kuran'a abdestsiz dokunulabileceğini söylemişlerdir.⁴⁴ Ebu Hanife'den gelen bir görüşe göre de abdestsiz Kuran'a dokunmakta bir sakınca yoktur.⁴⁵

Mezhep imamlarının görüşüne değinecek olursak dört mezhep imamına göre de abdestsiz Kuran'a dokunmak haramdır. Kuran'a abdestsiz dokunulamayacağına dair fıkıh âlimlerimizin çoğunluğu müttefiktirler. Onlar ancak Kuran'ı öğrenme gibi

⁴¹ Şimşek, *Günümüz Tefsir Problemleri*, s. 32

⁴² Şevkani, *Neylu'l-Evtar Şerhu Munteka'l-Ahbar*, Beytü'l-Efkari'd Devliyye, 2009, s. 147- 148.

⁴³ Şimşek, *Günümüz Tefsir Problemleri*, s. 33.

⁴⁴ Sabık, Seyyid, *Fıkhü's Sunne*, Daru'l- Kütübül-Arabi, Beyrut, 1/57.

⁴⁵ Şimşek, *Günümüz Tefsir Problemleri*, s. 33; Kurtubi, *el-Cami' li Ahkami'l-Kuran*, Müessesetü'r-Risale, 2006, XX/220-221.

zorunlu durumda Kuran'a abdestsiz dokunulabileceğini, bir kısmı da ibadet için dokunulabileceğini söylemişlerdir.⁴⁶

Konu hakkında birkaç müfessirin görüşüne yer verelim:

Zemahşeri (ö. 538/1144), “o, korunmuş bir kitaptadır” ayetinin Kuran için sıfat yapıldığı takdirde, Kuran'a temiz olan insanlardan başkasının dokunmaması gerektiğinin anlaşıldığını açıklamıştır.⁴⁷

Sabuni (ö. 2015), tefsirinde “mutahharun” kelimesinin melekler ve insanlar olmak üzere iki muhtemel manasının olduğunu ifade etmiştir. İnsanlar için söz konusu olduğunda ayet “abdestsiz ve cünüp halden kurtulmadıkça Kuran okunamaz” manasına gelmektedir. Sabuni “Mushaf-ı Şerife Dokunmanın Hükümü” isiminde konuya müstakil bir bölüm ayırmış ve “abdestsiz, cünüp, hayız ve nifas halinde olanlar bunlardan temizlenmedikçe Kuran'a dokunmak haramdır” demiştir.⁴⁸

Elmalılı Hamdi Yazır (ö. 1942), mutahharun ile insanların kastedildiğini ifade ettikten sonra “Bu ayet ile fıkhıta cünüp halde Kuran okunamayacağı ve abdestli olmayanın Mushaf'a dokunamayacağı beyan olunmuştur” demiştir.⁴⁹

Mevdudi (ö. 1979), ayetten “Kuran'a abdestsiz dokunmak yasaktır” şeklinde fıkhi bir hüküm çıkarmanın doğru olmadığını, ayetin nüzul sebebinin de bu olmadığını beyan etmiştir. Ancak ardından nasıl ki Allah katında bu kitaba sadece temiz olanlar yaklaşıyor ise dünyada da bu kitaba ilahi bir kitap olarak iman edenlerin temiz olmadan ona dokunmaktan kaçınmak gerektiğini ifade etmiştir.⁵⁰

Seyyit Kutub (ö. 1966), “mutahharun” kelimesine melekler anlamını vermiş, ayetteki la edatının nehiy için değil nefiy için olduğunu söylemiştir. Ardından “Kuran'a yeryüzünde temiz ve pis, mümin ve kâfir herkes dokunabilir. Bu durumda nefiy edatı tahakkuk etmez. Ancak anlamı şeytanların indirmesine bağlamakla nefiy edatı gerçekleşmiş olur. Gökte saklı bulunan bu kitaba ancak melekler dokunur

⁴⁶ Akpınar, *agm.*, s. 92; Zuhayli, Vehbe, *el-Fıkhü'l-İslami, İslam Fıkhı Ansiklopedisi*, tercüme:Heyet, İstanbul, 1992, I/213.

⁴⁷ Zemahşeri, *Keşşaf*, s.1080.

⁴⁸ Sabûni, Muhammed Ali, *Safvet'üt Tefâsir*, Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 2012, III/315.

⁴⁹ Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, V/4723.

⁵⁰ Mevdudi, *age*, VI/101.

demekle şeytanların indirilmesi iddiası nefyedilmiş olmaktadır” açıklamasını yapmıştır.⁵¹

Tartışmanın kaynağını Vakıa suresinde yer alan “korunmuş kitap” ve “temiz olanlar” kavramının oluşturduğuna değinmiştik. Korunmuş kitap ile kastedilen bugün elimizin altında bulunan Mushaflar mıdır yoksa Levh-i Mahfuz mudur? Temiz olanlar ifadesi melekler için mi kullanılmıştır yahut insanlar için mi kullanılmıştır?

İlim adamları ayette yer alan kitaptan maksadın Levh-i Mahfuz ve meleklerin elindeki Kitabın olduğunu tercih etmişlerdir. Bu görüşün oluşmasındaki pek çok sebeplerden bir kaç Prof. Dr. Ali Akpınar tarafından şu şekilde derlenmiştir:

- 1- Ayet, Kuran’ın şeytanlar tarafından indirildiği tarzındaki müşriklerin iddialarını reddetmek için inmiştir.
- 2- Ayet Mekke’de inmiştir, Mekki ayetlerde ahkâmla ilgili konulara pek yer verilmemiştir. Bir de daha kitaplaşmamış bir şeye dokunmanın haramlığına dair detay bir meselenin Mekke’de inmiş bir surede bulunması düşünülemez.
- 3- Bu ayetlerin indiği dönemde henüz Mushaf oluşmamıştı ki ona dokunulup dokunulamayacağı söz konusu edilsin. Vakıa suresinin Hz. Ömer’in Müslüman olduğu yıl, Nübüvvetin beşinci yılından önce Taha suresinden sonra indiği söylenmiştir. Kız kardeşinin Hz. Ömer’ e “Önce temizlen. Sonra Kuran’a dokun. Ona arınmış olanlardan başkası dokunamaz” demesi Vakıa suresindeki ayetten esinlenerek söylenmemiştir. Çünkü o sırada henüz bu ayet inmemiştir. Söz konusu ettiğimiz ayetler indiğinde Müslümanların elinde çoğu kısa surelerden oluşan ve bugünkü Mushaf sayısı ile yüz sayfa kadar tutan Kuran ayetleri bulunmaktaydı ki bu o gün için hiç kimsenin elinde tek bir forma halinde bir araya getirilmemişti.
- 4- Ayette Kitabın korunmuşluğu ile gözlerin görmesinden ve insan elinin ulaşmasından korunmuş olması kastedilir. Katade şöyle der: “Kuran âlemlerin Rabbinin katında iken ona temiz olanlardan başkası dokunamaz. Yoksa elinizdeki Mushaflara pis müşrikler, Mecusiler ve münafıklar dokunabilmektedir.”

⁵¹ Kutup, Seyit, *Fizilal-il Kur'an*, Tercüme; M. Emin Saraç vd, Hikmet Yayınevi, İstanbul,1972, XIV/264.

- 5- “Ona temiz olanlardan başkası dokunamaz” cümlesi ihbari bir cümle olup emir-yasak bildirmemekte ve bir olguyu haber vermektedir. Emir-yasak bildiren inşai bir cümle olarak yorumlanması ancak bir gerekçe ile mümkündür ki böyle bir gerekçe bulunmamaktadır. Asıl olan da lafızları hakiki manasına hamletmektir.
- 6- Ayetten kasıt “Arınmış olanlardan başkası dokunamaz” olsaydı “mütahherun: arınmışlığı başkasından alan” kelimesi değil “mütetahhirun: arınmışlığı kendisine dayanan” kelimesi kullanılırdı. İnsanların arınması tamamıyla kendisine başlı iken Kuran’ın arınmışlığı Allah’ın onu koruması ile olur.
- 7- Ayette korunmuş kitap ile elimizdeki Mushaf kastedilmiş olsaydı, onun korunmuşluğunun pek bir anlamı olmazdı. Niçin Kuran gizli saklı, örtülü bir şey olsun ki!
- 8- Ayette elimizdeki mushaftan bahsetseydi, ayetten önce bu kadar yemin ve tekidlerin gelmesine gerek kalmazdı. Çünkü insanların elindeki kitap ve sözler hak ve batıl her şeyi kabul edebilir. Ancak Allah katındaki Kitab’a batıl karışamaz. Bu gerçekliği bildirmek için ayetten önce yemin ifadeleri gelmiştir.⁵²

Şimdi Kuran’a abdestsiz dokunulamaz görüşünü savunanların rivayetlerden getirdiği delillere değinelim. Bu konuya dair birkaç rivayet bulunmaktadır.

- 1- “Kuran’a sadece temiz olanlar el sürebilir.”⁵³ şeklindeki birkaç hadisin Vakıa suresindeki söz konusu ayeti açıkladığı iddia edilir. İbn Hazm (456/1064), Nevevi (676/1277/ ve Zehebi (748/1347) gibi bazı âlimler bu hadisi zayıf kabul etmişlerdir.⁵⁴ Ayrıca hadiste yer alan “tahir” kelimesi müşterek bir sözcük olup gusletmiş kişi, abdest almış kişi, üzerinde necaset olmayan kişi ve mümin gibi manalara tekabül etmektedir. Şayet hadis sahih ise Peygamberimizin bu kelimeyi hangi anlamda kullandığı açık olmadığı için bu hadis tek başına delil olabilecek düzeyde değildir.

⁵² Akpınar, Ali, “Mushafa Abdestsiz Dokunma Meselesi”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 1, Sivas, 2001, s. 92-94.

⁵³ İmam Malik, *el-Muvatta*, Kuran, 2.

⁵⁴ Şevkani, Neylu’l-evtar, s.148.

2- Resulullah'ın Amr b Hazm'a yazdığı bir mektupta “Kuran’a temiz olanlardan başkası dokunmasın”⁵⁵ emrinin Abdullah b Ömer, müşriklerin Kuran’a bir kötülük yapması endişesinden kaynaklandığını söylemiştir. Buna göre mektupta yer alan “Tahir” kelimesinin müşterek anlamlarından biri olan “mümin” şeklinde anlaşılması mümkündür. Bu bağlamda Buhari'nin rivayet ettiğine göre, Bizans İmparatoru Heraklyus'a Peygamberimizin gönderdiği mektupta “Ey Kitap Ehli, sizinle bizim aramızda ortak bir kelimeye gelin...” ayeti yazılıydı.⁵⁶ Bu rivayet de bahsi geçen ayetin Mushafla ilgili olmadığına delil olarak zikredilmiştir. Çünkü bu durumda ayete, Tahir olmayan müşrik Heraklyus dokunacak ve Peygamberimizin emri yerine getirilmemiş olacaktır. Buna göre söz konusu hadiste abdestin kastedilmesi tartışmaya açıktır. Bu izahatlara göre Kuran'a abdestsiz dokunmanın haramlığının hükmü ile bu hükmün dayandırıldığı nasların hele de Vakıa suresinde yer alan ayetin ona delaleti tartışmalıdır.⁵⁷

Konuyu sonlandırırken Dr. Öğretim Üyesi Hakan Uğur'un makalesinde yer verdiği açıklamalara yer vermek istiyoruz. “Netice itibariyle Vakıa suresinde, müşriklerin Kuran hakkındaki çirkin iftiralarına karşılık O'nun Allah katında korunmuş bir kitap olduğu anlatılır. Bu ayetten Kuran'ın abdestsiz okunulamayacağı hükmünün çıkarılması için ayetin siyak-sibak bütünlüğü göz ardı edilmemelidir. Ayete göre Allah katında bu kitaba sadece temiz olanlar dokunabiliyorsa, dünyada da bu kitaba ilahi bir kitap olarak iman edenlerin, temiz olmadan ona dokunmaktan kaçınmaları gerektiği dolaylı olarak öne sürülebilir. İslam'ın başlangıcından beri Müslümanlar Kuran'a saygının bir gereği olarak Kuran'ı abdestli okumaya ve abdestsiz mushafa el sürmemeye özen göstermişlerdir. Bu hassasiyet dört mezhepte de haramlık hükmü şeklinde tecelli etmiştir. Bu konuda âlimlerin Kuran'a abdestsiz dokunmayı yasaklayan sözleri, bir zorunluluk değil tavsiye olarak ve dini duyarlılığın bir gereği olarak algılanırsa isabetli olur diye düşünmekteyiz. Aksi takdirde hayatın seyri içinde sürekli abdestli bulunmak veya abdest almak söz

⁵⁵ İbn Mace, Taharet, 105.

⁵⁶ Buhari, Bed'ul-vahy,6; Müslim, Cihad, 26.

⁵⁷ Uğur, Hakan, “Vakıa Suresi 79. Ayet Bağlamında Mushaf'a Abdestsiz El Sürme Meselesi”, *Usul Dergisi*, İstanbul, 2016, s. 220.

konusu olamayacağı için bu durum Kuran'ı ulaşılmaz, el sürülmez hale getirir, insanlar Kuran okumaktan uzaklaşır. Kısacası abdestsiz Kuran okumanın yasaklanmamış olduğunu bilmekle beraber yüceliğine uygun bir hal içinde saygılı ve abdestli olarak Kuran okumanın daha faziletli olduğunu söyleyebiliriz.”⁵⁸

Kuran'a abdestsiz dokunmak haram değildir. Vakıa suresindeki bahsi geçen ayet konu hakkında delil değildir. Kuran'a abdestsiz dokunulamayacağına dair rivayet edilen haberler de zayıf ve illetlidir. Ancak Kuran'a hürmeten, onun sıradan bir kitap olmadığı farkında olarak ona abdestli dokunmak güzeldir, bu yüzden abdest almaya gayret edilmelidir.

4. Erkeğin Kavvamlığı

“Kavvam” kelimesinin anlam içeriği bugün oldukça tartışılan, üzerinde konuşulan konulardan biridir. Bahsi geçen Nisa 4/34. ayet mealen şöyledir:

“Allah'ın kimini kimine üstün kılmasından ötürü ve erkeklerin, mallarından sarf etmelerinden dolayı erkekler kadınlar üzerine hâkimdirler. İyi kadınlar, gönülden boyun eğenler ve Allah'ın korunmasını emrettiğini, kocasının bulunmadığı zaman da koruyanlardır. Serkeşlik etmelerinden endişelendiğiniz kadınlara öğüt verin, yataklarında onları yalnız bırakın, nihayet dövün. Size itaat ediyorsa aleyhlerine yol aramayın. Doğrusu Allah Yüce'dir, büyük'tür.”⁵⁹

Ayette geçen kavvam kelimesini müfessirimiz şu şekilde açıklamıştır:

“Kavvam: Yönetici, koruyucu, bakım ve gözetimini üstlenen anlamında olan bu kelime, ayağa kalkmak anlamına gelen “ka-ve-me” kökünden türetilmiştir. İbn Abbas ayete mana verirken, “erkekler, kadınların yöneticileridir ” demiştir. Kelimenin sözlük anlamından ve İbn Abbas'ın ayete verdiği manadan, erkeğin ailenin reisi olduğu neticesini çıkarıyoruz.”⁶⁰

Şimşek, erkeğin ailenin reisi olması iki sebebe bağlamıştır. Bunlardan biri, yaratılıştan gelmedir; diğeri ise sonradan kazanılmıştır. Erkekler, yaratılışları itibarıyla bedenen daha güçlüdür. Bu sebeple cihat ve ailenin geçimi gibi mevzular

⁵⁸ Uğur, *agm.*, s. 226-228.

⁵⁹ Nisa 4/34.

⁶⁰ Şimşek, *Tefsir*, 1/500.

erkeklerle yüklenmiş, ancak mirasta onlara kadınlardan daha çok pay verilmiştir. Erkeğin sonradan kazandığı ailenin reisi olmasını sağlayan ikinci özelliği ise nikah akdinde hanımına verdiği mehir ve ailenin geçim sorumluluğunu üstlenmiş olmasıdır. Ailenin geçiminin erkeğe yüklenmiş olması, bedenen daha güçlü olmasıyla da ilgili bir durumdur.

Peki, bu iki özellik erkeğin kadından üstün olması, onun kadına baskı uygulayacağı anlamına gelir mi?

Şimşek bu soruya şöyle yanıt verir: “Erkeğin bu iki açıdan kadından üstün olması, kadına baskı yapacağı manasında olmadığı gibi tek tek her bir erkeğin her bir kadından üstün olduğu manasına da değildir. Eşinden daha kuvvetli olan hanımlar da vardır. Burada hüküm genele göredir. Genel olarak erkekler ve kadınların durumu böyledir.”⁶¹

Müfessirimiz aile reisliğinin erkeğe verilmesinin bir başka sebebi olarak da erkeklerin kadınlardan daha soğukkanlı ve onlarda mantığın ön planda olmasını kadınlarda ise duygusallığın daha ağır bastığını zikretmiştir. Soğukkanlı olmak, karar aşamasında duygusallığa kapılmamak, yöneticilik için önemli bir özelliktir. Hal böyle iken kocasından daha soğukkanlı, karar aşamasında duygusallığa yer vermeden daha temkinli davranan hanımlar tabii ki vardır. Fakat biraz önce vurguladığımız gibi bu tarz kurallar tespit edilirken erkeklerle kadınların geneli dikkate alınmıştır.⁶²

İslam âleminde kadına değer verilmediği, erkek karşısında kadının eksik, yarım, yetersiz görüldüğü, kadının sosyal hayattan koparılıp arka plana itildiği, kadın haklarının kısıtlandığı gibi söylemlerle Batı, kadın üzerinden İslam’a saldırmak istemiştir. Durumun vahametinin farkında olan müfessirimiz şu açıklamalarıyla adeta bu tartışmalara cevap vermiştir:

“Erkeğin aile reisi olması, hanımı üzerinde mutlak hâkimiyete sahip olması demek değildir. Önceki ayetlerde erkeğin mirasta payının olduğu gibi kadınların da payının olduğu zikredilmişti. Nikâh akdinde kadına mehir verilmektedir. Miras olarak kendisine düşen pay konusunda da mehir olarak aldığı konusunda da karar mercii tamamen kadındır. Aile reisinin bunlar üzerinde herhangi bir yetkisi yoktur. Erkeğin reisliği evlilik hayatını ilgilendiren ilgili konularda geçerlidir. Kadının

⁶¹ Şimşek, *Tefsir*, I/500.

⁶² Şimşek, *Tefsir*, I/501.

akrabalarını ziyaret etmesine, sosyal yaşamını ve faaliyetlerini yürütmesine eşi mani olamaz. Çok sayıda müfessir ve fakih, ailenin geçimini sağlayamayan erkeğin reislik hakkının da ortadan kalktığını dile getirmektedir.

Aslında birbirinden ayrı özellikleri bulunan kadın ve erkek aile yuvasında birbirlerinin eksikliklerini tamamlayarak bir bütün oluştururlar. Erkek ailenin geçimi için dışarıda çalışırken kadın da ev işlerini halleder, çocukların eğitilmesiyle, yetiştirilmesiyle meşgul olur.”⁶³

Müfessirimiz kısacası buradaki reislik ile anlatılmak istenenin, istediği her şeyi yapabilen bir yöneticilik olmadığını, nafaka vs. gibi mevzularda kocanın hanımını gözetmesi, kendisinin ve karısının haklarını koruması manasında algılanması gerektiğini belirtmiştir. Yönetilen konumunda olan kadının iradesinin ortadan kalkmadığını, her ne yaparsa kocası tarafından güdülen biri pozisyonunda olmadığını dile getirmiştir. Kendi iradesiyle nikâh akdini yapmış ve yine kendi iradesiyle bunu devam ettiren kadının, herhangi bir haksızlığa maruz kalması durumunda durumunu hâkime intikal ettirme yetki ve iradesine sahip olduğuna dikkat çekmiştir.⁶⁴

Şimşek, erkeğin aile reisi olmasının, faziletçe kadından daha üstün olmasına bir delil olarak gösterilemeyeceğini ve erkeğin kadın üzerinde mutlak hâkimiyetine yönelik bir delil olarak da ele alınamayacağını beyan etmiştir. Bunun bir görev taksimi olduğunu ve yapılan taksimin her iki cinsin fitratına da uygun olduğunu zikretmiştir.⁶⁵

Özetlemek gerekirse meselenin değerlendirmesinde “kavvam” kelimesine yüklenen anlam oldukça etkilidir. Klasik kaynaklara yöneldiğimizde bu kavrama daha çok “erkeğin kadına karşı üstün olduğu” manası doğrultusunda anlamlar yüklendiği görülecektir. Oysa biz ayette mutlak olarak erkek cinsinin kadın cinsine üstünlüğünden bahsedilmediğini düşünüyor, ayette anlatılanın erkeğin yaratılış itibarıyla fiziksel açıdan ve üzerine yüklenen sorumluluk açısından daha üstün olduğunun vurgulandığını belirtmek istiyoruz. Gözden kaçırılmaması gereken ilk husus; genel olarak erkek cinsinin üstünlüğü değil aile içinde kocanın karısına göre konumudur. Bir diğer husus ise kavvam kelimesinin ayet bağlamında “üstünlük

⁶³ Şimşek, *Tefsir*, I/501.

⁶⁴ Şimşek, *Tefsir*, I/500-501.

⁶⁵ Şimşek, *Günümüz Tefsir Problemleri*, s. 285.

hâkimiyet kurma” anlamlarında olmayıp ,“aile reisliği, himaye” anlamlarını ihtiva etmesidir.

Açıklamaya çalıştığımız “kavvam” kelimesine, Elmalılı’nın tefsirinde yüklediği son derece edebi bir o kadar da isabetli yaklaşımına yer vermeden geçmek istemiyoruz. Şöyle ki; kavvam kelimesi erkeğin kadına hâkimiyetini ve fakat rastgele değil “Milletin efendisi, onlara hizmet edendir.” manası üzere hizmetçilikle karışık bir hâkimiyeti ifade eder. Bu sebeple bir taraftan erkeğin üstünlüğünü anlatırken bir yandan da kadının değer ve üstünlüğünü bildirir. Bu ayrım içinde eşitlik iddiasını kaldırarak karşılıklı olarak farklı bir eşitlik metoduyla öyle bir birlik sağlar ki, bu durum sultan ile ümmet arasındaki karşılıklı haklara benzeyecek ve bu şekilde aile terbiyesi, toplum terbiyesi ve siyasi terbiyenin bir başlangıcı olacaktır.”⁶⁶

5. Kadınlarla İlgili Ayetlerin Yorumları

Tarihi süreç içerisinde üzerinde en çok durulan, tartışılan, günümüzde de hala konuşulan meselelerden biri “kadın” konusudur. Hiç şüphesiz örf, adet, gelenek ve en önemlisi de din, kadın algısının teşekkülünde önemli etkiye sahip olmuştur. Acaba bu durum ayetlerin manalarını ne ölçüde etkilemiştir, herhangi bir yanlış anlamaya sebebiyet teşkil etmiş midir?

Kuran yoruma açık bir metindir. Bu yüzden tefsir okuması yaparken, müfessirle beraber tefsirin telif edildiği dönem, coğrafya, kültür de değerlendirilmelidir. Nitekim Esbab-ı Nüzul, Nasih Mensuh, Mekki ve Medeni gibi kavramlar da bu anlayışın bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Bu kavramlar Kuran’ın indiği sosyo-kültürel ortamı anlamamıza ve ayetlerin maksadını en doğru şekilde kavramamıza yardımcı unsurlardır.

Kültür daima din ile iç içe varlığını sürdürmüştür. İslam kültüründe kadın algısının şekillenmesinde de din oldukça etkili olmuştur. Bu hususta Kuran’da kadın hakkında inen ayetlerin klasik ve çağdaş yorumları önem arz etmektedir. Farklı kültür ve dinlerle etkileşim sonucunda bu yorumlar da zamanla değişime uğramıştır.

Batı medeniyeti ve modernizmin etkisiyle beraber İslam dünyasının fikri alanında bir takım toplumsal değişim temayülleri oluşmaya başlamıştır. Batının

⁶⁶ Yazır, *Elmalılı Hamdi, Hak Dini Kuran Dili*, II/556.

İslam âlemine yaptığı ideolojik saldırılar ve Müslümanlar arasında son dönemde yaşanan aşağılık kompleksi beraberinde bir takım yeni söylemler doğurmuştur. Bu söylemlerden nasibini alan meselelerden biri de “İslam’da kadın” olgusudur.

Şimdi müfessirimizin bu tartışmalı meselelere verdiği cevapları inceleyelim.

a. Mirasta Kadının Payı

Şimşek Günümüz Tefsir Problemleri isimli eserinde konuyu müstakil olarak incelemiş ve konuya nokta atışı yapan şu soruyu sorarak başlamıştır:

Kıza, erkek kardeşinin yarısı kadar pay verilmesi gerçekten kadının değeriyle ilgili bir hadise midir yoksa olay tamamen ekonomik midir?

Şimşek, olayın kadına verilen değerle bir ilgisi olmadığını savunmuştur. İslam’ın kadına miras hakkı tanımayan bir toplumda indiğini hatta o dönemde hiçbir toplumda kadına miras verilmediğine dikkat çekmiş meseleye kadına verilen değer açısından bakıldığında İslam’ın kadına son derece değer verdiği sonucuna ulaşmıştır. Ardından meselenin ekonomik bir mevzu olduğunu söylemiş, hatta bu meselede kadına değer verilmemek bir tarafa kadının kayırıldığına dikkat çekmiştir. Şöyle ki:

- a. İslamiyet kadına ekonomik bir sorumluluk yüklememiştir. Kadın evli ise, geçimi kocasına, değilse baba veya erkek kardeşine aittir.
- b. Ailenin geçimini sağlamak erkeğe aittir. Erkek hem kendisinin, hem eşinin ve hem de çocuklarının geçiminden sorumludur.
- c. Evlilik esnasında erkek, kadına mehir vermekte ve evlilikte kadın için zorunlu bir masraf yoktur.
- d. Kadının hem mehir olarak aldığı hem de miras olarak aldığı birbirine ilave edilir üstelik de mali hiçbir yükümlülüğü olmadığı düşünülürse ekonomik açıdan kadının çok daha avantajlı bir durumda olduğu açıktır.⁶⁷

Şimşek, konuyu haklı bir serzenişle bitirmektedir: Meseleyi kendi sistemi içinde bütün olarak değerlendirmeliyiz, yoksa sağlıklı sonuçlara ulaşamayız. İslamın erkek ve kadına aile içerisinde yüklediği sorumluluklar, mali tasarruflar konusunun değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu durumda miras taksimatında kadın ve erkek

⁶⁷ Şimşek, *Günümüz Tefsir Problemleri*, s. 301.

varislerle ilgili farklı paylaşımların ekonomik ve sosyal boyutlu bir yapı arz ettiği görülmektedir.⁶⁸

Konu hakkında görüş belirtmeden önce İbrahim Sarmış'ın açıklamalarına da yer vermek istiyoruz:

Miras taksimatında bir adaletsizlik, haksızlık değil sorumluluk ve yükümlülükle orantılı bir paylaşım vardır. Zira cinsler arasında öngörülen, mutlak eşitlik değil, hakkaniyet ve adalettir. Adalet mutlak eşitlik demek değildir. Örneğin, Kuran'ın miras paylaşımını dışlayarak laik uygulama yapan devlet! memur olarak çalışan erkek ve kadının özelliklerine bakarak hizmet süresi ve sosyal yardımlar konusunda kadına pozitif ayrımcılık yapmakta ve mutlak eşitliğe göre değil, adalete göre uygulama yapmaktadır. Bütün devlet memurlarının 65 yaşında emekli olması mutlak eşitlik gereği iken, devlet mutlak eşitliğe göre değil, adalete göre uygulama yaparak asker, polis, maden işçisi gibi sınıfların yıpranma payını dikkate alarak daha erken yaşlarda emekli olmasını kabul etmektedir. Görüldüğü üzere anayasa ve yasalarda herkes kanun önünde eşit olduğu halde, özel yasalar ve yönetmeliklerle devlet mutlak eşitliğin dışına çıkarak kendince adalet ilkesine göre uygulama yapmaktadır. Kimse de bunun haksızlık ve ayrımcılık olduğunu düşünmemektedir.⁶⁹

Allah'ın hükümleri son derece evrensel ve daima kendi içinde çoğu zaman fark edemediğimiz nice hikmetler barındırmaktadır. O halde, ilahi emri değiştirmek yerine çağa ayak uydurmak adına katlettiğimiz zihinlerimizi değiştirmeliyiz. Aslında meselenin de tam da kilit noktası burasıdır. Bugünkü sözde kadın-erkek eşitliğini savunan zihniyet meseleyi bütün yönleriyle ele almaksızın, erkeğin görev ve sorumluluklarını dikkate almaksızın salt eşitlik adına kadın ve erkeğe eşit pay taksimini uygun görmektedir. Fakat Kuran'da ise durum böyle değildir. Bu durumda insan, kutsal emir ile çağının algısı arasında sıkışıp kalmaktadır. Unutulmaması gereken nokta şudur ki, insan algısı daima olaylar, gelenek, adet, kültür vs karşısında değişmektedir. Oysa değişmeyen, yegâne mutlak olan şey ise çağlar üstü, evrensel özelliğe sahip olan Allah kelamıdır.

⁶⁸ Şimşek, *Günümüz Tefsir Problemleri*, s. 300.

⁶⁹ Sarmış, İbrahim, *Rivayet Kültürü ve Olumsuz Kadın Algısı*, Düşün Yayıncılık, 2011, İstanbul, s. 142.

b. Kadının Şahitliği

“Ey iman edenler! Belli bir süre için birbirinize borçlandığınız zaman bunu yazın. Aranızda bir yazıcı adaletle yazsın. Yazıcı, Allah’ın kendisine öğrettiği şekilde yazmaktan kaçınmasın, (her şeyi olduğu gibi dosdoğru) yazsın. Üzerinde hak olan (borçlu) da yazdırsın ve Rabbi olan Allah’tan korkup sakınsın da borçtan hiçbir şeyi eksik etmesin (hepsini tam yazdırsın). Eğer borçlu, akli ermeyen veya zayıf bir kimse ise ya da yazdıramıyorsa, velisi adaletle yazdırsın. **(Bu işleme) şahitliklerine güvendiğiniz iki erkeği; eğer iki erkek olmazsa, bir erkek ve iki kadını şahit tutun. Bu, onlardan biri unutacak olursa, diğerinin ona hatırlatması içindir. Şahitler çağırıldıkları zaman (gelmekten) kaçınmasınlar...**”⁷⁰

Kur’an-ı Kerim toplumsal huzura önem verdiği için dolaylı olarak, insanlar arasında çıkabilecek anlaşmazlıklara karşı önceden tedbir alınmasını ister. Böylece hem fertlerin haklarının korunmasını garanti altına almış olur hem de çıkabilecek anlaşmazlıklara karşı tedbir alır. Borcun yazılmasını istemesinin sebebi budur. Ayet, açıklamaya ihtiyaç duymayacak kadar açıktır. Belki burada üzerinde durulması gereken mesele, neden iki kadının şahitliklerinin bir erkeğin şahitliğine denk tutulduğu meselesidir.⁷¹

Günümüzde bu ayet üzerinden İslam’a saldırılmış, İslam’ın kadına değer vermediği, kadını hakir gördüğü, erkek karşısında aşağıladığı, kadını erkeğin yarısı olarak değerlendirdiği gibi bir takım asılsız suçlamalarda bulunulmuştur. Oysa ki meselenin iç yüzü bambaşkadır. Müfessirimiz Şimşek’in konu hakkındaki görüşlerine yer verip ayeti anlamaya çalışalım.

Ayette geçen “*diğeri hatırlatsın*” ifadesinden muhtemel hatanın unutmaya olduğu sonucu çıkmaktadır. O halde bir erkeğe karşılık iki kadının şahitlik etmelerinin istenmesi kadınların daha az inançlı yahut daha az faziletli olmalarıyla hiçbir alakası yoktu. Aslında akıl ve muhakeme ile de bir ilgisi bulunmamaktadır. Gerekçe tamamen unutmakla ilgilidir.⁷²

Unutmanın üç sebebi vardır:

a-hafıza za’fiyeti

b-umursamazlık yada ilgi duymama

⁷⁰ Bakara 2/282.

⁷¹ Şimşek, *Tefsir*, I/301.

⁷² Şimşek, *Tefsir*, I/301.

c-kasten unutmama

Ayette ticarî bir meseleden söz edilmiştir. Modern toplumlarda da ve önceki toplumlarda da kadının ticarî hayatla ilgisi, erkeğe nazaran daha az olmuştur. İlgisinin azlığı sebebiyle ticari konularda kadın, erkekten daha çok unutkandır. İki kadının şahitliklerinin bir erkeğe bedel olmasının nedeni işte budur.

Şimşek meseleyi “illetin ortadan kalkmasıyla hüküm de ortadan kalkar.” ilkesi gereği yorumlamıştır. Günümüzde bir takım anket ve istatistiklerle insanların zeka, kabiliyet ve hafızalarının ölçülebildiğini söyleyen Şimşek kadınların da bu imkanlardan yararlanarak unutkanlık sebebinin tespit edilebileceğini, tespit sonucunda kadının unutkanlığının fitri olduğu çıkarsa iki kadının şahitliğinin bir erkeğinkine eşit olduğu, şayet erkeğe nazaran bu unutkanlığın hayatın kimi alanlarıyla ilgili ise bu hükmün sadece o alanda geçerli olduğunu söylemiştir. Eğer unutkanlık, kadının sosyal hayata katılmasıyla ortadan kalkıyorsa hükmün bu alana katılan kadınlar hakkında ortadan kalktığını ifade etmiştir.⁷³

Kadının ticaret alanında unutkanlığı yaratılışının bir gereği de olabilir. Bu takdirde ticari konularda iki kadının şahitliği bir erkeğin şahitliğine denk olması hususu kalıcı olur. Bu bilimsel metotlarla yapılacak araştırmalar sonucu verilecek bir karardır.

Aslında şahitlik yapmak bir hak değil, görevdir; hem de zor bir görevdir. Bu sebeple ayet, şahitlikten kaçınılmaması gerektiğini öğütlemektedir. Ancak ne yazık ki her bahane ile İslam’a saldırmak isteyenler, kadının şahitliği meselesini de sorun haline getirmişlerdir. Yoksa problem edilecek bir tarafı yoktur.⁷⁴

Özetle Şimşek, ayette illetin ‘kadının unutmaması’ olarak zikredildiğini, bugün birtakım testlerle bu illetin ortadan kalktığı tespit edilirse kadının şahitliğinin erkeğinkine eşit olacağını iddia etmiştir.

Burada üzerinde durulması gereken mesele, kadının unutkanlığının fitri mi yoksa bazı zaman ve toplumlarda değişebilen bir durum mu olduğudur. Kadının unutkanlığı geçici mi yoksa sürekli midir?

Prof. Dr. Hayrettin Karaman sorunun iki alternatif cevabını vermiştir.

⁷³ Şimşek, *Günümüz Tefsir Problemleri*, s. 293.

⁷⁴ Şimşek, *Tefsir*, I/302.

Modernist yoruma göre; bu hüküm mazide kalmış sosyo-kültürel ve sosyoekonomik şartların ürünüdür, bugün şartlarla beraber kadın da değişmiş, şahitlik bakımından aralarında fark kalmamış bu sebeple kadının da erkek gibi şahitliğinin geçerlidir.

Gelenekçi yorumda ise öncelikle bu meselede iki noktanın aydınlatılması gerekmektedir:

a) Günümüzde kadının değişmesi ve -iddia doğru ise- şahitlik yönünden erkeğe eşit hale gelmesi, fitratın kadına biçtiği kemâl yönünden bir gelişme midir, yoksa bir geriye gidiş midir? Eğer birinci ihtimal doğru ise böyle bir değişme beklenemez, hoş görülemez ve teorik olarak buna hüküm bina edilemez.

b) Kadının unutulması mevzusu gerçekten ve yaygın olarak değişmiş midir? Bu konuda elde ne gibi araştırmalar ve bulgular vardır? Bu iki mesele halledildikten sonra kadının, tek başına kadının unutulma yetisinin değiştiği ve bu değişimin bir gelişme mahiyetinde olduğu hem ilmi, hem de islami değer ölçülerine uygun olarak ortaya çıkarsa ancak o zaman "illetin ortadan kalkmasıyla hüküm de ortadan kalkar" kaidesinden bahsedilebilir.⁷⁵

Modernist yoruma kulak verdiğimizde tarihselcilik meselesi gündeme gelecek ve Kuran'ın bu hükmünün artık yürürlükten kalktığı söylenecektir ki bu yorumun doğru olmadığı kanaatindeyiz. Sadece mali konularla sınırlandırılan bu hadisede iki kadının şahitliğine karşılık bir erkeğin şahitliğinin istenmesini yadırgamıyor, mali konularda genel olarak kadının ilgisiz, tecrübesiz olduğunu düşünüyoruz. İlet açıktır ancak genel bir hüküm vermek doğru olamaz. Bırakın dünyayı aynı mahallede bile bulunan kadınların sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik açıdan oluşturduğu heterojenize yapı göz önünde bulundurulduğunda, nasıl olurda artık kadınların mali tecrübe kazandığını, bu yüzden onların tek başına şahitliklerinin yeterli olduğunu söyleyebiliriz. İstisnalar elbette olacaktır. Ancak istisnalar kaideyi bozmaz.

c. Kadının Yöneticiliği

Geçmiş döneme baktığımızda, toplumsal hayatta kadın oldukça silik bir karakter sergilemiş, bu konu pek fazla gündeme gelmemiştir. Ancak bugün bilginin

⁷⁵ Karaman, Hayrettin, "Kadının Şahitliği, Örtünmesi ve Kamu Görevi", *İslami Araştırmalar Dergisi*, S:4, 1997, İstanbul, s. 274.

bir güç haline gelmesiyle kadın, her alanda eğitimini alarak erkekle eş seviyeye gelmiştir. Önceki zamanlarda hâkimiyet, fiziksel gücü elinde barındıranda iken şimdi bilgi ve teknolojiye hâkim olanın elindedir. Çağımızda kadın, her alanda kendini yetiştirerek erkeklerden farkının olmadığını göstermektedir. Ancak bugün hala tartışılan bir mesele olarak, kadının idari işlerde görev alıp alamayacağı meselesi karşımıza çıkmaktadır. Bakalım müfessirimiz Şimşek'in konu hakkındaki görüşleri nelerdir?

“Kadınların idari görev alamayacağını ve devlet başkanı olamayacağını ileri sürenler ailede erkeğin yönetici olduğunu belirten ayetlerle ve özellikle Ebu Bekre'den nakledilen: “İşlerini kadının yönetimine bırakan kavim felah bulmayacaktır.”⁷⁶ hadisini delil gösterirler. Oysa rivayetin arka tarafına baktığımızda Peygamberimizin çevre ülkelere İslam'a davet mektubu gönderdiğini, İran hükümdarının mektubu okuyunca parçaladığını, haber Peygamberimize ulaştığında: “Onlar da paramparça olsunlar.” bedduasında bulunduğunu ve mektubu parçalayan hükümdar öldüğünde yerine bir kadın geçtiğinden: “İşlerini kadının yönetimine bırakan kavim felah bulmayacaktır.” buyurduğunu görmekteyiz. Peygamberimiz burada genel bir kuraldan bahsetmemiş, taht kavgalarıyla zayıflayıp yönetimi bir kadına bırakan İran yönetiminin sonunun geldiğini anlatmıştır. Ayrıca bu hadisi rivayet eden ravinin, Cemel savaşında yer almayı istememesine rivayeti adeta bir kalkan gibi kullanmış olması da, kadının idari görevler alabileceğini ileri sürenleri söz konusu rivayetler konusunda kuşkulandırmıştır.”⁷⁷

Şimşek Kuran'da Sebe' kraliçesinin, Hz. Süleyman'ın elçisi karşısında takındığı tavırdan ve yönetimindeki başarısından övgüyle bahsedilmiş olmasını da kadının idari işlerde görev alabileceğine delil göstermiştir. Bazı alimler, günümüzde bazı kadın yöneticilerin başarıyla görevlerini sürdürmüş olmalarını da delil olarak ileri sürmüşlerdir.

Ardından müfessirimiz; Hayrettin Karaman'ın, kadının idari görevlerde bulunabileceğine dair zikrettiği delillere yer vermiştir:

⁷⁶ Buhari, Fiten, 18; Tirmizi, Fiten, 75; Nesai, Kudat, 8; Ahmed b. Hanbel, XIX/291.

⁷⁷ Şimşek, *Günümüz Tefsir Problemleri*, s.288-289.

- 1- “Mümin erkekler ve mümin kadınlar birbirlerinin velileridir; iyililiği emreder, kötülükten men eder, namazı kılar, zekatı verir, Allah ve Resulüne itaat ederler. Allah’ın esirgeyeceği kimseler işte bunlardır, Allah sonsuz ilim ve hikmet sahibidir.”⁷⁸
Ayette açık bir şekilde ve hiçbir sınır getirmeksizin kadınlara velayet hakkı getirmekte, erkekler gibi kadınlara da toplumda görevler vermektedir.
- 2- Neml suresinde Hz. Süleyman ile Sebe Melikesi Belkıs arasında geçen diyaloglara bakıldığında Belkıs’tan ve yöneticiliğinden iyi bir şekilde bahsedilir, işlerini istişare ile halletmesinden, Hz. Süleyman’ın davetine icabet ederek hak dini kabul edişinden bahsedilir. İşte bu hadise bizim ibret ve örnek almamız için anlatılmıştır.
- 3- Cemel vakası açık bir siyasi muhalefet hareketidir ve bu harekette, Hz. Aişe’nin yanında yer alan büyük sahabiler vardır.
- 4- Devlet başkanı erkek de olsa bazı görevlerine yetişemediğinde işlerini başkalarına yaptırabilirler.”⁷⁹

Sonuç olarak; İslam’da kadının, gerektiğinde kamu görevi yapmasını yasaklayan açık, kesin, bağlayıcı bir nass bulunmamaktadır. Bilakis bu kapıyı aralayan deliller bulunmaktadır.⁸⁰

Konu hakkında Kuran’ı Kerim’de ya da hadislerde açıkça kadına yöneticiliği yasaklayan bir nas bulunmadığına göre kadının evini ve çocuklarını ihmal etmeden, uygun şartları barındıran ortamlarda çalışmasında, yöneticilik yapmasında bir beis bulunmamaktadır.

d. Kadının Dövülmesi

“Allah’ın kimini kimine üstün kılmasından ötürü ve erkeklerin, mallarından sarf etmelerinden dolayı erkekler kadınlar üzerine hakimdirler. İyi kadınlar, gönülden boyun eğenler ve Allah’ın korunmasını emrettiğini, kocasının bulunmadığı zaman da koruyanlardır. Serkeşlik etmelerinden endişelendiğiniz kadınlara öğüt

⁷⁸ Tevbe 9/71.

⁷⁹ Karaman, Hayrettin, “Kadının Şahitliği, Örtünmesi ve Kamu Görevi”, *İslami Araştırmalar Dergisi*, 1997, X/4, sy.277, s.271-278; Şimşek, *Günümüz Tefsir Problemleri*, s. 289-290.

⁸⁰ Şimşek, *Günümüz Tefsir Problemleri*, s. 288-290.

verin, yataklarında onları yalnız bırakın, nihayet dövün. Size itaat ediyorsa aleyhlerine yol aramayın. Doğrusu Allah Yüce'dir, Büyük'tür."⁸¹

Ayetten de anlaşıldığı gibi kocasına karşı büyülenen, görevini yerine getirme konusunda sınırı aşan hanımlara karşı takip edilmesi gereken aşamalar sıralanmıştır:

- nasihat etmek
- yataklarında yalnız bırakmak
- dövmek

Kadının dövülmesi meselesinde, müfessirimiz tefsirinde, dövmenin hadislerde sabit olduğu üzere incitici bir şekilde olmaması ve yüze vurulmaması gerektiğine, bazı müfessirlerin bunun misvak veya mendille dövmek şeklinde olacağını söylediklerine, Şafii de dövmenin sadece mübah; dövmemenin ise daha erdemli bir davranış olduğunu söylediğine değinerek, peygamberimizin hanımlarından hiçbirini, hiçbir surette dövmediğine yer vermiştir.⁸²

Prof. Dr. Hayrettin Karaman, söz konusu ayette dövmenin son çare olduğunu, toplumda çok yaygın olduğu için o dönemde bunun kaldırılmadığını ancak sınırlama getirildiğini vurgulamaktadır. Karaman, Peygamberimizin hayatı boyunca hiçbir zaman kadına el kaldırmadığını, Peygamberin hanımlarına karşı gösterdiği nezaket ve hoşgörüyü dikkat çekmektedir. Kocanın karısını dövmesi meselesinde Hz. Peygamberin toplumu ıslah ederek, insanın özellikle de zevcenin dövülemeyeceğini ifade ederek kötülenmiş olduğunu, "iyi bir kocanın karısını dövmeyeceği" kaidesiyle de bu yakışıksız davranışın önüne bir set çekildiğini söylemiştir.⁸³

Prof. Dr. Saffet Köse'nin konu hakkında açıklamaları da oldukça dikkat çekicidir. Vurma eyleminin birden bire ortaya çıkan bir durum olmadığını, nüşuz halinin aile birliğinin devamını tehdit eder hale gelmesi, önceki iki tedbirin yetersiz kalması ve kadının kocasına karşı psikolojik şiddete devam etmesi durumunda gerçekleştiğini söylemiştir. Burada vurmanın amacı ıslah ve aile birliğini kurtarmaya yönelik bir tedbirdir. Ölçüsü ise şok etkisi yapan sembolik bir vuruştan ibarettir ve onda aranan maddi değil manevi etkidir. Ulaşılmak istenen amaç ise kadının kibirini

⁸¹ Nisa 4/34.

⁸² Şimşek, *Tefsir*, I/503; Şevkani, *Neylu'l-Evtar*, Mısır, tarihsiz, VI/238.

⁸³ Karaman, *age*, s. 132.

kırma, kocasını ezmeye çalışmasına bir tepki ya da kocasını kıskandıran tutumunu fark ettirme, onu çizilmiş sınırların içine çekmedir. Kuran'ın çizdiği bu sınırlara bakıldığında kadın, haddi aşan tutumlarını fark ettikten sonra böyle bir cezayı hak ettiğini kabullenecek ve böylelikle aile ilişkileri normalleşecektir.⁸⁴

Bugün Batı toplumu, İslam'da kadının dövülmesi üzerinden yürüyerek dinimize saldırmaktadır. Oysa yapılan araştırmalar sözde hümanist geçinen Batı'nın içler acısı durumunu ortaya koymaktadır. Bir gazetede yer alan habere göre⁸⁵ Amerika'da her yıl dört bin kadın dövülerek öldürülürken, yılda dört milyon kadın eşinden dayak yiyor, Fransa'da ise şiddete maruz kalan kadınların oranı yüzde 95'tir.

Şunu da unutmamalıyız ki Allah'ın hiçbir emri kullarına zulüm içermez. Söz konusu ayet asla şiddetle, kadına zulüm ile ilişkilendirilemez. Allah daima kulunun iyiliğini hedefler, hükmün içinde kulun maslahatına yönelik hikmetler gizler. Allah'ın kullarına olan adaleti ve rahmeti tartışılmaz yüceliktedir.

6. Çift Cinsiyetli Kişilerin Durumu

*“Onları mutlaka saptıracağım, boş kuruntulara daldıracağım ve onlara emredeceğim; hayvanların kulaklarını yaracaklar. Yine emredeceğim; Allah'ın yarattıklarını değiştirecekler. Kim Allah'ı değil de şeytani kendisine bir dost edinirse elbette apaçık bir hüsrana uğramış olur.”*⁸⁶

Şimşek, ayette yer alan “Allah'ın yarattıklarını değiştirmek” ifadesi ile müfessirlerin, bu ifadeyi develerin kulaklarının yarılmasının yanı sıra insanın fitratının değiştirilmesi olarak da yorumlandığına değinmiştir. İbn Abbas'tan nakledilen bu görüş, Taberi tarafından da desteklenmektedir.⁸⁷ Şimşek ayeti fiziki yapıyla ilgili olarak yorumlayanların görüşünün daha isabetli olduğunu söylemiştir.

Allah'ın yarattıklarını değiştirme konusunda ilk akla gelenin yaratılışın temel yapısını değiştirmek olduğunu söylemiştir. Örneğin, hayvanların hadımlaştırılması, erkekliklerinin yok edilmesi, erkeğin bir takım operasyonlarla kadınlılaştırılması bu kapsamda olduğunu beyan etmiş ancak çift cinsiyetli kişilerin hangi cinsiyeti ağır basıyorsa bir takım operasyonlarla o yönünün etkinleştirilmesinin yaratılışı

⁸⁴ Köse, Saffet, *Genetiğiyle Oynanmış Kavramlar ve Aile Medeniyetinin Sonu*, Mehir Vakfı Yayınları, 2016, Konya, s. 334.

⁸⁵ “Kadın Dünyanın Her Yerinde Dövülüyor”, *Yenişafak*, 8 Mart 2004, s. 3.

⁸⁶ Nisa 4/119.

⁸⁷ Taberi, Camiu'l- Beyan, VII/494-495.

değiştirme olarak değerlendirilemeyeceğini, yaratılış bozukluklarının düzeltilmesi ile normal yaratılışın değiştirilmesinin birbirine karıştırılmaması gerektiğini söylemiştir.⁸⁸

Müfessirimizin ayet hakkındaki yorumunun ardından hünsa hakkında kısa bir bilgi verelim. “Çift cinsiyetli yani hünsa olarak terimleşmiş bu kavram; cinsiyet kimliği (fizyolojik, anatomik ve psikolojik açıdan) doğuştan problemlili olan, bu sebeple erkek ya da dişi olduğu hususunda kesin bir hüküm verilemeyecek durumda olan kişidir. Ya da her iki cinsin cinsiyet özelliklerini beraber taşıyan, kendi cinsiyetini belirleyen özellikleri tam olarak bulunduramayan yahut hiçbir cinsiyet belirtisi bulunmayan kişidir.”⁸⁹

“Fıkıh literatüründe hünsa iki grupta incelenir:

- 1- Hünsa-i gayr-i müşkil: Erkeklikle dişilik belirtilerine birlikte sahip olsa da biri diğerine göre daha baskın olan yani erkek ya da kadın olduğuna kolaylıkla hükmedilen kimseler.
- 2- Hünsa-i müşkil: Hangi cinsten olduğuna kolaylıkla hükmedilemeyecek tarzda erkeklik ve dişilik organına birlikte sahip olan ya da bu organlardan hiçbirini taşımayan kimseler. Hünsa denilince akla gelen genellikle bu gruptur.”⁹⁰

Hünsanın İslâm hukukundaki durumu müfessirimizin açıklamaları doğrultusundadır. İslam’da insanlardan yaratıldıkları cinsin özelliklerini korumaları istenmiş, kadına benzemeye çalışan erkekler ve erkeğe benzemeye çalışan kadınlar lanetlenmiştir.⁹¹ Şimşek’in de ifade ettiği gibi yaratılışın temel yapısının yani cinsiyetin değiştirilmesi ahirette hüsrana uğrama sebebi olarak görülürken, çift cinsiyetli kişilerin durumu farklı değerlendirilmiştir. “İslam hukukunda hünsa kadın ve erkeklerden çok farklı değildir. Çünkü İslâm’da önemli olan insan olmaktır. Hak ve sorumluluklara ehil olabilmek için insan olmak yeterlidir. Ancak bu hak ve sorumlulukların keyfiyetinde cinsiyet faktörü önem kazanır. Cinsiyete göre bunları yerine getirme şekilleri değişir. Yapılan bu değişiklikler de ihtiyaten yapılmıştır. Hünsâ ihtiyaten bazen kadın gibi, bazen erkek gibi kabul edilmiştir. Bazen de onun hakkında iki cinsten de farklı yeni bir düzenleme getirilmiştir. Buna göre farklı

⁸⁸ Şimşek, *Tefsir*, I/571.

⁸⁹ Duman, Hilal, “İslam Hukukunda Hünsa (Çift Cinsiyetliler)”, *İslami Araştırmalar Dergisi*, 2002, C.6, S.1, s. 303.

⁹⁰ Çeker, Orhan, “Hünsa”, *DiA*, 1998, XVIII/492.

⁹¹ Buhari, *Libas*, 61-62; Ebu Davud, *Libas*, 30.

yaklaşımlar bulunmakla birlikte genel olarak hünsa, miras, diyet, kazf, irtidat, nikâh, gusül, namaz, cenaze, isim koyma, sünnet konularında kadın ve erkekte farklı; emzirme konusunda erkek gibi; âkile, kasâme, ganimet, savaş, cizye, hakim olma, hilâfet, ezan, imamlık, hac, tesettür, halvet, şehâdet konusunda kadın gibi; ehliyet ve kısas konusunda kadın ve erkekle aynı hüküm verilmiştir. Böylece varolan bir problem, getirilen çözümlerle mümkün olduğu kadar bertaraf edilmeye ve bu problemin çıkmazları aşılmaya çalışılmıştır.”⁹²

B. KELAMİ KONULAR HAKKINDA YAPILAN YORUMLAR

I. Ehl-i Kitabın Durumu

*“İman edenler, Hıristiyanlar, Yahudiler ve Sabiilerden Allah’a ve ahiret gününe inanıp iyi işler yapanlar için Rableri katında muhakkak mükâfatları vardır; onlar için bir korku yoktur ve onlar üzülmeyecekler de.”*⁹³

Ayette yer alan Hıristiyan ve Yahudiler hakkında günümüzde yorum farklılıklarına rastlamaktayız. Bahsi geçen ehl-i kitabın Peygamberimizden önceki ehli kitaptan bahsettiği konusunda müfessirlerimiz ittifak halindedir ancak Peygamberimizden sonra yaşayan Yahudi ve Hıristiyanların bu kapsama girip girmediği konusunda muhtelif görüşler bulunmaktadır. Öncelikle müfessirimizin konu hakkında beyan ettiği yorumları inceleyelim.

Şimşek, meseleye Kuran’ı bütüncül okumanın önemine dikkat çekerek başlar:

Kuran ayetleri birbirini açıklamakta, bir yerde açıklanan hükme başka bir yerde ilaveler yapılmaktadır. Bir ayette imanın bir veya birkaç esası yer alırken, başka bir yerde bunlara başka esaslar eklenmektedir. Bu nedenle, bir konuda hüküm verilirken, o konuyla ilgili bütün ayetler dikkate alınmalıdır.⁹⁴

İslam dışında başka bir dine tabi olanların ahirette kaybedenlerden olacakları Kuran’da açıkça ifade edilmektedir. *“Kim İslam’dan başka bir din ararsa, bu ondan asla kabul edilmeyecek ve öteki dünyada kaybedenlerden olacaktır.”*⁹⁵

Ayrıca Yahudi ve Hıristiyanların, Hz. Muhammed’e (sav) inanmaları, kendi kitaplarına iman etmenin bir gereğidir. Çünkü bu kitaplarda Peygamberimizin peygamberliğine işaret eden ayetler bulunmaktadır. Kurtuluşa ermeleri buna bağlıdır.

⁹² Duman, *agm*, s.316.

⁹³ Bakara 2/62.

⁹⁴ Şimşek, *Tefsir*, 1/97-98.

⁹⁵ Ali İmran 3/85.

Araf suresinde bu mesele şöyle yer almaktadır: “Onlar ki yanlarındaki Tevrat ve İncil’de vasıfları yazılı o ümmî Peygamber’e tâbi olurlar. O Peygamber ki kendilerine meşrû şeyleri emreder, kötülükleri yasaklar, kendilerine güzel ve hoş şeyleri mübah, murdar şeyleri ise haram kılar; üzerlerindeki ağırlıkları, sırtlarındaki zincirleri kaldırıp atar. Ona iman eden, onu destekleyen, ona yardımcı olan ve onunla beraber indirilen nûra tâbi olanlar var ya, işte felaha erenler onlardır. De ki: Ey insanlar! Ben sizin hepinize Allah tarafından gönderilen Peygamberim. O ki, göklerin ve yerin hâkimiyeti O’na aittir. O’ndan başka ilah yoktur. Hayatı veren de, ölümü yaratan da O’dur. Öyleyse siz de Allah’a ve O’nun bütün kelimelerine iman eden o ümmî Nebi’ye, o Resul’e inanın. Ona tâbi olun ki doğru yolu bulasınız.”⁹⁶ Öyleyse Peygamberimizin çağrısı, Yahudi ve Hıristiyanlar dâhil tüm insanlar içindir ve kurtuluşa ulaşmanın tek yolu onun yoludur.⁹⁷

Müfessirimiz bugünkü Kitap Ehli’nin durumunu şöyle özetlemiştir:

a. Peygamberimiz ve Kuran konusunda hiçbir bilgiye sahip olmayanlar: Bunların İslam karşısında herhangi bir sorumlulukları yoktur. Durumları, fetret döneminde yaşayanların durumları gibidir. İslam ile sorumlu değildirler.

b. Kuran’ı ve Peygamberimizi duydukları halde bunlarla ilgili sağlıklı bir bilgisi olmayanlar: Sağlıklı bir bilgiye sahip olmamaları, kendi din adamlarının İslam’ı yanlış anlatmalarından, İslam hakkında iftira etmelerinden dolayı olabilir. Hatta Müslümanların İslam’ı yanlış tanıtmalarından dolayı ya da başka bir sebepten olabilir. Bunların da İslam karşısında bir sorumlulukları yoktur.

c. İslam daveti eksiksiz bir biçimde kendilerine ulaştırılmış olanlar: Bunlar, İslam’ı bilip tanımalarına karşın ihmalleri veya inatları sebebiyle ya da bazı çıkarlarını kaybetme korkusuyla İslam’ı reddedenlerdir, işte bunlar sorumludurlar ve bu durumlarıyla ahirette kurtuluşa ulaşmaları mümkün değildir.⁹⁸

Şimşek ilk iki grubun sorumluluğunun yani İslam’ı başkalarına doğru bir şekilde ulaştırmanın, onları Kuran’la tanıştırmmanın Müslümanlara ait olduğunu söylemiştir.⁹⁹

⁹⁶ Araf 7/157-158.

⁹⁷ Şimşek, *Tefsir*, I/98.

⁹⁸ Şimşek, *Tefsir*, s. 99-100.

⁹⁹ Şimşek, *Tefsir*, s. 100.

“Fetret” kavramı Hz. İsa ile Hz. Muhammed arasında geçen tebliğsiz dönem için kullanılır. “Fetret ehli” de bu dönemde yaşayan topluluklara verilen isimdir. Ayrıca Kuran’ın Hz. Peygamber’e indirilişi esnasında vahyin kesintiye uğradığı zaman, devletlerin tarihinde merkezi otoritenin zayıflayıp yönetim boşluğunun doğduğu ve tasavvufta müridin seyrisülukte gevşeklik gösterdiği dönemler de fetret olarak adlandırılır.”¹⁰⁰ Fetret ehli kendisine hiç peygamber gelmeyen, kitap indirilmeyen olarak nitelendirilirken müfessirimiz ilk grubu fetret ehli olarak nitelendirmiştir. Ehli kitab eğer kendi kitabına gerektiği şekilde iman ediyorsa onun Hz. Peygamberin son peygamber olduğunu bilmemesi düşünülemez. Kendi peygamberleri onlara hiç mi bir şey söylemedi? Son peygamberden habersiz bir ehli kitab olabilir mi? Ayrıca Yahudi ve Hristiyan oldukları halde Kuran’ı inkâr etmeyen, Kuran’ın istediği şekilde Allah'a ve ahirete inananlara Kitap Ehli olarak Yahudi ve Hristiyan denilmesinin bir manası olmaz. Bunlara iman eden insan zaten Müslümandır. Müfessirimizin bu konuda söylediklerine katılmadığımızı ifade etmek isteriz.

2.Şefaaf

Şefaaf konusu eskiden beri İslam düşünce tarihinde yer etmiş, hakkında birbirinden oldukça farklı görüşlerin serdedildiği bir husus olmuştur. Kimisi şefaafi reddetmiş, kimisi kabul etmiş, bazıları şefaaf yetkisini bir gruba hasretmiş, bazıları dünyada ve ahirette olmak üzere şefaafi ayırmış ve sonunda çok çeşitli görüşler ortaya çıkmıştır. Şimdi, Şimşek’in ayetlere yaptığı yorumları ele alıp gücümüz yettiğince, konumuz gereği çok detaya inmeden diğer görüşlere de yer vereceğiz.

“Hiçbir insanın bir başkasının yerine bir şey ödemeyeceği, kimseden bir şefaafın kabul edilmeyeceği ve kimseden fidye alınmayacağı günden sakının. Onlara hiçbir şekilde yardım da edilmeyecektir.”¹⁰¹

Öncelikle müfessirimizin şefaaf kavramına yüklediği anlama değinelim:

“Ayette yer alan “şefaaf” sözcüğü, çift manasında olup sözlükte tekilin karşıtıdır. Terim anlamı ise “Allah katında derecesi yüksek birinin, günahkâr bir mümin için günahlarının affedilmesi sebebiyle Allah’a dua etmesi” dir. Yaşayan bir müminin, yaşayan ya da ölmüş birinin bağışlanması için dua etmesi ve yaptığı bu

¹⁰⁰ Yurdagür, Metin, “Fetret”, TDV İslam Ansiklopedisi, C.12, 1995, ss.475-480

¹⁰¹ Bakara 2/48.

duanın o kişiye fayda sağlayacağı âlimlerin hepsi tarafından kabul edilen bir konudur. Fakat ayette, ahiret hayatından bahsedilmektedir. Tartışmalı olan husus da ahirette böyle bir şefaatin olup olmayacağıdır.¹⁰²

Şimşek bahsi geçen ayette, sorumluluğun bireysel olduğunu ve bu sebeple de kişinin sadece kendisinin yaptıklarının karşılığını göreceğini, hiç kimsenin bir başkasının yükünü üstlenmeyeceğini ve bir kişinin yararlı amellerini başkasına aktararak o kişiyi kurtarmasından bahsedilemeyeceğini belirtmiştir. Görüşünü “*İnsan için çalıştığından başkası yoktur*”¹⁰³ ayeti ile temellendirmiştir.

Şimşek Kuran’da üçüncü bir şahsın Allah nezdinde şfaat edeceğini açıkça ifade eden tek bir ayet yoktur.” diyerek görüşünü belirtmiştir. Bu düşüncesine gerekçe olarak da ayette “*Kimilerini kayırma ve kimilerinin hakkını yeme*” anlamında olan aracılığın reddedildiğini söylemiştir. Şimşek bu iddiasına da, Yahudilerin Hz. İbrahim’in soyundan geldiklerini, Allah’ın has milleti olduklarını söyleyerek ahirette kayırılacaklarını, cehenneme girseler bile ancak birkaç gün yanacaklarını; ama ondan sonra cehennemden çıkarılacaklarını iddia ettiklerini bildiren ayetleri¹⁰⁴ delil getirmiştir. Müfessirimiz adaletsizlik manasına gelen, kişisel bağlardan kaynaklanan her türlü şefaatin asla olmayacağını, insanın cennete ya da cehenneme girmesinde asıl olanın kendi ameli olduğunu beyan etmiştir.¹⁰⁵

“*Allah'tan başka hiçbir ilah yoktur. O daima diridir (hayyır), bütün varlığın idaresini yürüten (kayyum)dir. O'nu ne gaflet basar, ne de uyku. Göklerde ve yerde ne varsa hepsi o'nundur. İzni olmadan huzurunda şfaat edecek olan kimdir?*”¹⁰⁶

Şimşek ayette Allah’ın izninden söz edilmiş olmasının, böyle bir izin verileceği anlamına gelmediğini, ayetin bize sadece izinsiz böyle bir şeyin olmayacağını anlattığını söylemektedir. Allah’ın ahirette herhangi bir kimseye böyle bir izin vereceğine dair Kuran’da bir bilginin olmadığını, herkesin ne olduğunu en iyi bilen Allah olduğundan, o gün herhangi bir aracılığa ihtiyaç kalmayacağını, yine tek bir hâkimin O olduğunu ve şefaatin tamamının kendisine ait olduğunu bu sebeple bir başkasını bu işte kendine ortak kılmayacağını dile getirmiştir.¹⁰⁷

¹⁰² Şimşek, *Tefsir*, 1/81.

¹⁰³ Necm 53/39.

¹⁰⁴ Bakara 2/80; Alu İmran 3/24.

¹⁰⁵ Şimşek, *Tefsir*, 1/81.

¹⁰⁶ Bakara 2/255.

¹⁰⁷ Şimşek, *Tefsir*, 1/272.

Şimşek, bir önceki ayette de şefaatin olmadığına söylendiğini hatırlatarak görüşünü delillendirir. *“Ey iman edenler! Hiçbir alışverişin, hiçbir dostluğun ve hiçbir şefaatin bulunmadığı gün gelmeden önce size rızık olarak verdiğimizden infak edin.”*¹⁰⁸ Bu ayette geçen Allah’ın izninin, başka şekilde yorumlanmasının ve bunun Allah’ın o gün birtakım kimselere izin vereceği şeklinde anlaşılmasının tutarlı olmadığını vurgulamıştır.¹⁰⁹

*“(O gün) Rahman’ın katında söz almış olanlardan başkaları şefaate edemez.”*¹¹⁰ Müşrikler Allah huzurunda putların kendileri için şefaate edeceklerini düşünüyorlardı. Ahirete inanmadıklarından dolayı onların bekledikleri şefaate, dünya hayatıyla ilgiliydi. Ama eğer ahiret gerçekten olsa bile orada da kendilerine şefaate edeceklerini düşünüyorlardı. Ancak mülkün tamamı Allah’ındır ve mülkünde tasarruf yetkisi tamamen kendisine aittir. O halde O’nun katında birileri şefaate edecekse mutlaka O’ndan bu konuda söz almış olması gerekir. Oysa putlara böyle bir söz verilmemiştir.¹¹¹

*“O gün şefaate fayda vermez. Ancak Allah’ın izin verdiği ve sözünden hoşnut olduğu hariç, (sadece o kimse konuşabilecektir).”*¹¹²

Şimşek ayetin bağlamından söz konusu şefaatin konuşma izni alma hususunda olduğu ve üçüncü bir kişiye böyle bir şefaate yetkisi verilmeyeceği çıkarımında bulunmuştur. Çünkü bir önceki ayette: *“Rahman’ın korkusundan bütün sesler kısılmıştır. Artık fısıltıdan başka bir şey duyamazsın.”*¹¹³ buyurulmuştur. Yani o gün gerek bu mevzuda gerek günahların affedilmesi ya da sevabın artırılması hususunda üçüncü bir kişinin şefaate etmesi diye bir konu olmayacaktır.¹¹⁴

*“Kendisine izin verdiği müstesna, O’nun katında şefaate de fayda vermez. Nihayet kalplerinden korku giderildiği zaman ‘Rabbimiz ne buyurdu?’ derler. Derler ki: ‘Gerçeği.’ O yücedir, O büyüktür.”*¹¹⁵

Şimşek iznin şefaate edecekler hakkında mı yoksa şefaate edilecekler hakkında mı indiği konusunda ve bu şefaatin ahirette mi yoksa dünyada mı olacağı hususunda

¹⁰⁸ Bakara 2/254.

¹⁰⁹ Şimşek, *Tefsir*, I/273.

¹¹⁰ Meryem 19/87.

¹¹¹ Şimşek, *Tefsir*, III/319.

¹¹² Taha 20/109.

¹¹³ Taha 20/108.

¹¹⁴ Şimşek, *Tefsir*, III/351-352.

¹¹⁵ Sebe 34/23.

görüş ayrılıkları bulunduğunu zikrettikten sonra, şefaatin izin ile olacağını söyleyemesinin mutlaka şefaate izin verileceği anlamına gelmediğini iddia etmiştir. Ayrıca Bakara 254. ayeti ahirette şefaatin olmayacağı görüşüne delil olarak zikretmiştir.¹¹⁶

Müfessirimiz Peygamberimizin de şefaate yetkisinin olmadığını Zümer suresi on dokuzuncu ayeti delil getirerek söylemiştir. *“Azabı hak etmiş kimseyi öyle mi? Ateşte olanı sen mi kurtaracaksın.”*¹¹⁷ Şimşek’e göre ameli ve inancı ile kurtulmayı başaramayan kişiyi peygamberin şefaati etmesi cehennemden kurtaramaz. Çünkü Peygamberin kimseyi kurtarma görevi ya da yetkisi bulunmamaktadır. Onun görevi, vahyi tebliğ etmek, açıklamak ve insanlara örnek olmaktır.¹¹⁸

Aynı surede şefaati hakkında bir ayet daha bulunmaktadır.

*“Allah dışında şefaatiçiler mi edindiler? De ki: Hiçbir şeye malik olmadıkları ve akıl erdiremedikleri halde iken bunlar öyle mi? De ki: Şefaatin tamamı Allah’ındır. Göklerin ve yerin mülkü O’nundur ve sonra O’na döndürüleceksiniz.”*¹¹⁹

Ayette öncelikle müşriklere cevap verilmekte, onlara şefaati edecek kişinin, göklerin ve yerin sahibi olması, insanlara fayda vermesi gerektiği hatırlatılarak putların şefaati etmesinin imkânsızlığına dikkat çekiliyor.

Ayette yer alan bir başka husus da şefaatin tamamının Allah’a ait olmasıdır. Şimşek, Allah’tan başka hiç kimsenin göklerin ve yerin mülküne sahip olmadığı gibi insanlara fayda ve zarar verme yetkisine de sahip olmadığını belirtmiş ve bu sebeple söz konusu ayette şefaatin tamamen Allah’a ait olduğunu beyan etmiştir. Müfessirimize göre, hiç kimse şefaati yetkisine sahip değildir ve herkes Allah’ın huzurunda hesap verecektir. Hiç kimsenin Allah’tan alacağı yokken ve kimse Allah’a yaptırım uygulama gücünde değilken, hiç kimse Allah katında şefaati yetkisine sahip olamaz.¹²⁰

Ayette *“Şefaatin tamamı Allah’ındır.”* denmektedir. Şefaati üçüncü bir şahsın nezdinde yapılan aracılık olduğuna göre peki, Allah kim nezdinde şefaati edecektir? Şimşek bu soruyu şöyle cevaplandırmıştır:

¹¹⁶ Şimşek, IV/223-224.

¹¹⁷ Zümer 39/19.

¹¹⁸ Şimşek, *Tefsir*, IV/345.

¹¹⁹ Zümer 43-44.

¹²⁰ Şimşek, *Tefsir*, IV/356.

1) Kuran'ın indiği toplumun inanç merkezinde şefaata bulunmaktaydı. Araplar putlara bu yüzden tapıyorlardı. Onlar putların yaratıcı olmadığını, yağmuru yağdırmadığını ve insanlara fayda ya da zarar verenin o putlar olmadığını biliyorlardı. Araplara göre putlar Allah'ın sevgili kullarıdır ve kendilerine tapanlara Allah nezdinde şefaata edeceklerdir. Bu şefaata sayesinde de sıkıntı ve zorluklardan kurtulurlar. Şefaatin hepsinin Allah'a ait olduğu buyrulurken şefaata manası değil, sonucu kastedilmektedir. Yani, sizi sıkıntı ve zorluklardan kurtaran Allah'tır; bir başkası değil, denmektedir.

2) İnsan ile ameli arasında büsbütün adil olan Allah, insanın kötü amellerini affederek ameli nezdinde şefaata etmektedir.¹²¹

Görüldüğü üzere müfessirimiz şefaati hiçbir şekilde kabul etmemektedir. Biz bu konuda Şimşek'e katılmamaktayız. Dikkat edilirse Kuran'da şefaata bütünyle reddedilmemiş, putların şefaata edeceği inancı reddedilmiştir. Şefaata hususunda sağlam bir kanaate ulaşmak için Kuran'ın indiği dönem ana hatlarıyla kavranmalı ve konu hakkında nazil olan tüm ayetler parçacı bir bakış açısıyla değil, konu bütünlüğü içerisinde genel bir bakış açısıyla okunmalıdır.

Kuran'ı Kerim'deki ayetleri incelediğimizde ilk bakışta şefaatin olduğuna yönelik ayetleri gördüğümüz gibi şefaatin olmadığına yönelik ayetleri de bulabilmekteyiz. Kimi ayetlerde şefaata tamamen reddedilirken, kimi ayetlerde ise Allah'ın iznine bağlı olarak şefaatten bahsedilmiştir. Acaba birbirine tezat gibi görünen bu durumun sebebi nedir ve tezatlık nasıl giderilmiştir?

“Bu durum Kuran'ın üslubundan kaynaklanmaktadır. Kuran, bir meseleyi ele alırken ilk etapta toplumların sahip oldukları yanlış inançları reddeder, sonra da onun yerine kendi saf akidesini hâkim kılar. Örnek olarak kelime-i tevhitin “lâ ilâhe” yani hiçbir ilah yoktur şeklinde nefî ile başlayıp ardından “illallah” ile sadece Allah'ın varlığının vurgulanması gösterilebilir. Şefaata mevzuunda da bu prensip gözetilmiştir. Öncelikle Kuran'ın indiği dönemde müşriklerin çarpık şefaata algıları, Kuran'ın kendine has üslubu ile kesin bir dille reddedilmiş, daha sonra da gerçek şefaata anlayışının temel esasları açıklanmıştır. Şefaata hususundaki ayetleri birbirinden iyi ayırt etmek gerekir. Çünkü ayetlerde bir yandan müşriklerin hatalı şefaata anlayışları reddedilirken bir yandan da gerçek şefaata inancının unsurları ve çerçevesi

¹²¹ Şimşek, *Tefsir*, IV/356.

belirlenmektedir. İslam'ın belirlediği şefaath anlayışını ortaya koymak için sahabenin şefaate karşı tutumu, Kuran'ın nüzul süreci ve ahiret gününün genel tablosu konuyu doğru anlamamızda bize katkıda bulunacak unsurlardır.¹²²

Kuran'da geçen şefaath ile alakalı ayetlerin tamamını bütüncül bir şekilde okuduğumuzda şu sonuçları çıkarabiliriz:

- a. Kuran'ı Kerim'de müşriklerin inanışının bir tezahürü olarak putların, Allah ile kulları arasında bir aracı olduğu ve putların şefaathı kesin bir dille reddedilmiştir.¹²³
- b. Kâfirlere kesinlikle kimse şefaath edemeyecektir.¹²⁴
- c. Ayetlerde şefaathın sınırları çizilmiş ve gerek şefaath edecek gerekse şefaath edilecek kimseler için, Allah'ın izni ve rızası olmadan asla şefaathın gerçekleşmeyeceği beyan edilmiştir.¹²⁵
- d. Allah'ın izni ile Hz. Peygamber şefaathte bulunabilecektir.¹²⁶
- e. Yine Allah'ın izni ile bazı insanlar şefaathte bulunabileceklerdir.¹²⁷
- f. Melekler de Allah'ın izni ile insanlar için O'ndan bağışlanma talep ederek şefaath ederler.¹²⁸
- g. Dünyada iyiliğe ya da kötülüğe aracılık etmek, İslam için çaba göstermek, Kuran'ı Kerim'de dünyadaki şefaath olarak yer almıştır.¹²⁹

Buhari¹³⁰, Müslim¹³¹, Tirmizi¹³², Ebu Davud¹³³, İbn Mace¹³⁴ gibi muhaddislerin kitaplarında da şefaath ile ilgili hadisleri görmekteyiz.

Netice itibarıyla ayetler, hadisler ve İslam toplumunun genel kanaatinden şefaathın Allah'ın belirlediği sınırlar içerisinde vuku bulacağı ortaya çıkmaktadır. Şimşek'in hiçbir şekilde şefaathı kabul etmeyen görüşüne katılmamaktayız.

¹²² Yılmaz, Mehmet, *Kuran'da Şefaath Kavramı ve Yaygın Şefaath Anlayışıyla Karşılaştırılması*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Ün. Sosyal Bilimler Ens., 2006, İstanbul, s. 161-163.

¹²³ Enam 6/94, Yunus 10/18, Rum 30/13, Zümer 39/3, Zümer 39/43-44.

¹²⁴ Bakara 2/248, Araf 7/53, Mümin 40/18, Müddessir 74/48.

¹²⁵ Bakara 2/255, Yunus 10/3, Meryem 19/87, Taha 20/109, Nebe 78/38.

¹²⁶ Alu İmran 3/159, İsra 17/79, Muhammed 47/19.

¹²⁷ Bakara 2/225, Yunus 10/3, Meryem 19/87, Taha 20/109, Sebe 34/23, Nebe 78/38.

¹²⁸ Enbiya 21/28, Mümin 40/17, Şura 42/5.

¹²⁹ Nisa 4/85.

¹³⁰ Buhari, İlim, 33; Ezan, 8; Cihad, 189; Tevhid, 31; Daavat, 1.

¹³¹ Müslim, Cenaiz, 18,19; Daavat 90, 92.

¹³² Tirmizi, Fedailu'l Kuran 9.

¹³³ Ebu Davud, Salat, 27

¹³⁴ İbn Mace, Edeb, 8, 17

Müfessirimiz şefaath bahsini işlerken Kuran'daki ayetlerle yetinmiş, hadislerle istidlal etmemiştir. Biz şefaath yetkisinin tamamen Allah'a mahsus olup, Allah'ın bu yetkiyi dilediği Peygamberlere, meleklerle ve dilediği kullarına bahşetmesi sebebiyle bunların da şefaath etme yetkisine sahip olabileceklerini düşünmekteyiz.

3. Kabir Azabı

Kuran'da dünya ve ahiret muvazenesi yapılmaktadır. Kişi bu dünyadaki mahsulünü ahirette alacaktır. Ancak öbür dünyaya varıncaya kadar uzun bir yol vardır. Kabir hayatı bu yolun ilk durağıdır.

Öldükten sonra insana ne olacağı, kabirde azabın olup olmayacağı konusu üzerinde çokça düşünülen ve tartışılan bir meseledir. Kabir azabının varlığına Kuran'dan ve çok sayıda hadisten delil getirenler olduğu gibi kabir azabını inkar edip yok sayanlar da bulunmaktadır.

Allah insanları günahlarından arındırmak için bazı imtihanlar hazırlamıştır. Kişi eğer dünyadayken günahlarından temizlenememişse berzah âleminde, orada da temizlenemezse mahşerde, orada da temizlenemezse cehennemde temizlenir. Artık tamamen temizlenmiş bir halde cennete girer. Çünkü cennet temizlerin yeridir. Bu durumda, kabirdeki azap ya da nimet, kişinin dünyadaki durumuna göre olacaktır. Kişi berzah âleminde karşılaşacağı durumu bu dünyada hazırlar. Orada iyilere mükâfat, kötülere de azap vardır. Ehli Sünnet kabirde sual, azap ve nimetin olacağı konusunda hemfikirdirler.¹³⁵

Müfessirimiz konuya Mümin suresindeki şu ayette yer vermiştir. *“Öyle bir ateş ki, onlar sabah-akşam ona sunulurlar. Kıyametin kopacağı günde de, ‘Firavun ailesini azabın en şiddetlisine sokun’ denilecektir.”*¹³⁶

Şimşek bu ayetten yola çıkarak sabah-akşam cehenneme arz edilmelerinin o anda cehennemde olmadıklarını gösterdiğini, ayrıca kıyamet koptuğunda azabın en şiddetlisine sokulacaklarına göre burada kıyametten önceki dönemin kastedildiğini söylemiştir.

¹³⁵ Gölcük, Şerafettin- Toprak Süleyman, *Kelam*, Tekin Kitabevi, 2012, Konya, s. 451.

¹³⁶ Mü'min 40/46.

Peki, cehenneme arz edilmeleri ifadesi ne anlama gelmektedir? Bu sorunun cevabını müfessirimiz, denizde boğulmalarıyla kıyamet kopuncaya kadar geçen kabir hayatı olarak vermiştir.

Şimşek, kabir azabını reddedenlerin değişik tevillerle ayeti zorlama bir şekilde izah etmeye çalıştıklarına dikkat çekmiştir. Fakat kabir azabını reddetmenin, kişiyi inanç bağlamında zora sokmayacağını, çünkü burada sadece yorum farkının olduğunu söylemiştir. Bu konuda gelen âhad haberlerin de inanç konusunda delil olmadığından dolayı inanca etki etmeyeceğini dile getirmiştir.¹³⁷

Ehli sünnet alimleri kabirde azap olacağına dair ittifak etmişlerdir. Taberî (310/909) her gün sabah-akşam iki kere ateşe sunulma ifadesinin, ayette geçen söz konusu kişilerin sırf onları ayıplamak ve kınamak için cehennemdeki yerlerine sabah-akşam sunulmaları anlamına geldiğini beyan etmiştir.¹³⁸

İbn Kesîr (774/1370), “Bu ayet¹³⁹, Ehl-i Sünnet’in kabir azabının varlığına dair görüşünü temellendirdiği için, en büyük bir asıldır” diyerek kabirde azabın sadece ruhlara olacağını, kıyamet gününde ise beden ve ruh birleştirileceğinden azabın daha şiddetli olacağını zikretmektedir. Ayrıca İbn Kesir, Hz. Âişe’den gelen rivayetlerden hareketle, Hz. Peygamber’in önceden bu konu hakkında bilgi sahibi olmadığını, ancak daha sonra gelen vahiyle ümmetin kabirlerinde azaba uğratılacaklarını bildirdiğini, bundan sonra her namazda kabir azabından Allah’a sığındığını kaydetmektedir.¹⁴⁰

Nesefî’ye (710/1310) göre Mü’min suresindeki söz konusu ayette, arada bir fasıla ve boşluk olmaksızın hemen arkasından peşi sıra gelmeyi ifade eden “fe” kullanılmıştır. O halde bu azap kıyametten önce olacaktır yani kabirde gerçekleşecektir.¹⁴¹

“*Kuran Yolu*” isimli Diyanetin hazırlattığı tefsire göre “sabah akşam” ifadesi, azabın sürekliliğini belirten bir deyimdir. Ayetin bu kısmı, ölümle kıyamet arasındaki zamanda inkârcıların ruhlarına sabah ve akşam her gün cehennemdeki

¹³⁷ Şimşek, IV/389.

¹³⁸ Taberî, *Camîu’l-Beyan*, XX/440-441.

¹³⁹ Mü’min 40/46.

¹⁴⁰ İbn Kesîr, *Tefsiru Kur’âni’l Azim*,

¹⁴¹ Nesefî, *Ebu’l-Berekât, Tevhidin Esasları*, Çev. Hülya Alper, İz Yay., İstanbul, 2007, s. 131.

yerlerinin gösterileceği “berzah” olarak yorumlanmış ve kabir azabının varlığına delil olarak gösterilmiştir.¹⁴²

Kabir azabı konusunda Peygamberimizden birçok hadis rivayet edilmiştir. Peygamberimiz (sav), “Eğer ölülerinizi defnetmemeniz endişesi olmasaydı, kabir azabından (bir kısmını) sizlere işittirmesi için muhakkak Allah’a dua ederdim.”¹⁴³ buyurmuş, yine farklı zamanlarda sahabeye, “Kabir azabından Allah’a sığınınız.”¹⁴⁴ buyurmuştur.

Kabir azabının bir iman esası olmadığını söylemek doğrudur; fakat kabirde azabın yokluğunu iddia etmek doğru değildir. Kuran’da bu husus iman esasları arasında gösterilmemiştir ancak kabirde azabı nefyeden sarih bir ilahi beyan da mevcut değildir.¹⁴⁵ Ehl-i Sünnet’in de bu konuda ittifak halinde olduğundan hareketle kabir azabının keyfiyeti bilinmese de bazı ayetlerin kabir azabına işaret etmeleri¹⁴⁶ ve bir takım hadislerin mevcudiyeti¹⁴⁷ sebebiyle kabir azabının olacağını söyleyebiliriz.

4. Ruyetullah

*“Gözler O’nu göremez; ama O gözleri görür. O bol lütuf sahibidir, her şeyden haberdardır.”*¹⁴⁸

Allah’ın görülüp görülemeyeceği hususunda tartışmaya zemin hazırlayan ayetlerden biri Enam suresinde bir diğeri de Araf suresinde yer almaktadır.

Müfessirimiz ayetin yorumunda Ehl-i Sünnet ve Mutezile’nin görüşlerine ve delillerine yer vermeden önce ayetin söyleniş amacına dikkat çekmektedir. Ayette anlatılmak istenenin, insanların Allah’ı görmedikleri halde Allah’ın onları her zaman gördüğünü hatırlatmak, böylece her ne yapıyorlarsa Allah’ın onları gördüğü bilinciyle hareket etmelerini sağlamak olduğuna vurgu yapmıştır. “Ey insan sen Allah’ı görmüyorsun ama Allah seni görüyor. O halde davranışlarına dikkat et.” manasında olduğunu söylemiştir. Şimşek ayetin söyleniş maksadını hatırlattıktan sonra, bu ayetin Ehl-i Sünnet ve Mutezile arasında, Allah’ın ahirette görülüp

¹⁴² Karaman, Hayrettin ve diğerleri, *Kuran Yolu*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları., Ankara, 2007, IV/574.

¹⁴³ Müslim, Cennet, 17.

¹⁴⁴ Buhari, Cenaiz, 87, İbn Mace, Dua, 3.

¹⁴⁵ Öztürk, Muzaffer, “Kuran’ı Kerim’e Göre Kabir Azabı Yok mu(M. Okuyan)” *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2008, C.8, S.1, s. 253.

¹⁴⁶ Tevbe 9/101, Taha 20/124, Secde 32/21, Tur 52/47.

¹⁴⁷ Buhari, Cenaiz, 86,87; İbn Mace, Dua, 3; Ebu Davud, Sünnet, 27.

¹⁴⁸ Enam 6/103.

görülmeyeceği hususunda uzun ve sert tartışmalara yol açtığına, bir tarafın diğerini anlama ve kavrama zafiyetiyle diğerinin de bu tarafı sapıklıkla itham ettiğine yer vermiştir.

Şimdi Şimşek'in tefsirinde değindiği Ehli Sünnet ve Mutezile'nin görüşlerine yer vererek meseleyi daha iyi kavrayalım:

Ehl-i sünnet Allah'ın görülmeyeceğini ifade eden ayetlerin kafirler için olduğunu ya da dünya hayatıyla sınırlı olduğunu söylerken; Mutezile ayetlerin genel olduğunu ve ahiret hayatını da içine aldığını belirtir. Mutezile Allah'ın görülebilmesi için bir mekânda bir yöne ve bir cisim olması gerektiğini, oysa Allah'ın bunlardan münezzehtir olduğunu söylerken Ehl-i Sünnet, söz konusu şartların dünya hayatındaki görme ile sınırlı olduğunu, ahirette durumun farklı olacağını; dünyevi şartlar kalktığında O'nu görmemizin mümkün olacağını söylemektedir. Yine Ehl-i Sünnet içerisinde rüyada Allah'ı görebildiğimiz ve rüyanın ölümün bir benzeri olduğunu ve rüyada O'nu görmemizin ahirette göreceğimizin bir delili olduğunu ileri sürenler olmuştur.

Ehl-i sünnetten bazıları şöyle demektedir: Ayette idrakten söz edilmektedir. İdrak, görmekten daha özel bir durumdur. Çünkü idrak bir şeyin hakikatini ve mahiyetini bilmektir. Mesela Ay'ı gören bir kimse Ay'ın hakikatini ve mahiyetini bilmeyebilir. Bu sebeple Allah'ın idrak edilememesi, görülmemesi anlamına gelmez.

Konu hakkında bir diğer ayet de Araf suresinde yer almaktadır. *“Musa bizimle sözleştiği yere gelip Rabbi kendisiyle konuşunca: Rabbim kendini bana göster de sana bakayım, dedi. O da: Beni asla göremezsin; fakat dağa bak, şayet yerinde durursa sen de beni görebileceksin, dedi. Rabbi dağa tecelli edince dağı paramparça etti. Musa da baygın bir şekilde yere yığıldı. Ayrıldığı zaman ‘Seni her türlü eksiklikten tenzih ederim, tövbe ettim Sana; ben inananların ilkiyim, dedi.”*¹⁴⁹

Ayete göre Hz. Musa Yüce Allah'ın kendisiyle konuşmasına dayanarak Yüce Allah'tan kendisini görmesini istemiş fakat Allah bunun mümkün olmadığını belirtmiştir.

Ehl-i Sünnet bu ayeti de ruyetullahın caiz olduğuna dair delil göstermişlerdir. Eğer Allah'ı görmek caiz olmasaydı Hz. Musa böyle bir talepte bulunmazdı. Ayrıca burada Allah'ın görülmesi, dağın yerinde durup istikrar bulmasına bağlanmıştır.

¹⁴⁹ Araf 7/143.

Oysa istikrar bulması mümkün olan bir husustur. Mümküne bağlanmış olan bir şartın gerçekleşmesi de mümkündür.

Mutezile ise bu ayet ruyetullahın olmayacağına bir delildir; verilen dağ örneği görülmenin imkânsızlığını anlatmak içindir. Ayrıca ayette “*len terani*” ifadesinde geçen “*len*” geleceğin tamamını kapsar ve geleceğin tamamında görülmenin mümkün olmadığını anlatır.¹⁵⁰

Şimşek konu hakkında Ehl-i Sünnet ve Mutezile’nin başka delilleri de olduğuna değindikten sonra meseleyi uzatmayıp kanaatini belirtmiştir. Ona göre Allah’ın görüleceği yahut görülemeyeceği meselesi, herkesi bağlayıcı bir inanç konusu değildir. Çünkü herkesin inanmak zorunda olduğu şeyler hakkındaki dini nassın, sabit olması ve hem de o nassın delaletinin kesin olması gerekir. Böylesi konularda kişi hangi delillere gönlü yatıyorsa ona inanır; fakat kendisi gibi inanmayı dalalet içinde olmakla itham etmeye hakkı yoktur.¹⁵¹

Ruyetullah ile ilişkilendirilen bir başka ayet de “*O gün öyle yüzler var ki pırıl pırıldır. Rablerine bakmaktadırlar*”¹⁵² ayetidir. Şimşek müfessirlerin büyük kısmının ayeti gerçek anlamıyla alıp ahiret günü cennetliklerin Allah’ı görmesi olarak yorumladıklarına değinmiş ancak burada bahsedilen hususun hesap günü olduğunu, hesap günü amel defterleri sağından verilecek olanların, cennette elde edecekleri nimetlere bir an önce kavuşma isteği içinde olduklarını açıklamıştır. Ayetin ruyetullahla her hangi bir ilişkisinin olmadığını ifade etmiştir.¹⁵³

Konu hakkında son derece dikkate değer bir meseleye yer vererek konuyu tamamlamak istiyoruz: “Ruyetullah meselesinde ortaya çıkan farklı yaklaşımlardan, ilgili ayetlerin ilmi tevil ölçülerine ve sahih hadislerle göre anlaşılması halinde, Allah’ın ahirette görüleceğini savunan Ehl-i Sünnet’in telakkisinin daha isabetli olduğu görülmektedir. Ehl-i Sünnet âlimleri, Allah’ın ahirette müminlerce görüleceğini ve kâfirlerin bundan mahrum bırakılacağını bildiren ayet ve sahih hadislerden hareketle görüşlerini belirlerken, buna karşı olan grup, önce kendine göre bazı akli gerekçelerden yola çıkarak Allah’ın görülemeyeceği şeklinde bir görüş ortaya koymuş, ardından bunu müteşabih ayetlerle delillendirmek istemiş, buna

¹⁵⁰ Şimşek, *Tefsir*, II/326-327.

¹⁵¹ Şimşek, *Tefsir*, II/327.

¹⁵² Kıyame 75/22-23.

¹⁵³ Şimşek, *Tefsir*, IV/354.

karşılık Allah'ın ahirette görüleceğini haber veren ayetlere dil kurallarına ve Hz. Musa'nın Allah'ı görme talebini konu edinen ayetteki dil kurallarına ve Hz. Musa'nın Allah'ı görme talebini konu edinen ayetteki kullanıma aykırı biçimde isabetsiz yorumlar getirmiş, ayrıca sahih hadisleri reddedip sahih hadis kitaplarında yer almayan rivayetler ileri sürmüş, ruyetullahı reddederken ontolojik açıdan ahireti dünya ile aynı statüde kabul etmişlerdir. Oysa birçok nassa göre ahretin şartları, dünyadakinden tamamen farklı olacaktır. Bu yüzden Allah'ın insanları ebediyet âleminde zatını görmelerini mümkün kılacak ve gözlerinden perdeyi kaldıracak şekilde bir yaratılışa kavuşturması mümkündür.”¹⁵⁴

5. Allah'ın Arşa İstivası

“Şüphesiz ki Rabbiniz gökleri ve yeri altı günde yaratan, sonra da arşa kurulan... Allah'tır.”¹⁵⁵

“Gökleri ve yeri aralarında bulunanları altı günde yaratan sonra da arşa kurulan O'dur.”¹⁵⁶

Allah'ın arşa istiva etmesi, halef dediğimiz sonraki âlimlerle selef dediğimiz ilk dönem âlimler arasında tartışma konusu olan bir husustur. Halef istiva kelimesini istila etme, hâkimiyeti altına alma, yönetme gibi anlamlarda değerlendirirken selef ise teville gitmeden, onu olduğu gibi kabul etmişlerdir.¹⁵⁷

Selef âlimleri, nasıl Allah'ın duymasının veya görmesinin keyfiyetini bilmediğimiz halde öylece inanıyorsak Allah'ın fiillerini dile getiren sıfatlarına da öylece inanırız. Tıpkı diğer sıfatlarda olduğu gibi nasıllığını bilmeyiz, derler.¹⁵⁸

Allah'ın haberi ve fiili sıfatları konusundaki tevil, Mutezile tarafından başlatılmıştır. Ehl-i Sünnet âlimleri daha önce buna karşı çıkmışlarsa da sonraki dönemlerde onların da bir kısmı tevil yolunu izlemişlerdir. Hatta bazıları bu gibi hususları tevil etmenin Ehl-i Sünnet'in temel görüşü olduğunu sanır yahut bunu bu şekilde göstermeye çalışır.¹⁵⁹

¹⁵⁴ Altıntaş, Ramazan, Çelebi, İlyas vd, *Kelam El Kitabı*, Grafiker Yayınları, Ankara, 2016, s.518.

¹⁵⁵ Araf 7/54.

¹⁵⁶ Furkan 25/59.

¹⁵⁷ es-Sâbûnî, Nûreddin, *Matûridiyye Akaidi*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Terc: Bekir Topaloğlu, İstanbul, s.70.

¹⁵⁸ Şimşek, *Tefsir*, II/283.

¹⁵⁹ Şimşek, *Tefsir*, II/283.

Şimşek bu açıklamalarının ardından kendi görüşüne yer vermiştir. Müfessirimizin kanaati selef âlimlerinin görüşü doğrultusundadır. Buna göre Allah göklerle yerin yaratılışını bitirdikten sonra Arş'a kurulmuştur. Kuruluşunun nasıllığı bilinemez. Ayrıca O'nun Arş'a kuruluşu, insanların bir tahta kuruluşları gibi değildir. İnsanlar üzerinde kuruldukları tahta muhtaçtırlar, Allah hakkında böyle bir şey söz konusu olamaz. O halde arşa kuruluşu, insanların kuruluşuna benzemez ama bunun mahiyetini bilmeyiz, deriz. Bu gibi gaybi konuları, müşahede âlemiyle ilgili bildiğimiz konular gibi çok yönlü bilemeyiz. Allah'ın nasıl gördüğünü veya duyduğunu bilemiyorsak, arşına nasıl kurulduğunu da bilemeyiz.¹⁶⁰

Kuran'ın amacı insanlara Allah'ı olduğu gibi tanıtmak değildir. Onun maksadı, yaratıcının mahlukat ile karşılıklı ilişkilerini hedef alır, Allah'ı bildirir. Ancak O'nu kühünü idrak edemeyecekleri bazı özelliklerle tanıtır. O'nun fiillerini ve işlerini haber verir. Dolayısıyla, bu da bir tanıtmaktır. Bunlar arasında müteşabih kavramlar bulunsa da biz herhangi bir yoruma girmeksizin onları Allah'a izafe ederiz, tevilini Allah'a havale ederiz. Çünkü bizzat Allah kendisini öyle anlatmıştır.

Ehli Sünnet kelamcıları istiva kavramını zahiri manasına almaktan uzak durmuşlardır. Zahiri anlamında "istikrar, cihet sahibi olmak, mekân tutma" gibi cisimlere has olan özelliklerin Allah'a izafe edilmesi endişesiyle bu kelimeyi "tedbir, hâkimiyet, ihata" gibi Rububiyete özgü anlamlara hamletmişlerdir. Kelamcılara göre, ayette geçen istiva ve benzeri müteşabih kelimelerin amacı, Allah Teâlâ'nın zatına ait olan yüce sıfatları insanlara idrak edebilecekleri bir üslup içinde anlatmaktır. Eğer mücerred manalar, beşeriyetin hissiyatına uymayan bir tarzda verilseydi belki de insanlık Allah'ın sıfatlarını hiç tanıyamayacaktı.¹⁶¹

6. Hz. Âdem'in Yaşadığı Cennet ve İlk Günah

Hz. Âdem'in yaratıldığı cennet yeryüzü cenneti midir yoksa ebedi cennet midir? Yeryüzü kastediliyorsa Âdem Faris ile Kirman arasında bir yerde mi yahut Filistinde mi yaratıldı yoksa cennette yaratıldı da bu bölgeye mi indi?

Meseleyi irdelediğimizde iki ayrı görüşle karşılaşmaktayız:

¹⁶⁰ Şimşek, *Tefsir*, III/526.

¹⁶¹ Kasar, Veysel, "Kuran'da Müteşabihattan İstiva Kavramı", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.4, s. 225.

- 1- İslam âlimlerinin büyük çoğunluğuna göre Hz.Adem'in içinde bulunduğu cennet ahiretteki cennettir. Bu yaklaşıma göre Hz. Âdem ya bu dünyada yaratılmış ve sonrada gökteki ebedi cennete çıkarılmış veyahut bu dünyadan alınan toprakla Huld, Adn veya Meva cennetinde yaratılmıştır.¹⁶²
- 2- Âdem cennette yaratılmıştır. Hz.Adem kıssasında adı geçen cennet kıyamet gününde müminlerin gireceği bir cennet olmayıp sadece Hz.Adem ve Hz.Havva'nın içinde bulunduğu ve imtihan edildiği özel bir cennettir.¹⁶³

Şimdi her iki görüşün taraftarlarını, ileri sürdükleri delillerini özet bir şekilde derlemeye çalışalım.

Âdem'in yaratıldığı cennetin bu dünyada olduğunu savunanlar arasında Ebu Müslim el-İsfehani, Übey b Kab, İbn Abbas, Vehb b Münebbih, İbn Kuteybe, Ebu Hanife, Sait Şimşek, İsmail Yakıt'ı zikredebiliriz. Bu görüşü savunanların delillerini maddeleştirecek olursak:

- a. İlk olarak “Ey insanlar sizi topraktan yarattık, sizi oraya döndüreceğiz” ayetine göre ilk insan da dâhil bütün insanlar bu dünyadan yaratılmıştır. Mademki ilk insan olan Âdem de bu topraktan yaratılmıştır öyle ise onun çıkarılıp aşağı indirildiği cennet gök cenneti değil bu dünya bahçelerinden biridir. Yüksek bir ormanlıkta yaratılan Âdem daha sonra insanlığın yaşamasına uygun bir araziyle inmiştir.¹⁶⁴
- b. Kuran böyle söylediği gibi Tevrat da Allah'ın Adem'i doğudaki Aden toprağından yarattığını söyler: “*Böylece Rab Allah onu Aden Bahçesinden, kendisinin içinden alındığı toprağı işlemek için çıkardı.*”¹⁶⁵
- c. Allah Âdem'i yeryüzünde yaratmış ve onu yeryüzünün halifeleri kılmıştır. Yaratılışının amacı halifeliktir.¹⁶⁶

¹⁶² Uğur, Hakan, *Tevrat'ın Kuran'a Arzı*, Emin Yayınları, Bursa, 2011, s. 206.

¹⁶³ Uğur, *age*, s. 208.

¹⁶⁴ Ateş, Süleyman, *Kuran Ansiklopedisi*, Kuran Bilimleri Araştırma Vakfı, İstanbul, I/129.

¹⁶⁵ Ateş, *Kuran Ansiklopedisi*, IX/ 530; Tevrat, 3/ 24.

¹⁶⁶ Yakıt, İsmail, “Kuran'da Hz. Adem”, *SDÜİF Dergisi*, 1999, S.6, s. 10.

- d. Ayetlerde Âdem'in yeryüzünde yaratıldıktan sonra göğe çıkarıldığından söz edilmemiştir. Şayet böyle bir durum söz konusu olsaydı mutlaka bu durum ayette zikredilirdi.¹⁶⁷
- e. Eğer Âdem'in bulunduğu cennet ebedi cennet olsaydı, orada zaten ebediyet aramasına gerek kalmayacaktı. Oysa Âdem ebediyete ulaşmak için yasak ağacın meyvesinden yemiştir. Eğer bu cennet ebedi olsaydı ondan çıkılmaz ve oraya şeytan giremez ve orada günah işlenmezdi.¹⁶⁸
- f. Kuran-ı Kerim'den anlaşılan mevcut evrenin bir dönüşüme uğrayacağı ve amelleri sayesinde inananların girecekleri cennetin bu dönüşüm ile ortaya çıkacağıdır. "Yer başka bir yere, gökler de (başka göklere) değiştirildiği ve (insanlar) bir ve Kahhar olanın huzuruna çıktıkları gün."¹⁶⁹
- g. Ahiretteki cennette itaatsizlik, yalan, vesvese, aldatma, isyan, yasak söz konusu değildir.¹⁷⁰
- h. Âdem ve Havva'ya hitaben söylenen "ihbitu" gökten inme anlamında değildir. Bakara 61. Ayetinde de İsrailoğulları'na hitaben "ihbitu Mısran=şehre inin" denilmektedir. Adem ve Havva'nın cennetten inişleri ile İsrailoğullarının şehre inişlerini anlatan ayetler aynı surede geçmektedir ve burada İsrailoğullarının konumlarıyla Hz. Adem'in konumları birbirine çok benzemektedir. Nasıl ki Âdem ve Havva'ya "*Bu bolluğa layık olamadınız daha aşağılık bir hayata alçalın. Bundan böyle kendi emeğinizle geçineceksiniz.*" denilmekte ise aynı şekilde İsrailoğullarına da "Madem bu özgür hayata layık değilsiniz, şehre inin, yani şehir hayatına alçalın" denilmektedir.¹⁷¹

Şimdi de Hz. Âdem'in mükâfat olarak bize vaat edilen cennete yerleştirildiğini ve yasak ağaçtan yedikten sonra buradan çıkarıldığını söyleyenlerin¹⁷² delillerine bakalım:

¹⁶⁷ Ateş, *Kuran Ansiklopedisi*, I/130.

¹⁶⁸ Ateş, *Kuran Ansiklopedisi*, IX/531.

¹⁶⁹ İbrahim 14/48; Ali İmran 3/133.

¹⁷⁰ Yakıt, *age*, s. 10.

¹⁷¹ Şimşek, *age*, s.79.

¹⁷² Katade, Taberi, Fahreddin Razi, Elmalılı H. Yazır, Beydavi, Vehbe Zuhayli, Ömer Nasuhi Bilmen.

- a. Kuranı Kerim’de Hz. Âdem’in cenneti, “el” takısı almış olarak “el-cennet” şeklinde geçmektedir. Kelimenin başındaki “el” takısı mahudi zihnidir. Yani daha önce metinde cennet kelimesi geçmediği halde kelime “el” takısı almıştır. O halde “cennet” denildiğinde insan zihnine ne geliyorsa bu kelime ile kastedilen odur. Bu kelime ile insan zihnine ilk gelen ise, inananların kıyamet koştuktan sonra girecekleri mükafat cennetidir.¹⁷³
- b. Âdem ve Havva’ya yasak ağaçtan yemelerinin ardından “ihbitu=inin” denmektedir. O halde Âdem ve Havva yukarıda gökteki cenneteydiler ve oradan yeryüzüne indirildiler.
- c. “Sizin için yeryüzünde barınak ve belli bir zamana dek yaşamak vardır.”¹⁷⁴ Âdem ve Havva cennetten çıkarıldıktan sonra onlar hakkında inen bu ayete göre onlar yeryüzüne indirilmiş olmalıydılar. Çünkü indiriliştikten sonra yeryüzünde kendileri için barınaktan söz edilmektedir.
- d. Cennetin ebedilik yurdu olmasıyla birlikte Allah’ın ölümüne hükmettiği kişileri oradan çıkarmasında bir çelişki yoktur ve bu durum imkânsız değildir. Cennetin anahtarı iblisin elinde bulunuyordu isyanının ardından bu anahtar ondan alındı. Peygamberimiz İsrâ gecesini cennete girmiş, çıkmış, orada bulunanları haber vermiş ve bunun gerçekten ebedilik yurdu olan cennet olduğunu söylemiştir.¹⁷⁵
- e. Cennetin kutsal bir yer olduğu oranın günahlardan arındırıldığını söyleyenler ise bilgisiz kimselerdir. Çünkü Allah İsrailoğullarına Arzı Mukaddese girmelerini emretmiştir. Şeriat sahibi milletler Allah’ın bu bölgeyi kutsallaştırdığını kabul etmişlerdir. Hâlbuki bu bölge türlü masiyetlere, küfür ve yalana tanık olmuştur. Oranın kutsal olması, orada bir takım masiyetlerin işlenmesine mani değildir. İşte kutsallık yurdu olan cennetin durumu da böyledir.¹⁷⁶

¹⁷³ Kurtubi, *el-Camiu li-Ahkami'l Kuran*, 1/464.

¹⁷⁴ Bakara 2/36.

¹⁷⁵ Kurtubi, *age*, 1/464.

¹⁷⁶ Kurtubi, *age*, 1/464.

Hız. Âdem'in cenneti, kıyamet koştuktan sonra gidilecek mükâfat cenneti miydi yoksa dünyada bir bahçe mi? Ayrıca yasaklanan ağacın mahiyeti neydi? Şimdi de bu soruların cevabını müfessirimizde arayalım.

Müfessirimiz söz konusu mesele hakkında tefsirinde müstakil bir bölüm ayırmıştır. Konu hakkında Kuran'da açık bir ifade bulunmadığından dolayı, bu meselede bazı müfessirler söz konusu cennetin mükâfat cenneti olduğunu söylerken bazıları da bunun dünyadaki bahçelerden biri olduğunu söylemektedirler. Yasak ağaç konusunda da bazıları bunun bildiğimiz meyvelerden biri olduğunu söylerken, bazıları da meyve olmadığını söylemektedir. Bu sebeple Şimşek, her iki meselede de ileri sürülen görüşlerin bağlayıcı olmadığını, konunun tamamen icthadi olduğunu söylemiştir.

Şimşek “*Rabbin meleklerle: ‘Yeryüzünde bir halife yaratacağım’ dediği zaman...*”¹⁷⁷ ayetinden yola çıkarak, Hz. Adem'in yeryüzünde yaratıldığını, yaratıldıktan sonra kıyamet sonrası gidilecek mükâfat cennetine yükseltildiğine dair bir bilginin verilmediğine değinmiştir. Ayrıca cennete girenin orada ebedi kaldığı gibi, orada yasak diye bir şeyin olmadığını da delil getirerek Adem'in cennetinin yeryüzünde bir bahçe olduğunu ileri sürmüştür. Bakara suresi 265. ayette, Rad suresi 4. ayette ve Sebe suresi 4. ayette cennet kelimesinin dünyadaki bahçe olarak kullanılmış olması da müfessirimizin bir başka delilidir.¹⁷⁸

Şimşek problemin Hz. Âdem ve Havva'nın cennetten çıkarılırken *inin* anlamına gelen “*ihbitu*” kelimesinin kullanılmış olmasından kaynaklandığını söylemiştir. Acaba bu kelimenin kullanılmış olması gökten yere iniş anlamına gelir mi? Şimşek, kelimenin sözlükte yukarıdan aşağıya inmek, kötü bir duruma düşmek, ekonomik durumu düşük olmak gibi anlamlara geldiğine değinmiş ve bu kelimeyle hayat standartları yönünden daha düşük bir hayat düzenini kastettiği sonucuna varmıştır. Ayette geçen “*Birbirinize düşman olarak*” ifadesinin kullanılmasını da söz konusu edilen sıkıntılı hayata, hayat düzeninin düşmesine delil göstermiştir.

Müfessirimiz görüşünü delillendirmeye *ihbitu* kelimesinin geçtiği başka bir ayet üzerinden devam etmektedir. “*Bakara suresinin 61. ayetinde İsrailoğullarının,*

¹⁷⁷ Bakara 2/30.

¹⁷⁸ Şimşek, *Tefsir*, II/64-65.

tek çeşit yiyeceklerinin olduğunu bahane ederek çöl hayatındaki özgürlükten vazgeçip önceki köleliklerini simgeleyen şehir hayatına dönüş istekleri sonucunda azarlama mahiyetinde şehre inin denirken de ihbitu kelimesi kullanılmaktadır. Adem ve Havva'ya inin denirken de aynı azarlama söz konusudur. Bu durum, Adem'in cennetinin yeryüzünde olma ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Ayrıca hubut kelimesi mecaz olarak rütbe bakımından daha aşağıya inme anlamına da gelmektedir. Dilci Ferrera da bu kelimenin zillet manasına geldiğini söylemiştir.”¹⁷⁹

Netice itibariyle Şimşek, Hz. Âdem'in yeryüzünde yaratıldığını, oradan mükâfat cennetine yükseltildiğine dair herhangi bir bilginin bulunmadığını iddia etmiş ayrıca mükâfat cennetine girenin orada ebedi kalacağı ve orada bir kısıtlamanın olmayacağından yola çıkarak Hz. Âdem'in çıkarıldığı cennetin dünyada bir bahçe olduğunu söylemiştir.

Yasak Ağaç

Allah Âdem'i ve Havva'yı cennette oturtmuş, onlara diledikleri her meyveden yiyebileceklerini yalnız bir ağaca yaklaşmamaları gerektiğini emretmiş, fakat şeytan ağaçtan yedikleri takdirde ölümsüzlüğe ulaşacaklarını söyleyerek onları kandırmış ve onlara yasak ağaçtan yedirmiştir. Bunun üzerine Allah Âdem'e ve şeytana birbirine düşman olarak yeryüzüne inmelerini, bir süre orada kalmaları gerektiğini buyurmuştur. Âdem, Allah'tan öğrendiği sözlerle O'na yalvarıp af dilemiş, Allah onu affetmiş, sonra tekrar yeryüzüne inmelerini söylemiştir. Kısaca kıssamız bu şekildedir. Acaba, burada zikredilen yasak meyve nedir, nasıl bir mahiyete sahiptir?

Müfessirimiz bu konu hakkında oldukça farklı bir görüş beyan etmiştir. Yasak ağacın elma, incir, buğday vs. olduğunu söyleyenlerin aksine o, burada kastedilenin cinsel birliktelik olduğunu söylemiştir. Şimdi gerekçelerini sunalım:

1-Kuran kadın-erkek ilişkisinin anlatırken daima mecazi bir anlatımı tercih etmektedir. Örneğin; Bakara suresi 223. ayette kadın-erkek ilişkisini anlatırken kadınların tarlaya benzetilmeleri.

2-Kuran'da yasak ağacı yemenin hem Adem ve hem de Havva'ya birlikte izafe edilmesi; kimin önce yediğinden söz edilmemesi.

¹⁷⁹ Şimşek, *Tefsir*, 1/65.

3- Kadın-erkek ilişkisinin meyve/nesil verme bakımından ağaca benzetilmesi, dünya edebiyatında da kadının ağaca benzetilmesi. Ağaç üremeyi, meyve vermeyi hatırlatmakta insanoğlu da söz konusu ilişki sayesinde üretmekte, meyve vermektedir.

4-Araf suresinde geçen yasak ağaçtan yediklerinde, kendilerine gizlenmiş olan avret yerlerinin görünmesi. Meyve yeme ile avret yerlerinin görünmesi arasında bir ilişki yoktur.

5-Kıssaların Kuran' da yer alma sebepleri ibret almamız içindir, salt tarihi bilgiler vermek değildir. Yasaklanmış bir yiyecekte yememek, insanın pek de dayanamayacağı bir davranış değildir. Günümüz Müslümanlarından birçoğu, diğer dini emir ve yasaklara riayet etmedikleri halde haram olduğundan domuz eti yemezler. Hâlbuki aynı kişiler kadın erkek ilişkisi konusunda böyle davranmazlar. Belki de bu kıssa ile şu mesaj veriliyor: "Atanız Adem ve Havva'nın dayanamayıp işledikleri ilk yasak, kadın erkek ilişkisidir. O halde siz, bu hususa dikkat edin ve yasak ilişkiye yol açabilecek her türlü davranıştan uzak durun, değilse sizin de ayağınız kayacaktır."¹⁸⁰

Şimşek tüm bu açıklamaların ardından, yine de her iki meselede kesin söz söylemenin mümkün olmadığını, ileri sürülen hiçbir görüşün bağlayıcı olmadığını ve bir görüşün bütün inananları bağlaması için açık nassa dayalı olması gerektiğine dikkat çekmektedir.¹⁸¹

Süleyman Ateş de söz konusu ayet hakkında, yasak meyvenin mahiyetine ayette değinilmediğini söyledikten sonra kanaatinin yasak meyve ile kastedilenin cinsel birleşmeden kinaye olabileceğini ifade etmiştir. Ona göre yasak ağaçtan yemekle, kadınla erkeğin aslında gizli olan cinsel organlarının açığa çıkıp görünmesi, bu meyve ile cinsel organ arasında bir ilişki olduğunu gösterir. İnsan ömrünün sürekli olmadığını görünce, hiç değilse nesliyle yaşamak istemiş, bunun yollarını aramış, daha önce bilmediği çocuklarda devamın farkına vararak evlenip cinsel birleşme yoluyla üremek istemiştir. Şeytan insanın içine ebedi yaşama tutkusunu, dünya sevgisini attı, ona dünyada ebedi kalma arzusunu fısıldadı. Âdem de onun iğvasıyla yasak ağaca yaklaştı, cinsiyet ağacından yedi. Böylece hiçbir ızdırap ve

¹⁸⁰ Şimşek, *Tefsir*, I/66; Şimşek, *Günümüz Tefsir Problemleri*, s. 280-281.

¹⁸¹ Şimşek, *Tefsir*, I/66.

tasa duymadığı ilkel hayattan, çeşitli sıkıntıların, sorumlulukların ve mutlulukların kompleksi sosyal hayata geçmiştir.¹⁸² Bu açıklamaların ardından Ateş de “*deliller bizi yasak ağaçtan maksadın kadın-erkek arasındaki ilişki olduğuna götürüyor olsa da, mesele gaybi bir meseledir ve bu konudaki kesin bilgi Allah katındadır.*” diyerek ihtiyatı elden bırakmamıştır.

Tevrat’a göre bu ağaç “iyilik ve kötülük” yani hayır ve şerri bilme ağacı olarak vasıflandırılmıştır. Ayrıca yasak meyveyi ilk yiyenin Havva olduğunu söylemiştir. Ancak Kuran-ı Kerim’de “*İkisi ondan yediler*”¹⁸³ şeklinde geçer.

Kurtubi tefsirinde bu ağacın türü hakkındaki ihtilaflara yer vermiştir:

- İbn Mesud, İbn Abbas, Said b Cübeyr’e göre bu ağaç üzüm ağacıdır ve şarabın haram kılınma sebebi de budur.
- Yine İbn Abbas, Ebu Malik, Katade’ye göre bu buğdaydır. Onun bir tanesi sığırın böbreği gibi idi, baldan tatlı ve yağdan yumuşaktı
- İbn Cüreyc’in bazı sahabilerden rivayet ettiğine göre o, incir ağacı idi.
- İbn Atiyye’ye göre ağacın hangisi olduğunu belirten bu rivayetler arasında Hz. Peygamberden gelen bir haber ile desteklenen bir rivayet yoktur. Bu konuda takınılacak en doğru tutum, Allah’ın Hz. Âdem’e bir ağaçtan yemeyi yasakladığı ve Adem’in emre uymayıp ondan yediğidir.¹⁸⁴

Görüldüğü üzere yasaklanan ağaç hakkında net, kesin bir bilgi bulunmamakta ve birbirinden farklı rivayetler bulunmaktadır. Müfessirimizin de ifade ettiği gibi kesin söz söylemek mümkün değildir. Bir görüşün bütün inananları bağlaması için açık nassa dayalı olması gerektiğinden dolayı mesele hakkında kesin görüş belirtemiyoruz. Bu meseleyi nihayete erdirirken Allah’ın emirlerine boyun eğilmediği takdirde olabileceklere dikkat çekmek istiyoruz. Burada üzerinde durmak istediğimiz hususlardan biri her insanın hata yapabilecek yetide olduğu ancak hatadan dönebilme gayreti gösterdiği takdirde Allah’ın bütün günahları bağışlayabildiğidir. Şeytan da Allah’ın Âdem’e secde emrini yerine getirmeyerek Allah’a karşı gelmiştir, Hz. Âdem ve Havva’da O’nun yasakladığı ağaçtan yiyerek

¹⁸² Ateş, *Kuran Ansiklopedisi*, I/132.

¹⁸³ Taha 20/121.

¹⁸⁴ Kurtubi, *age.*, I/464-465.

Allah'a karşı gelmiştir. Fakat Âdem ve Havva pişman olarak Allah'tan bağışlanma dilemiş hatalarından dönmüşlerdir. Af ve tevbe ile Hz. Âdem ve Havva'nın tevbeleri kabul edilirken, şeytan hatasında direnmesi sonucu mutlak kaybedenlerden olmuştur. Bizler de her ne hata yaparsak yapalım, sonsuz mağfiret sahibi Yaraticımıza güvenerek O'na halis bir şekilde tevbede bulunup af dileyelim. Umulur ki Allah hatalarımızı bağışlar.

7. Araf Ehli

*“İki taraf arasında bir perde vardır. Ve Arâf üzerinde erler vardır; (cennetliklerin ve cehennemliklerin) her birini yüzlerinden tanıyan cennet ehline: “Selam size!” diye seslenirler. Bunlar oraya girmeyi uman, fakat henüz girmemiş olanlardır.”*¹⁸⁵

Şimşek araf ile kastedilenin, cennet ile cehennem arasındaki sur/duvar olduğunu söylemiştir. Asıl meselemiz, surun üzerinde durup, cennet ehline “*Selam size*” diye seslenecek olanların kimler olduklarıdır. Müfessirimiz bu konu hakkında farklı görüşler olduğunu söylemiştir. Bir gruba göre Araf ehli; melekler yahut peygamberlerdir. Buna göre henüz cennet ehli cennete girmemiştir. Diğer görüşe göre, Araf ehli iyilikleri ve kötülükleri eşit olup, hakkında verilecek kararı Araf üzerinde bekleyenlerdir. Bunlar cennete girmeyi uman fakat henüz girmemiş olan kimselerdir.

Şimşek açıklamasının ardından Araf ehlinin melekler olduklarını söyleyen görüşün daha tutarlı olduğunu dile getirerek düşüncesini beyan etmiştir.¹⁸⁶

Müfessirimizin açıklamasında bir çelişki bulunmaktadır. Şimşek ayete “*Bunlar oraya girmeyi uman, fakat henüz girmemiş olanlardır.*” şeklinde meal verdiği halde nasıl bunların melekler olduğuna kanaat getirmiştir, burada bir tutarsızlık göze çarpmaktadır. Bahsi geçen araf ehli cennete girmeyi umuyorsa bunların melek olmaları imkânsız olur. Çünkü cennet ve cehennem imtihanla yükümlü olan kimseler içindir. Meleklerinse böyle bir sorumlulukları ve dolayısıyla mükâfat veya ceza görmeleri imkânsızdır.¹⁸⁷ Araf'ın varlığı ve cennet ile cehennem

¹⁸⁵ Araf 7/46.

¹⁸⁶ Şimşek, *Tefsir*, II/277.

¹⁸⁷ Atmaca, Gökhan, *agm.*, s. 108.

arasında bir mevki olduğu kesindir. Ancak ayetlerde Araf ehlinin kim olduğu açıklanmamıştır. Esas mahiyetini ancak Allah bilir.

8. Hz. İsa'nın Nüzulü

Hz. İsa'nın kıyamete yakın yeryüzüne yeniden ineceği mevzusu bugün hala tartışılan meselelerden biridir. Konu hakkında Kuran'ı Kerim'de açık, kesin bir ayet bulunmamaktadır. Ancak dolaylı yoldan söz konusu meseleye temas eden üç ayet bulunmaktadır. Bu ayetlerden ilki şu şekildedir:

*"O zaman Allah buyurdu ki: "Ey İsa, şüphesiz ki seni vefat ettireceğim, seni kendime yükselteceğim ve seni inkâr edenlerden temizleyeceğim. Hem sana uyanları, kıyamete kadar o küfredenlerin üstünde tutacağım. Sonra dönüşünüz banadır, ayrılığa düştüğünüz hususlarda aranızda hükmedeceğim."*¹⁸⁸

Hz. İsa'nın vefat ettirilmesinin ne anlama geldiğine dair pek çok ihtilaf vardır. Genel kanaate göre Hz. İsa vefat etmemiş, bedeniyle birlikte göğe kaldırılmış ve kıyamete yakın bir zamanda da tekrar yeryüzüne indirilecektir. Hıristiyanlara göre ise, Hz. İsa yakalanıp çarmıha gerilerek öldürülmüş, bir müddet sonra diriltilip göğe yükseltilmiş, zamanı gelince tekrar yeryüzüne indirilecektir.¹⁸⁹

Şimşek'e göre, Hz. İsa'yı olağanüstü yaratan Allah'ın elbette onu bedenen göğe çıkarması mümkündür. Ancak müfessire göre Allah'ın her şeye kadir olması mutlaka bu olayın olduğu anlamına gelmez. "Elbette inancımız gereği Allah'ın kudretinden şüphe edemeyiz. Fakat bu bedenen yükselmenin mutlaka olduğu veya olacağı sonucunu doğurmaz. Bu sebeple konunun dil kuralları içerisinde anlamaya çalışmak gereklidir."¹⁹⁰

Şimşek'e göre Hz. İsa ölmüştür ve tekrar dünyaya gelmeyecektir. Ona göre konuyla ilişkilendirilen ayetlerdeki amaç, Hz. İsa'nın bedenen yükseltilip yükseltilmediğini gündeme getirmek değil, onun faziletini ve Allah katındaki makamının yüceliğini vurgulamaktır. Şimşek, bu görüşe ulaşırken konuyla ilgili ayette geçen kelimeleri ve ifadeleri dil kuralları ve metnin bağlam bütünlüğünden hareketle ortaya koymaya çalışmıştır.¹⁹¹

Şimşek'in konu hakkında ilk incelemesi *tevaffa* kavramı üzerinedir. Kuran'da *teveffa* kelimesi 24 yerde geçmektedir. Bu ayetler içerisinde sadece En'am Suresi'nin

¹⁸⁸ Ali İmran 3/55.

¹⁸⁹ Şimşek, *Tefsir*, I/357.

¹⁹⁰ Şimşek, *Tefsir*, s. 358.

¹⁹¹ Çopur, Halil İbrahim, *age.*, s. 106.

60. ayetinde uyku anlamında kullanılmıştır. Söz konusu ayet: “*Geceleyin sizi vefat ettiren gündüzün de ne işlediğinizi bilen...*” şeklindedir. O halde kelime bu ayet dışında bütün ayetlerde ölüm anlamında kullanılmaktadır. Bu ayette uyku anlamında kullanıldığına dair lâfzî karine vardır ve o da gece kelimesi ile hemen sonrasında “*gündüzün de ne işlediğinizi bilen*” sözlerinin zikredilmiş olmasıdır. Bu karinelere dolaylı bu ayette *vefatın* uyku anlamına geldiğini anlamaktayız.

Şimşek *teveffa* kavramının uyku anlamında kullanıldığı tek yerin En’am suresi olduğu söylemiştir. Ancak Zümer suresinde de kavram uyku manasında kullanılmıştır. “*Allah, ölmekte olan canları alır, ölmeyenleri de uykularında (bedenlerinden alıp kendilerinden geçirir); sonra ölümüne hükmettiğini yanında tutar, ötekilerini de belli bir süreye kadar salıverir. Şüphesiz bunda düşünen bir toplum için ibretler vardır.*”¹⁹²Müfessirimiz bu ayetin tefsirinde *teveffa* kavramını ölüm olarak ele almış¹⁹³ ancak birçok müfessir kavrama uyku anlamı vermiştir.¹⁹⁴

Müfessirimiz ikinci adım olarak *teveffa* kavramı için sözlüğe müracaat etmiştir. *Teveffa* kelimesi sözlükte tamamlamak ve son bulmak anlamına gelmektedir. Bu kelime insan hayatı ile ilgili bir durumu anlatmak üzere kullanıldığında, insan hayatının tamamen sona ermesi, yani ölmesi anlamına gelir. O halde kelime ölüm anlamındadır, başka bir manada kullanılması için de karineye ihtiyaç vardır. Ancak bu ayette onu başka bir manaya hamletmemiz için herhangi bir karine bulunmamaktadır.

Ayette “*Seni kendime yükselteceğim.*” cümlesi acaba karine olabilir mi sorusunun zihinlere takılacağını sezen müfessirimiz, bu durumu şu açıklamalarıyla bertaraf etmiştir:

Dikkat edilirse bu cümlenin hemen ardından “*Seni inkâr edenlerden temizleyeceğim*” buyrulmaktadır. Cümlede temizleme kelimesinin manevi bir anlam taşıdığı açıktır. O halde önceki cümlede geçen yükseltme kelimesi de manevi bir anlamda kullanılmış olmalıdır. Yani “*Seni yükseltmek suretiyle temizleyeceğim.*” denmektedir. Nitekim birçok ayette Salih kişiler için yükseltme kelimesi manevi makamın yükseltilmesi anlamında kullanılmaktadır. Örneğin; Hz. İdris için: “*Biz onu yüce bir makama yükselttik.*” buyrulmaktadır. Kaldı ki yükseltme ölümünden sonra

¹⁹² Zümer 39/42.

¹⁹³ Şimşek, Tefsir, IV/355.

¹⁹⁴ Mevdudi, *age*, V/109, Zemahşeri, *age*, IV/349, Karaman vd, *Kuran Yolu Tefsiri*, IV/621-622.

ruhun yükseltilmesi manasında da kullanılmış olabilir. Nitekim ölen salih kişilerin ruhlarının yükseltildiği hadislerde de bildirilmektedir.¹⁹⁵

Şimşek'in bir diğer delili de Maide suresi 116. ve 117. ayetlerde Hz. İsa ile Allah arasında geçen şu diyalogdur:

“Allah: Ey Meryem oğlu İsa! Sen mi insanlara beni ve annemi Allah'ın yanı sıra iki ilah edinip dedin? buyurduğunda diyecek ki: Haşa! Sen yücesin, hakkın olmayan bir şeyi söylemek bana yakışmaz. Şayet böyle bir şey söylemiş olsaydım, bunu elbette bilirsin. Sen içimde olanı bilirsin; ama ben Senin içinde olanı bilemem; görülmeyenleri bilen ancak Sensin. Ben onlara bana emrettiklerinden başkasını söylemedim. Benim ve sizin Rabbiniz olan Allah'a kulluk edin, dedim. Ben onlar arasında olduğum sürece onlara tanıktın. Beni vefat ettirdiğinde onları gözetleyen yalnızca Sendin ve ancak Sen her şeye tanıksın.”

Diyalog dikkatlice okunduğunda Hz. İsa'nın vefat ettiği anlaşılmaktadır. Çünkü ahirette olacak bu diyalogda Hz. İsa'nın vefatından sonra olup bitenlerden haberi olmadığı açıkça belirtilmiştir. Şayet Hz. İsa göğe yükseltildikten sonra indirilmiş olsaydı kendisinin ilah edinilmesine tanıklık etmiş olacaktı. Oysaki onun, bundan haberdar olmadığı ayette ifade edilmektedir.¹⁹⁶

Şimşek delillerini sıralamaya devam ediyor. “Bedenen göğe yükseltilmiş olan İsa'nın tekrar dünyaya indirildiğinde peygamber olarak indirilmeyeceğine göre bunun ne hikmeti vardır?” sorusunu yönelterek Allah'ın her yaptığına mutlaka bir hikmetin olduğuna dikkat çekiyor. Hz. İsa'nın tekrar yeryüzüne ineceği inancının Hıristiyanlardan Müslümanlara geçen bir vehimden ibaret olduğunu dile getiriyor.

Ayetleri değerlendirdikten sonra konu hakkında yer alan hadisleri değerlendiren müfessirimiz, söz konusu hadislerin ahad kategorisinde olduğunu ve aralarında çelişkiler barındırdığını ifade ediyor. Ahad haberlerin ise âlimlerin çoğunluğu tarafından inanç konularında delil olarak görülmediğini beyan eden Şimşek, söz konusu rivayetlerde Hz İsa'nın peygamberimizin şeriatine uyacağı söylenerek bir peygamber olarak inmeyeceği anlatılmak istendiğine dikkat çekmiştir. Bu durumun garipliğini şu şekilde ifade eder: Hz İsa ne suç işledi ki, kendisine verilen peygamberlik makamı elinden alınmış olsun! Hem peygamberimizin şeriatine

¹⁹⁵ Şimşek, *Tefsir*, I/358-359.

¹⁹⁶ Şimşek, *Tefsir*, I/359.

uyması onu peygamberlikten çıkarmaz ki! Başka peygamberin şeriatıyla amel eden nice peygamber olmuştur. Buna göre de Hz. İsa *hatemu'n-nebiyyîn* (peygamberlerin sonuncusu) olmaz mı? Hâlbuki Kur'an-ı Kerim'de peygamberlerin sonuncusunun Hz. Muhammed (sav) olduğu açıkça ifade edilmektedir.¹⁹⁷

Tüm bu sıralanan gerekçeler neticesinde müfessirimiz Hz. İsa'nın öldüğüne ve bir daha yeryüzüne gelmeyeceğine inanmaktadır. Ona göre buradaki ayetlerin esas amacı, Hz. İsa'nın bedenen yükseltilip yükseltilmediği meselesini gündeme getirmek değil, onun faziletini ve Allah katındaki yüce makamını dile getirmektir.¹⁹⁸

Kuran'ı Kerim'de nüzul-i İsa konusu açık bir biçimde yer almamaktadır. Hz. İsa'nın tekrar yeryüzüne geleceği meselesi daha çok hadislere dayanmaktadır. Kütüb-i Sitte'de konu hakkında göz ardı edilemeyecek kadar çok hadis bulunmaktadır. Âlimlerin çoğu bu hadislere dayanarak konuyla ilgili ayetleri Hz. İsa'nın geleceği şeklinde yorumlamışlar hatta bazı âlimler nüzul-i İsa'yı inanç meselesi haline getirerek buna inanmanın şart olduğunu iddia etmişlerdir. Müfessirimiz konu hakkında bulunan hadislerin ahad olduğunu, ahad haberlerin ise inanç konusunda delil olmadığını ifade etmiştir.

Ahad hadis mütevatir olmayan hadis demektir, sahih olmayan demek değildir. Rivayetlerin birbiriyle çelişkili olması meselesine gelince, peygamberimiz adına uydurulmuş, sahih olmayan birçok hadis bulunmaktadır. Hadis usulü rivayetleri senet ve metin tenkidine tabi tutarak hadislerin sıhhati hakkında bizleri bilgilendirmiştir. Müfessirimiz konu hakkındaki hadislere değinmemiş, çelişkili olduklarını beyan etmekle yetinmiştir. Fakat bu mevzuda hadislerin rolü oldukça büyüktür. Hal böyleyken âlimlerin büyük çoğunluğunun hadisleri dayanak göstererek "Nüzul-i İsa hakır" görüşünde müttefik olmalarından dolayı, müfessirimizin konuyu daha detaylı işlemesi gerektiğini düşünmekteyiz.

Müfessirimizin değindiği bir diğer mevzu yani Hz. İsa'nın yeryüzüne incek olmasının Hz. Muhammed'in son peygamber olmasına aykırı bulması konusunda, rivayetlerde geçen Hz. İsa'nın bir peygamber olarak değil, Hz. Muhammed'in ümmetinden birisi olarak geleceğini belirtmek isteriz. Nitekim Peygamberimiz "İsa

¹⁹⁷ Şimşek, Tefsir, I/359-360.

¹⁹⁸ Şimşek, Tefsir, I/360.

benim ümmetimden olacak ve Kuran'a tabi olacak" buyurmuştur.¹⁹⁹Fahreddin Razi Hz. İsa'nın yeryüzüne inecek olmasının, Hz. Muhammed'in son peygamber olması hususunda bir sakınca teşkil etmediğini, aksi yöndeki görüşün zayıf bir iddia olduğunu söylemiştir. Çünkü nebilerin yeryüzüne gelmeleri Peygamberimizin Resul olarak gönderilişine kadar devam etmiş, Resul olarak gönderilince de söz konusu bu süreç sona ermiştir. Fakat Hz. İsa'nın nüzulünden sonra Peygamberimize tabi oluşu, Hz. İsa'nın Peygamberimizden sonra nebi olduğunu göstermez.²⁰⁰

9.Reenkarnasyon

Lügat anlamı itibariyle reenkarnasyon, ruhun bir bedenden ötekine, kimi kez de insandan hayvana ya da hayvandan insana geçme inancıdır. Türkçesi ruh göçü, Arapçası tenasühtür.²⁰¹

Reenkarnasyona inanan bazılarına göre kişinin bedeninden çıkan ruhun başka bir bedene girmesi işlemi süreklidir. Bir beden deneyimindeki ruh, o bedende iyi bir davranış ve tavır sergilemişse bir sonraki bedende daha mutlu bir hayat geçirir. Kötü bir hayat yaşamışsa daha düşük bir bedende hatta bir hayvan bedeninde tekrar dünyaya gelebilir. Kimine göre ise, ruh arınıncaya kadar bedenden bedene geçer ve arındığında asli mekânı olan Allah katına yükselir. Reenkarnasyonu İslam diniyle bağlantılı olarak ileri sürenler bu son şıkkı savunurlar.²⁰²

Ülkemizde reenkarnasyona inanan ve bu konuda bir takım yayınları da olan Ruh ve Madde Cemiyetinin ileri gelenlerinin iddialarına göre, Kuran-ı Kerim'deki kimi ayetler de bu inancı çağrıştırmaktadır.²⁰³ İleri sürdükleri ayetler şunlardır: Bakara: 28, 56, 73, 243, 259, 260; Alu İmran 27; Nisa 55-56; Yunus 31-34; İsra 49, 50, 51, 98, 99; Meryem 66,-67; Taha 55; Müminun 99,100; Furkan 3; Lokman 28; Vakıa 60, 61, 62; Tarık 8, 9; Nahl 38-39 ve Enam 36.

Reenkarnasyona inananların delilleri olarak şunlar zikredilebilir:

a.Henüz ana rahminde veya çocukken ölen bir kişi şayet bir defa dünyaya geliyorsa bu kişinin dünyaya gelişinde ne gibi bir hikmet söz konusudur? Bunların

¹⁹⁹ Altay, Ali, *Kuran'a Göre Hz. İsa ve Nüzulü Problemi*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005, s. 85.

²⁰⁰ Razi, Fahreddin, *Mefatihü'l Gayb (Et Tefsiru'l Kebir)*, Daru'l Kütübü'l İlmîyye, Beyrut, 1952, XI/104.

²⁰¹ Çetin, Mustafa, "Kuran Işığında Reenkarnasyon", *D.E.Ü İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1995, İzmir, C.31, S.9, s. 24.

²⁰² Şimşek, *Tefsir*, I/51.

²⁰³ Şimşek, *Günümüz Tefsir Problemleri*, s. 350.

ölümden sonraki ebedi hayatları hangi fiillerine, hangi ölçülere göre tespit edilecektir? Ortalama uzunlukta bir ömür sürüp de ölenlerin durumlarına göre ne farklılıklar olacaktır?

b. Bazı kimseler hiçbir şey öğrenme imkânı olmayan bir bölgede dünyaya gelirken kimileri de refah içinde ve bilgilenme imkânlarının zirvede olduğu bir yörede dünyaya gelmektedir. Öteki dünyada bu durumların göz önünde bulundurulacağını kabul etsek bile, dünyada birinin tabi tutulduğu mahrumiyet ve diğerine sağlanmış muazzam imkânlar, birine haksızlık, diğerine iltimas mahiyetinde kalmakta devam etmeyecek midir?

c. Bilerek ve ya bilmeyerek, hata ve eksiklikleriyle yaşamakta olan insan davranışlarındaki geriliği nasıl yorumlayacağız? Ya da hemen hemen aynı şartlarda yetişen iki insan arasındaki farklılığı yahut da daha az yeterli koşullarda olup da çok iyi koşullarda yetişen birine göre, daha olgun ve bilgece davranan insanların durumunu nasıl açıklayacağız?²⁰⁴

Şimşek ayetlerin izahına geçmeden önce bu delilleri değerlendirmiştir:

Yüce Allah peygamber göndermedikçe kimseyi cezalandırmayacağını Kuran'da bildirmektedir. Her peygamber peygamberliğini ispat eden bir mucizeyle gönderilir. İnsanların sorumlu tutulmaları, peygamberin getirdiği mucizeyle karşılaştıktan sonra başlar. O halde mucizeyle karşılaşmayanlar sorumlu olmazlar. Buna göre günümüzde insanların ahiretle sorumlu tutulmaları, peygamberimizin mucizesi olan Kuran-ı Kerim'le karşılaşmalarıyla mümkündür. Ayrıca Yüce Allah hiç kimseye gücünün üzerinde bir sorumluluk yüklemeyeceğini de bildirmektedir.

Kimin mucizeyle karşılaştığını ve kimin gücünün neye yetip neye yetmediğini en iyi Allah bilir. İnsanları yargılayacak, ceza veya mükâfat verecek olan da O'dur. O'nun adaletinden şüphe edilemez. Bunun ötesine geçilerek Kuran-ı Kerim'de haber verilenlerin dışında kalan gaybî konuların peşine düşmek ancak kalp hastalığıyla izah edilebilir.

Bu dünya hayatında herkesin eşit şartlara sahip olması gerektiği iddiasına gelince, bunun gerçekleşmesi mümkün olmadığı gibi buna gerek de yoktur. Asıl olan herkesin kendi imkânına göre sorumlu tutulmasıdır. Yüce Allah peygamber göndermedikçe kimseyi sorumlu tutmayacağını bildirmektedir ki, peygamberlik

²⁰⁴ Şimşek, *Tefsir*, 1/52; *Günümüz Tefsir Problemleri*, s. 348-349.

mucizesiyle karşılaşanlar ile karşılaşmayanların imkânları farklı olduğuna göre sorumlulukları da farklı olacaktır. Zengin kimse zekât vermekle sorumlu iken, fakir sorumlu değildir. Âlim kişinin sorumlulukları cahil kişinin sorumluluklarından fazladır. Sonuç itibariyle, insanın sadece yaptıklarını değil, içinden geçenleri kısaca her şeyi bilen Allah, hassas adalet terazisiyle insanları yargılayacaktır. Kiminin ne imkânı vardır ve nelerle sorumlu tutulacaktır, bunu en iyi bilen Allah'tır.²⁰⁵

10. Beş Bilinmeyen

“Şüphesiz ki kıyametin ne zaman kopacağına bilgisi Allah katındadır. O yağmuru yağdırır, rahimlerde olanı bilir. Hiç kimse yarın ne kazanacağını bilemez. Yine hiç kimse nerede öleceğini bilmez. Şüphesiz ki Allah her şeyi bilendir, her şeyden haberdardır.”²⁰⁶

Şimşek ayette bahsi geçen bu beş hususun, klasik tefsirlerde Allah'tan başka kimsenin bilemeyeceği anlamında mugayyabat-ı hamse/beş bilinmeyen ya da mefatihu'l gayb/gaybın anahtarları olarak isimlendirildiğine dikkat çeker. Oysa ona göre ayetin amacı Allah'tan başka kimsenin bilemeyeceği meseleleri sıralamak değildir. Ayrıca bahsi geçen beş hususun tamamının bilgisinin sadece Allah'a mahsus olduğuna karşı çıkar, bu iddianın ayetin metninden çıkarılamayacağını söylemektedir.

Müfessir ayette geçen kıyametin ne zaman kopacağı, bir kimsenin yarın ne kazanacağı ve kişinin nerede öleceği hususlarının bilinmeyeceğini, bunun bilgisinin sadece Allah'ta olduğunu söylerken ayette mevzubahis diğer iki meselenin insanlar tarafından bilinebileceğini belirtmiştir. Yani yağmurun yağacağını ve rahimlerde olanı bir başkası da bilebilir. Ayette yağmuru yağdırmanın Allah olduğu belirtilerek O'nun kudretine işaret edilmiş ve böylece insana olan lutfu hatırlatılmakta, rahimlerde olanı bildiği söylenmektedir. Ancak bu bilginin sadece kendisine ait olduğu, başka birinin bu bilgiye erişemeyeceğine değinilmemiştir.²⁰⁷

Görüldüğü gibi ayette geçen üç mesele hakkında ihtilaf olmamakla beraber yağmurun yağacağı zaman ve kıyamet vakti meseleleri hakkında ihtilaf

²⁰⁵ Şimşek, *Tefsir*, I/52.

²⁰⁶ Lokman 31/34.

²⁰⁷ Şimşek, *Tefsir*, IV/154.

bulunmaktadır. Şimşek gibi bir takım âlimler bu iki hususun insanlar tarafından bilinebileceğini söylerken birçok klasik müfessirler de buna karşı çıkmışlardır.

Öncelikle iki tarafın da iddialarını teşkil eden delillerini inceleyelim:

1- Ayette yer alan beş hususun sadece Allah tarafından bilindiğini söyleyenler:

Bu görüşe sahip olanların ilk delili ayetin sebab-i nuzulünde nakledilen olaydır. Haris b Ömer b Harise peygamberimize gelerek “Ey Allah’ın elçisi! Bana kıyametin ne zaman kopacağını, yağmurun ne zaman yağacağını, karımın ne doğuracağını, yarın ne yapacağımı, nerede öleceğimi bana haber ver.” demiş ve ayet bu sebeple nazil olmuştur.²⁰⁸

İkinci delilleri ise Cibril hadisidir. Cibril hadisinin son meselesinde Cebrail “Beş şeyi Allah’tan başkası bilemez.” buyurup Lokman suresi otuz dördüncü ayeti okumuştur.

Yine hadislerden bir başka delil de “Gaybın anahtarları O’nun katındadır. Onları ancak O bilir” ayetinin tefsirini peygamberimizin Lokman suresi otuz dördüncü ayet ile yaptığını nakleden Buhari kaynaklı hadistir.²⁰⁹

Bu görüşü savunanlar tecrübeye bakarak yağmurun yağacağı zamanı ve anne karnının dış görünüşüne bakarak bebeğin cinsiyeti hakkında tahminde bulunmanın kişinin imanına bile zarar verebileceğini söylemişler, bu tahminlerin ilim ifade etmediğini her zaman yanılma payının olduğunu belirtmişlerdir.²¹⁰

2- Ayeti sadece kendi lafızlarıyla değerlendirmek gerektiğini söyleyenler:

Bu grubu oluşturan âlimler ayette söz konusu edilen ‘yağmurun yağma zamanı ve rahimlerde olanın Allah dışında kimsenin bilemeyeceğinin’ ayet lafzında yer almadığını iddia ederler. Ayette yer alan beş meselenin hepsini bilinmeyenler arasında değerlendirmenin ‘lûgat ve nahiv bakımından hamledilmesi imkânsız

²⁰⁸ Karacabey, Salih, “Hadisler Çerçevesinde Mugayyebat-ı Hamse Meselesi”, *Uludağ Üniv. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1994, S.6, s. 87.

²⁰⁹ Karacabey, *agm*, s. 88.

²¹⁰ Karacabey, *agm*, s. 89.

manaları ayete vermek’ olarak nitelendirirler. Ayette iki meselenin bilinmesi yada bilinmemesi gibi bir epistemolojik meseleden söz edilmediğini ifade ederler. (Müfessirimizin lügat ve manevi bakımdan hamledilmesi imkansız manaları ayete vermek ifadesinin kapalı kaldığını, izahate muhtaç olduğunu düşünmekteyiz.)

“Hava tahminlerinde eskiye nazaran daha fazla isabet etme hatta bazı yerlerde suni tohumlama ile yağmur elde etme imkanları, ultrasonografi ile çocuğun cinsiyetinin görülebilmesi hatta “X”, “Y” kromozomlarına müdahale edilerek istenilen cinsiyette evlat sahibi olma gibi yaşanan teknolojik gelişmelerden yola çıkan âlimler söz konusu iki meselenin gaybi konular arasında yer almadığına delil getirmişlerdir.”²¹¹

“Rahimlerde olanı bilir” ifadesi sadece cinsiyetinin bilinmesi anlamına mı gelir? Ayetteki mana oldukça geniştir. Ayette yer alan “ma” ifadesi bir şeyi tüm yönleriyle bilmek manasındadır, anlamı sadece cinsiyetle sınırlandırmaz. Örneğin doğan çocuk alim mi cahil mi, zengin mi fakir mi olacak, nasıl bir hayat sürecek, ahlaki durumu vs. gibi tüm manaları kapsamaktadır. Bunu ancak Allah bilir. İnsan bu kavilde yarın ne kazanacağını da bilir ancak burada anlatılmak istenen; insanın Allah gibi bilemeyeceğidir.

Yağmurun yağması meselesine gelince, evet bugün yağmurun ne zaman yağacağı meteoroloji uzmanlarınca tahmin edilmektedir. Ancak dikkat edilirse bu kesin bilgi değil sadece tahminden ibarettir. Bilimsel bilgi zannidir, yanılma payı bulunmaktadır, yüzde yüz isabetleri mümkün değildir. Nitekim herkes hava durumundan yaşadığı ilde yağmur yağacağı söylendiği halde o gün hiç yağmur yağmadığını, güneşli geçeceği söylendiği halde o gün sağanak yağışın olduğunu müşahede etmiştir. Ya da hava durumu yağmurun olacağını söyler ancak yağmur ne getirecek, sel mi, afet mi, kar mı getirecek? Sonuç itibariyle bunları Allah bilmektedir. Ayrıca konu hakkında Buhari’de yer alan hadislerde bahsi geçen durumlar “beş bilinmeyen” olarak ifade edilmiş ve peygamberimizin bile bu beş şeyi bilmediğinden bahsedilmiş ise demek ki bunların bilinen kısımlarının dışında hala bilinmeyen yönleri bulunmaktadır, bunlar üzerinde durulmalıdır.

²¹¹ Karacabey, agm., s. 90.

11. Miraç

Müfessirimiz İsrâ olayının Kuran'ı Kerim'de açık bir şekilde yer alırken miraç bahsinin Kuran'da açıkça yer almadığına değinerek söze başlar. Miraçtan bahseden birçok rivayetin bulunduğunu ancak anlatılan hususların hangisinin doğru olduğunun tespitinin zorluğuna dikkat çeker.

Rivayetlerde geçen çelişkileri şu şekilde maddeleştirebiliriz:

a. Kimi rivayetlerde Peygamber'in bu yolculuğu hem ruh hem de bedenle yaptığı yer alırken kimilerinde sadece ruh ile kimilerinde ise rüyada gerçekleştiği söylenmektedir.

b. Bazı rivayetlerde Peygamberimizin önce miraca yükseltildiği ve dönüşünde Kudüs'e uğradığı söylenmişken bazılarında ise önce Kudüs'e gittiği ve oradan göğe yükseltildiği açıklanmıştır. Âlimler de bu rivayetlere göre farklı görüşler ortaya koymuşlardır.

c. Miracın kaç kez gerçekleştiği de ihtilafıdır. Bazılarına göre olay bir defa gerçekleşmiş bazılarında ise iki hatta üç kez gerçekleşmiştir. Peygamberlikten önce gerçekleştiğini söyleyenler de vardır.²¹²

Şimşek tefsirinde bu konuların ayrıntıları ile uğraşmayacağını dileyenin bu konuya genişçe yer veren eserlere müracaat etmesini tavsiye etmiştir. Kısacası o miraç hakkında, miracın gerçekleştiğini, bunun Hüzün Yılı'nın ardından Peygamberimize bahşedilen büyük bir teselli ve ödül olduğunu, konu hakkında Kuran'da açık ifadelerin bulunmadığını dile getirmiştir.²¹³

12. Duada Aracı Kullanmak

Şimşek tevessül kelimesinin uzun bir tahlilini yaparak konuya başlar, kavram hakkında birçok âlimin görüşüne yer verir. Öncelikle tevessülün kelime anlamı üzerinde duralım.

Şimşek tevessül kelimesinin hükümdar katında üstün dereceye sahip olmak, yakınlık, kendisi sebebiyle başkasına yakınlık elde edilen şey, ihtiyaç manasında

²¹² Şimşek, *Tefsir*, s. 198.

²¹³ Şimşek, *Tefsir*, s. 198.

olduğunu söylemiştir. Kendinden önceki üç neslin görüşlerini derleyen Taberi'nin de kelimeye yakınlık, Allah'ı hoşnut edecek amellerle Allah'a yaklaşma gayreti içinde olmak anlamı verdiğini ifade etmiştir. Gerek selefin gerekse sonraki müfessirlerin kelime üzerinde ihtilaf etmedikleri hepsinin de kelimeye “yakınlık”, “amellerle Allah'a yaklaşma”, “kişiyi Allah'a yaklaştıracak salih ameller” anlamı verdiğini beyan etmiştir.

Peki, kelime üzerinde herkes ittifak halinde olduğuna göre, tevessül üzerinden yapılan tartışmaların kaynağı nedir?

Müfessirimiz akıllara gelen bu soruyu şu şekilde cevaplamıştır: Son zamanlarda peygamberlerin ya da müttaki kişilerin şahıslarıyla tevessül, ihtiyaç ve sıkıntıların giderilmesi için onlara dua etme veya onları dualarında aracı kılma, mezarlarına gidilerek onlardan yardım isteme Müslümanlar arasında çoğalmıştır. Putperestlik zamanından kalma bu tarz anlayışlara karşı çıkanlar, bu görüşleri savunanlar tarafından Ehl-i Sünnetten dışlanmışlar, onlara düşmanlık yapmakla suçlanmışlardır.²¹⁴

Şimşek meselenin ayrıntılarına girerek öncelikle tevessülü savunanların delillerine yer verir:

- a. Tevessülü savunanların ilk delili Hz. Ömer'in “Allah'im! Kuraklık olduğunda sana peygamberimizle tevessül ediyorduk; şimdi Peygamberimizin amcasıyla tevessül ediyoruz, bize yağmur yağdır!” sözüdür.
- b. Bir başka delil, âma hadisidir. Gözleri görmeyen birinin mescide gidip gelmekte sıkıntı çektiği ve Peygamber'den gözlerinin açılması için Allah'a dua etmesini istediği nakledilir. Peygamberimiz de ona abdest alıp iki rekat namaz kıldıktan sonra “Allah'im Peygamber'i hakkımda şefaateci kıl.”²¹⁵ diye dua etmesini söyler.²¹⁶

Müfessirimiz tevessülü savunanların delillerini çürütmeye çalışmıştır. Onlar tarafından ileri sürülen ilk delilde, Hz. Ömer'in sözünün tevessülü savunanların

²¹⁴ Şimşek, *Tefsir*, II/45-46.

²¹⁵ Tirmizi, *Deavat*, 118; İbn Mace, *İkamet*, 189; Ahmed b. Hanbel, IV, 138.

²¹⁶ Şimşek, *Tefsir*, II/46-47.

lehine değil, aleyhine bir delil olarak görmüştür. Çünkü burada anlatılan olayda Müslümanların yağmur yağdırması için Allah' a dua ettikleri, Peygamberimizin de hayatta iken onlara katıldığı ancak onun vefatının ardından, Müslümanların Peygamberimizin amcası Abbas'la duaya çıktıkları anlatılıyor. Eğer ölümlerle ya da orada hazır bulunmayan kişilerle tevessül caiz olmuş olsaydı, elbette ki Peygamberimizin ölüsü amcasına nispetle daha çok tevessüle tercih edilirdi ve sahabe o yaşlı haliyle Peygamberimizin amcasını şehrin dışına çıkarıp yağmurun yağması için dua etmesini istemezdi. O zaman Hz. Ömer'in "*Peygamberimizin amcasıyla sana tevessül ediyoruz*" sözü "*Allah'ım! Amcasını dua etmek üzere getirdik, onun duasını tevessül ediyoruz.*"olarak anlaşılmalıdır. Dua etmek bir ibadettir, ibadette aracı konulmaz.

İkinci delil olarak öne sürülen meselede de Şimşek, burada Peygamberin şahsına değil, Peygamberin dua ve şefaatine tevessül yapıldığına dikkat çekmiştir.²¹⁷ Şimşek şefaati her ne şekilde olursa olsun tamamen reddetse de bu açıklamasında şefaati kabul etmiş görünmektedir.

Şimşek daha sonra Kuran'ı Kerim'de vesile kelimesinin geçtiği iki ayeti ele almıştır. Bunlarda ilki Maide suresinde, diğeri de İsra suresinde yer alır.

*"Ey iman edenler! Allah'tan korkun O'na yaklaştırmaya yol arayın O'nun yolunda cihad edin ki kurtuluşa eresiniz."*²¹⁸

*"Onların yalvardıkları da Rablerine daha yakın olmak için vesile ararlar. Ve O'nun merhametini umarlar, azabından korkarlar."*²¹⁹

Müfessirimiz İsra suresinde geçen "yalvardıkları kimseler" ile Hz. Uzeyr, Hz. İsa ve Hz. Meryem'in olduğunu açıklamış ve 'Bu durumda onlar bile vesile arıyorlarsa, onların tevessül edecekleri herhangi bir şahıs değil ancak salih amelleri olur' çıkarımında bulunmuştur.

Ardından İbn Teymiyyenin açıklamasına yer veren Şimşek tevessülün üç çeşidini zikretmiştir. İbn Teymiyye tevessül ile ilgili risalesinde, Hz. Ömer ile ilgili

²¹⁷ Şimşek, *Tefsir*, II/46-47.

²¹⁸ Maide 5/35.

²¹⁹ İsra 17/57.

durumu zikretmiş ve Hz. Peygamberle tevessülde bulunulmayıp Abbas'la tevessüle başvurulduğuna göre, Peygamberimizin sağlığında yapılan şeyin artık imkansız hale geldiğine dikkat çekerek peygamberimize iman ve itaat tarzındaki tevessülün böyle olmadığını bunun devamlı meşru olduğuna vurgu yaparak tevessülü üçe ayırmıştır:

1-Hz. Peygamber'e itaatle tevessül: Bu farzdır ve iman ancak bu itaatle bütünlüğe ulaşır.

2-Hz. Peygamberin dua ve şefaatiyle tevessül: Bu da onun sağlığında ve de Müslümanlar onun şefaatiyle tevessül ederken kıyamet gününde olabilir.

3-Allah'a karşı Rasulullah'ın zatına yemin ederek istemek anlamında onunla tevessül. Sahabe bunu asla yapmamış, ashab arasında meşhur dualar arasında böyle bir şeye rastlanmamaktadır. Bu konuya dair rivayetler sadece merfu veya mevkuf, ama zayıf hadislerde ya da sözü delil teşkil etmeyen kimselerden nakledilmiştir.

İbn Teymiyye risalesinde Ebu Hanife ve Hanefi fukahasının da “Böyle bir şey caiz olamaz. Hiçbir yaratık aracılığıyla Allah'tan talepte bulunulamaz. Hiç kimse ‘Ya Rabbi, Peygamberinin hakkı için senden istiyorum.’ diyemez”, dediklerini nakletmiştir.²²⁰

Netice itibariyle müfessirimize göre çeşidi ne olursa olsun, ibadete başkalarını karıştırmak, şirke açılan kapılardan biridir. Allah'a yapılan duada araçlar koymak, açılan bu kapılardan biridir. Allah insanlara şah damarlarından daha yakındır. Sınırsız merhamet ve bilgi sahibidir. Böyle bir zat ile araya aracı konulamaz. Çünkü Allah, “*Bana dua edin size icabet ederim*”²²¹ buyurmaktadır.²²²

²²⁰ Şimşek, *Tefsir*, II/48.

²²¹ Ğafir 40/60.

²²² Şimşek, *age.*, I/375-376.

İKİNCİ BÖLÜM

A. TEFSİR USULÜNE DAİR YAPILAN YORUMLAR

1. Nesih

Kuran'ın ilk zamanlarından itibaren tartışılmaya başlanan nesih konusu, bir çıkış yolu olarak ortaya atılmıştır. Müfessirler ve fakihler anlam itibariyle çelişkili gibi görünen ayetleri uzlaştıramayınca böyle bir teori ortaya atmışlardır. Ancak ayetler arasındaki çelişkiyi te'lif cihetine giderek Kuran'da 'lağvetme' anlamında bir neshin olmadığını söyleyenler hatta neshi reddedip "tahsis" i koyanlar da olmuştur.²²³

Kuran'da neshin bulunduğunu söyleyen İslam bilginleri çoğunluğu teşkil etmekte ise de sonraki dönemlerde neshin varlığını çürüterek anti tez oluşturan ilim adamları da olmuştur. Ebu Müslim el-İsfehani, eş-Şehristani, Muhammed Abduh, Seyyid Ahmed Han, Muhammed el-Hudari, Muhammed Tefvik Sıdkı, Ömer Rıza Doğrul, Süleyman Ateş ve de tezimize konu olan Sait Şimşek... Kuran'da neshin olmadığını söyleyen bu zatlar, nesihle ilişkilendirilen ayetleri, İslamın kendinden önceki dinleri neshettiği şeklinde genel bir çerçeveye oturtmuşlar, nasihle mensuh arasında anlam yönüyle ortaya çıkan çelişkileri gidermek suretiyle neshin olmadığını ispata çalışmışlardır.²²⁴

Şimdi Şimşek'in tefsirinde detaylı bir şekilde ele aldığı nesih konusunu inceleyelim. Müfessirimiz öncelikle nesih kavramını açıklamaktadır:

Nesih sözlükte iki manaya gelmektedir. İlki, bir şeyi bir yerden başka bir yere aktarmak anlamıdır. Türkçede kullanılan istinsah aynı kökten türetilmiştir. Casiye suresi 29.ayette bu anlamda kullanılmıştır. Neshin söz konusu kullanışı itibariyle âlimler arasında bir ihtilaf yoktur.

Âlimler arasında tartışma konusu olan neshin ikinci anlamı ise *yok etme* demektir. Tartışma kelimenin terim anlamı üzerindedir. Yani tartışma konusu daha

²²³ Demirci, Muhsin, *Tefsir Usulü*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2011, İstanbul, s. 242-243.

²²⁴ Demirci, *age*, s. 242-243.

önce indirilmiş olan bir ayetin delalet ettiği bir hüküm, daha sonra indirilmiş olan bir ayetin delalet ettiği hükümle kaldırılır mı?

Yaygın kanaat, Kuran için böyle bir durumdan bahsedildiğidir.²²⁵

Şimşek neshi kabul edenlerin ileri sürdükleri delillere yer vermiş ve tüm delilleri değerlendirmiştir. Biz de maddeler halinde bunları derlemeye çalışalım.

Neshi Kabul Edenlerin Delilleri

1. Kuran'da yer alan üç ayrı ayet, neshin varlığına delildir. Bakara 106, Nahl 101 ve Ra'd 39.

“Herhangi bir ayeti yürürlükten kaldırır yahut unutturursak ondan daha iyisini veya benzerini getiririz. Bilmez misin ki Allah, her şeye gücü yetendir.”²²⁶

“Bir ayetin yerine başka bir ayeti getirdiğimizde –ki Allah ne indirdiğini daha iyi biliyor- ‘sen ancak bir iftiracısın’ dediler. Hayır onların çoğu bilmezler.”

“Allah dilediğini siler, (dilediğini de) sabit bırakır. Bütün kitapların aslı O'nun yanındadır.”

2.Neshin Kuran'da olduğuna dair icma vardır.

3.Neshe dair sahabeden yapılan nakiller mevcuttur.

4.Nesh aklen de mümkündür. Çünkü İslamın ilk yayılışında tedrici bir yol izlenmiş olup, Müslümanların farklı sosyal durumlarla karşılaşması sebebiyle daha önce indirilmiş bir hükmün daha sonra kaldırılmasında bir sakınca yoktur.²²⁷ Ayrıca iki ayet arasında her hangi bir çelişki söz konusu ise ve bu çelişki de neshin dışında başka bir yolla çözülemiyorsa, böyle durumlarda akıl neshe müracaatı zorunlu görmektedir.²²⁸

Şimşek, bu delilleri değerlendirmeye geçmeden önce, onların neshin olabilmesi için ileri sürdükleri şartlara da yer vermiştir:

²²⁵ Şimşek, *Tefsir*, I/136.

²²⁶ Bakara 2/106.

²²⁷ Şimşek, *Tefsir*, I/136.

²²⁸ Demirci, age., s. 244.

- 1- Nasih ve mensuh naslar uzlaşamayacak derecede birbirleriyle çelişmelidir.
- 2- İniş itibariyle mensuh, nasihten önce inmiş olmalıdır.
- 3- Her iki hüküm de şer'i olmalıdır.
- 4- Sıhhat açısından nasih, mutlaka mensuh düzeyinde veya ondan üstün olmalıdır.²²⁹

Delillerin Değerlendirilmesi

1. Bakara suresi 106. ayetin kıble değişikliğiyle ilgili olarak indirildiği konusunda tüm müfessirler müttefiktir. Müslümanlar önceden Kudüs'e yönelerek namaz kılıyorlardı ancak Kuran'da bununla ilgili bir ayet yoktur, onlar kendilerinden önceki dinlere uyararak namazda Kudüs'e yöneliyorlardı. O halde konuyla ilgili Kuran'da neshedilmiş bir ayet yoktur.

Ayetin Kuran'ın kendi içinde bir nesihten bahsetmediği de siyak-sibaktan anlaşılmaktadır. Çünkü bu ayete kadar Yahudilerin pek çok olumsuz hallerinden, Tevrat'ı tahriflerinden bahsedildi. Bütün bu hususlar Tevrat ve İncil'in dönemlerinin artık sona erdiğine dair gerekçelerdir.

Ayrıca ayet şart cümlesi ve cevabından ibarettir. Eğer ileri sürülen şart, olması muhtemel şeylerden ise sadece gerçekleşmesinin mümkün olduğunu anlatır. Ayette bir nesihten söz ediliyor olsa bile, neshin Kuran'da olduğunun kesin delili olamaz.²³⁰

Nahl suresi 101. ayete gelince bu ayet Mekke'de indirilmiştir. Neshe konu olabilecek ayetler, ahkâm ayetleridir. Oysa Mekke'de ahkâm ayetleri indirilmemiştir ki indirilen bir ayetle başka bir ayetin hükmünün kaldırılmasından bahsedilsin. Ayrıca bu ayetten sonraki ayetlerde müşriklerin "Muhammed'e Kuran'ı Hıristiyan bir Rum genci öğretiyor" diyerek Kuran'ın önceki kitapların bir tekrarı olduğunu iddia ettikleri yer almıştır. Netice itibariyle burada Kuran'ın Allah tarafından

²²⁹ Şimşek, *Günümüz Tefsir Problemleri*, s. 313.

²³⁰ Şimşek, *Tefsir*, I/137.

gönderildiği ve kendinden önceki hükümleri kaldırdığı yani neshettiği anlatılmaktadır.²³¹

Rad suresi 39. ayette ise şeriatlerin birbirini neshetmesi anlatılır. O halde Allah kullarına emrettiği hükümlerden bir kısmını siler, yerine yeni hükümler getirir. Bazı hükümleri de sonraki şeriat döneminde de yürürlükte bırakır.²³² Bu durumda bu ayet de Kuran'ın kendi içinde bir nesihinden değil önceki şartların neshinden bahseder.

2.Kuran' da neshin bulunduğu dair icma olduğunu söyleyenlere gelince, bu doğru değildir. Çünkü neshin mahiyeti ve tanımı konusunda alimler ittifak etmemiştir. Kimine göre bir ayetin hükmünün başka bir ayetle kaldırılması, kimine göre Kuran'ın Levh-i Mahfuz'dan Peygamber'e indirilişi yani istinsah, bazısına göre Kuran'ın bir takım ayetlerinin unutturulması bazısına göre de geçmiş şartların neshi gibi farklı farklı görüşler ileri sürülmüştür. O halde icmadan bahsetmek mümkün değildir. Ayrıca neshi kabul edenler bile hangi ayetin mensuh olduğu hususunda ittifak edememişlerdir.²³³

3.Peygamberimizden “şu ayet, şu ayeti neshetmiştir.” şeklinde tek bir hadis mevcut değildir. Sahabe yada tabiinden nakledilen “şu ayet mensuktur ya da şu ayet şu ayeti neshetmiştir.” şeklinde rivayetler olsa da onların nesh anlayışı farklıydı. Onlar neshi, ammin tahsisi, mutlakın takyidi hatta istisna ve müteşabih için de kullanıyorlardı.

4.Neshin aklen mümkünlüğüne gelince, buna bir itiraz yoktur. Allah önceki bir şeriat sonraki bir şeriatle neshettiği gibi, önceki bir ayeti sonra indirdiği bir ayetle neshedebilir. Çünkü sosyal hayat şartları değişiklik göstermektedir. Örneğin Mekke döneminde Allah Müslümanların zayıf olduğunu bildiğinden dolayı onlara müşriklere karşılık vermemelerini, eziyetlerine katlanmalarını buyururken, Medine döneminde müşriklerin saldırılarına karşılık vermelerini istemiş, hatta savaşa katılmayanlar kınanmıştır. Bu durumda, Mekke döneminde inen söz konusu bu ayetlerin hükmü tamamen kaldırılmış yani nesh mi edilmiştir? Eğer Müslümanlar

²³¹ Şimşek, *Tefsir*, III/183.

²³² Şimşek, *Tefsir*, III/83.

²³³ Şimşek, *Tefsir*, I/137.

hicretten sonraki konumlarını hep aynı şekilde devam ettirmiş olsalardı nesihten bahsedilebilir ve bunun da aklın bir gereği olduğu söylenebilirdi. Her ayet indiği şartlara bağlıdır. Şartlar değiştiğinde önceki ayetler geçerli olur. Tarih boyunca bazı dönem ve bölgelerde Müslümanlar bu şartları yaşadığı gibi, günümüzde de bu şartları yaşayan Müslümanlar bulunmaktadır.

O halde neshin aklen mümkün olup olmadığı değil, gerçekten bunun Kuran içinde olup olmadığı önemlidir.²³⁴

Ayetler arasında çelişkinin giderilme meselesine gelince Kuran'ı Kerim kendisinde çelişki bulunduğu iddiasını kesinlikle reddetmektedir. “*Kuran'ı derinliğine düşünmeyecekler mi? Eğer o, Allah'tan başkasından gelseydi, onda pek çok çelişki bulurlardı.*” Ayetler arasında bir çelişki olmadığına göre, bir ayetin diğerini neshetmesi de söz konusu değildir.²³⁵

Kısacası müfessirimiz Kuran'da ayetler arasında nesh olmadığını, Kuran'ın kendinden önceki kitapları neshettiğini söylemiştir. O bu söylemle Kuran'ın Tevrat ve önceki kitaplarda mevcut olan tüm hükümlere aykırı hükümler getirdiğini kastetmez. Nasıl ki “1982 anayasası, 1961 anayasasını yürürlükten kaldırmıştır” denilirken bununla 1982 anayasasının, 1962 anayasasına tamamen aykırı hükümler getirdiği kastedilmiyorsa, hükümlerin pek çoğu aynı kalıp bazı maddelerin kaldırılmış, bazılarının değiştirilmiş olduğu kastediliyor ise Kuran'da da aynı durumun söz konusu olduğunu beyan etmiştir.²³⁶

Şimşek, nesh konusunda karşımıza çıkan “unutturulma” mevzuuna da değinmiştir. Bazı rivayet tefsirlerinde ravi: “Dün akşam, ezberimde olan o sureyi okumaya çalıştım ama hiçbir şey hatırlayamadım. Peygamber'e gittim sordum ve Peygamberimiz bana o surenin unutturulanlardan olduğunu söyledi.” şeklinde ifadeler yer almaktadır. Bu tarz rivayetler hakkında müfessirimiz, Kuran'ın mütevatir olarak aktarıldığını, bu rivayetler hakkında o Kuran'dı demek için onun mütevatiren aktarılması gerektiğini söylemiştir. Rivayetlerde yer alan “unutturuldu ama ondan şu ayeti hatırlıyorum” şeklindeki ifadelerin de mantıksız olduğunu dile getirmiş, bu

²³⁴ Şimşek, *Tefsir*, I/137-138.

²³⁵ Nisa 4/82.

²³⁶ Şimşek, *Tefsir*, I/139.

söylemin hâsâ “Allah unutturdu ama benim hafızam Allah’ın unutturduğunu bile hatırlayacak derecede kuvvetlidir” demekle aynı olduğuna dikkat çekmiştir.²³⁷

Ayrıca yine rivayetlerde yer alan “metni unutturuldu ama hükmü kalıcıdır ya da neshedilen bazı ayetler gece indirildi ama o gecenin sabahında neshedildi” şeklindeki iddiaların hayal ürünü olduğunu, Allah’ın böyle anlamsız şeyleri yapmaktan uzak olduğunu zikretmiştir.

Şimşek, ayeti bölerek “ayetin baş kısmı mensuh, son kısmı nasih, ortası muhkemdir” tarzındaki iddiaları ise son derece gülünç bulmuştur.

Sonuç olarak Şimşek nesih konusunda ayetlerde anlatılanın, geçmiş şeriatlerin neshi yani müddetlerinin son bulmasının anlatıldığını söylemiş, Peygamberimize indirilmiş olan şeriatin de indiği dönem ve sonraki dönemler açısından, insanların sosyal yapılarına uyumu itibariyle diğer şeraitlerden üstün olduğunu söyleyerek konuya nokta koymuştur.²³⁸

Müfessirimiz nesih hakkında ileri sürdüğü görüşe tefsirinde uymuş, neshedildiği iddia edilen ayetlerin tefsirinde kendi görüşlerini yansıtmıştır. Örneğin Maide suresinde geçen “*Ey iman edenler! İçki, kumar, dikili taşlar, fal ve şans okları birer şeytan işi pisliktir. Bunlardan uzak durun ki kuruluşa eresiniz*” ayetinin içki hakkında inen Nahl 17, Bakara 219, Nisa 43 ayeti neshettiğine dair geleneksel anlayışa karşı çıkmış ve bu ayetlerde aşamalı bir tavır takınıldığına dikkat çekmiştir. Ayetin indiği toplumda içkinin son derece yaygın olduğunu, toplumun böyle bir alışkanlığı terk edebilmesi için zamana ihtiyaç duyduğunu belirtmiştir. Öncelikle amacın insanları bu konuda eğitmek, içkinin iyi bir şey olmadığını kafalara yerleştirmek ardından içkinin miktarını azaltarak beden alışkanlığını ve bağımlılığını aşamalı olarak ortadan kaldırmak olduğunu ifade etmiştir.²³⁹

Bu mesele hakkında Kuran’da neshin vuku bulmadığını, Kuran’ın kendinden önceki kitapları neshettiğini düşünmekteyiz. Kıyamete kadar baki kalacak bir kitap tüm zaman ve mekânlara hitap edecektir. Hal böyle olunca bugün için rafa

²³⁷ Şimşek, *Tefsir*, I/139-140.

²³⁸ Şimşek, *Tefsir*, I/139-140.

²³⁹ Şimşek, *Kuran’da İki Mesele*, Selam Yayınları, 1987, Konya, s.112-113.

kaldırıldığını söylenen ayet yeri gelince başka bir dönemde ya da başka bir toplumda fonksiyon kazanacaktır. Eğer nesihten yani tamamen yok etmeden bahsederek ayetin indiği şartlar tekrar oluştuğunda ne ile amel edeceğiz?

Müfessirimiz konuyu tane tane anlatmış, neshi kabul edenlerin delillerini tek tek bertaraf etmiştir. Biz de onun her söylediğine katılıyor, Kuran’da ayetler arasında neshin olmadığına inanıyoruz.

2. Sebeb-i Nüzul

-Bir ayetin tefsiri, o ayetin iniş sebebi bilinmeden yapılamaz mı?

-Nüzul sebebinin öneminin abartılması, Kuran için anlaşılması mümkün olmayan bir kitapmış hissi uyandırır mı?

-Nüzul sebebi olarak nakledilen rivayet, o ayetin anlamını sınırlandırır hatta onu anlamsız bir hale getirir mi?

-Nüzul sebepleri sahabe ve tabiunun ictihadları mıdır?

-Şayet bu sebepler olmasaydı o ayetler inmeyecek miydi?

-Ayetlerin belli olaylar üzerine inmesi o ayetleri tarihsel kılar mı?

Şimşek, sebeb-i nüzule dair tüm merak edilen konuları tefsirinde cevaplandırmış, başka bir eserinde konuya müstakil bir başlık ayırmıştır. Meseleyi enine boyuna değerlendirmiş, son derece etkileyici saptamalarda bulunmuştur.

Öncelikle kavramı açıklamıştır. Sebeb-i nüzul; Hz. Peygamber’e sorulmuş bir soru ya da bir olay nedeniyle bir ayetin veya bir surenin indirilmesine sebep olan şeydir.

Bazı âlimlere göre nüzul sebebi bilinmeden ayetlerin tefsir edilmeleri caiz değildir. Örneğin Vahidi bu görüştedir. İbn Sirin de şöyle demiştir: “Ubeyde’ye bir ayetin tefsirini sordum. O da ‘Allah’tan kork ve doğru ol. Ayetlerin ne hakkında indirildiğini bilenler gitti.’ demiştir. Müfessirimiz ayetlerin anlaşılmasında nüzul sebeplerinin olmazsa olmaz bir şartmış gibi değerlendirilmesine karşı çıkmış, bu konuda en mutedil görüşün İbn Teymiyye’nin ‘Nüzul sebebini bilmek, ayeti anlamaya yardımcı olur’ şeklindeki görüşü olduğunu söylemiştir. İlave olarak Kuran

ayetlerinin birbirlerini açıkladığını, anlaşılın diye Kuran'ın kolaylaştırıldığını dile getirmiştir. Ayrıca ayetin siyak sibakına dikkat edilerek ve farklı surelerde geçen konuyla ilgili diğer ayetler incelenerek, ayetin -nüzul sebebi bilinmeden de anlaşılacağını ifade etmiştir.²⁴⁰ Şimşek, Kuran'ın anlaşılması konusunda nüzul sebebinin değerinin abartıldığı takdirde, hem Kuran için anlaşılması mümkün olmayan bir kitap olduğu hem de sanki o ayetin o sebeple sınırlı olduğu hissini uyandırdığını iddia etmiştir.²⁴¹

Müfessirimiz, nüzul sebeplerinin sahabenin gözlemleri ve tabiunun değerlendirmeleri olduğunu, bunların peygamberimiz tarafından dikte ettirilmiş şeyler olmadığını bu yönüyle onların bir bakıma sahabe ve tabiunun Kuran'ı tefsirleri mesabesinde olduğunu beyan etmiştir. Burda sahabe ve tabiunun açıklamaların elbette değerli olduğuna değinmiş ancak o bunun olmazsa olmaz bir şartmış gibi görülmesine karşı çıktığını dile getirmiştir. Bazen ravinin bir olay yaşadktan sonra inen ayetin, yaşadığı olay sebebiyle ilgili indiğini düşündüğünü bu durumda bazen isabet ettiğini bazen de isabet edemediğini belirtmiştir. Ancak nüzul sebebinin Kuran'da bidiriliyorsa “şu husus sana soruldu, de ki” şeklindeki ayetlerin kesin delil olduğunu söylemiştir.²⁴²

Şimşek, bazı ayetlerin nüzul sebebi ile ilişkisi hakkında, nüzul sebebi olmasaydı ayet inmeyecekti düşüncesine karşı çıkarak, Kuran'ın Levh-i Mahfuz'da bir bütün olarak mevcut olduğunu belirtmiştir. Yani, Kuran'ı belirleyen, Kuran'ın indiği dönemde yaşanan olaylar ya da o dönemin şartları değildir. Ayetlerin bazıı belli olaylar üzerine inmişse, bu Allah'ın sınırsız bilgisiyle izah edilecek bir şeydir.

Şimşek, nüzul sebeplerinin tefsirlerde çokça zikredilmelerinin, Kuran'ın evrenselliğine gölge düşürmekte olduğunu iddia eder. Mesela bir surenin tefsirini okurken “Bu ayetler Medine'deki Yahudiler hakkında indirilmiştir.” başka bir ayete geçince “Bunlar Hıristiyanlar hakkında indirilmiştir.” diyerek okuyucuda bu ayetlerin kendisine hitap etmediği düşüncesinin oluştuğunu söylemiştir.²⁴³

²⁴⁰ Şimşek, *Günümüz Tefsir Problemleri*, s. 272.

²⁴¹ Şimşek, *Tefsir*, IV/199.

²⁴² Şimşek, *Tefsir*, II/109.

²⁴³ Şimşek, *Günümüz Tefsir Problemleri*, s. 271-272.

Nüzul sebebinin ayetin anlamını sınırlandırdığı hatta bazen ayeti anlamsızlaştırdığı konusunda müfessirimiz Bakara suresinden bir örnekle konuya açıklık getirmiştir. “*Sana hilalleri soruyorlar. De ki: ‘Onlar, haccın ve insanların (öteki faaliyetlerinin) vaktini gösterir. Öte yandan erdemlilik evlere arkalarından girmeniz değildir; ama gerçek erdem sahibi Allah’a karşı sorumluluk bilinci duyandır. O halde evlere kapılarından girin ve Allah’a karşı sorumluluğunuzun bilincinde olun ki gerçek mutluluğa erişebilirsiniz.*”²⁴⁴ Yaygın kanaate göre bu ayetin birinci bölümü Peygamber’e hilalin şekli hakkında soru sorulduğu için indirilmiştir. İkinci bölümü ise cahiliye döneminde ihrama girip ihramdan çıkıncıya kadar evlere kapılarından girilmez ya arka duvardan bir delik açılarak oradan girilir ya da merdivene tırmanılarak damdan girilirdi. Bazı rivayetlere göre de yolculuğa niyetlenip çıkamayanlar ya da yolculuğa çıkıp geri dönenler böyle davranırlardı. Bu davranışı da bir hayır olarak düşünürlerdi. Bunun üzerine ayetin ikinci kısmı indirildi.

Şimşek nüzul sebebi olarak müfessirin uzun uzadıya bunları anlatmasına ve ayetin tefsirini bunlarla bitirmesine karşı çıkar, okuyucunun zihninde bu anlatılan olaylardan başka bir şey canlanmayacağını ‘Demek ki o dönem insanları böyle davranıyorlarmış’ diyerek onların bu davranışlarına gülüp geçeceğini böylelikle ayetin tefsirini tarihselleştirdiğini ileri sürer. Oysa müfessirimize göre burada, eğer bir davranışta Allah’a karşı sorumluluk bilinci yatıyorsa; davranışın şekilden öte bir hedefi varsa o davranış hayırdır ama sırf şekilden ibaret ise onda bir hayır yoktur. Ayetin ikinci bölümünde anlatılan ise Peygamberin görevinin, insanlara evrendeki kozmik olaylarla ilgili bilgi vermek olmadığı, onun görevinin tebliğ ve irşad olduğudur. Kozmik olayların izahını dinde aramak, evlere kapılar dururken arka duvarından girmeye benzetilmiştir.²⁴⁵

Şimşek, müfessirlerin “Nüzul sebebinin hususiliği, hükmün umumiliğine engel değildir” e göre hareket etmelerini ancak bununla kalmayıp müfessirlerin hükmün umumiliğine dikkat çekerek ayetin yaşadığı çağla ilişkisini ortaya koymalarını ve tefsirlerini bu doğrultuda güncelleştirmeleri gerektiğini tavsiye

²⁴⁴ Bakara 2/189.

²⁴⁵ Şimşek, *Tefsir*, 1/212.

etmiştir. Ayrıca son derece önemli bir konuya daha dikkat çekerek müfessirlerin tefsir yaparken, müşrikler ya da Ehli Kitap hakkında indirilmiş olan ayetleri, Müslümanları hiçbir şekilde ilgilendirmiyormuş gibi yorumlamamaları noktasında uyarmıştır. Neticede onların inanç ve amel noktasında yaşadığı sapmaları Müslümanlar da yaşayabilir tefsir ederken buna dikkat çekilmesi gerekir. Ve Şimşek ayetlerin belli olaylar üzerine indirilmiş olmasının o ayetleri tarihsel kılmayacağını ifade ederek konuyu nihayete erdirmiştir.²⁴⁶

Müfessirimiz, sebebi nüzul hakkında üzerinde titizlikle durduğu noktalara tefsirinde dikkat ederek, ayetlerin nüzul sebebine dair rivayetlere yer vermiş ancak bunu yaparken ayeti günümüzle irtibatlandırmaya çalışmış, yaşadığımız çağla ilişkilendirmiştir. Ayrıca diğer din mensuplarına hitap eden ayetlerin tefsirinde ayetlerin Müslümanlara da hitap ettiğine dikkat çekmiş, ayeti buna göre yorumlamıştır.

Ayetlerin nüzul sebeplerinin bilinmesinin olumlu ve olumsuz sonuçlarına yer vererek konuyu sonuçlandırılır:

a. Ayetlerin nüzul sebeplerini bilmenin olumlu sonuçları

- 1- Bir ayetin ne zaman, nerede, hangi koşullarda ve hangi olayla ilgili indirilmiş olduğunu bilmek, hem ayetin maksadına uygun biçimde tefsir edilmesini sağlar hem de hükümlerin konulmalarına sebep olan hikmetlerin bilinmesine yardımcı olur.
- 2- Ayetler arasında var olduğu zannedilen müşküllerin çözülmesini kolaylaştırır.
- 3- Müphem ayetlerin anlaşılmasına katkıda bulunur. Çünkü nakle dayanmadan müphemleri akılla tespit etmek mümkün değildir.
- 4- Ayet ve sureler arasında irtibat kurmayı sağlar.
- 5- Hasr ve tahsis şüphesini yok eder.²⁴⁷

b. Ayetlerin nüzul sebeplerini bilmenin olumsuz sonuçları

²⁴⁶ Şimşek, *Günümüz Tefsir Problemleri*, s. 275.

²⁴⁷ Enam suresi 145. ayette dört tane haram olan yiyecek sayılmıştır. Allah bu dört hususu haram saymakla bunların dışındakilerin helal olduğunu kastetmemiştir. Müşriklere göre bu yiyecekler mübahtı. İşte tam böyle bir ortamda ayet müşriklere "Haram olacak bir şey varsa o da, sizin helal kabul ettiğiniz yiyeceklerdir" denilmiştir. Burada haram sayılan yiyeceklerin dörde hasredilmiş tevehhümü, nüzul sebebi yardımıyla açıklığa kavuşmuştur.

- 1- Ayeti sebebi nüzul kabul edilen özel olay ve tarihi şartlarla sınırlı görmek, böylece ilahi mesajı genel ve ebedi maksatlarından uzaklaştırmak.
- 2- Yorum zenginliğine engel olmak
- 3- Müfessirleri haddinden fazla meşgul ederek onların çalışmalarını verimsizleştirmek
- 4- Yeni çıkan bir takım problemlerin Kuran'ın genel perspektifi içinde değerlendirilmesini önlemek.

Nüzul sebebinin olumlu ve olumsuz sonuçlarına değindikten sonra müfessirimizin açıklamalarına katıldığımızı, sebebi nüzulun ayeti anlamamıza yardımcı olduğunu ancak sebebin hususi hükmün umumi olduğunu unutmadan ayetleri yorumlamak gerektiğini belirtelim.

3. Muhkem-Müteşabih

Sözlükte; sağlam kılınmış anlamına gelen muhkem kelimesi terim olarak; delaleti açık ve anlamını baskın bir şekilde gösteren, müteşabihteki güçlükler kendisinde bulunmayan kelime veya ifadelerdir.²⁴⁸

Sözlükte; iki şeyin birbirine benzemesi manasında kullanılan müteşabih ise terim olarak; manaları bilinemeyen ya da herhangi bir sebepten dolayı anlamlarında kapalılık bulunan yahut birden çok manaya ihtimali olup, bu manalardan birini tercih etmekte zorlanılan ayet, kelime veya harflerdir.²⁴⁹

Bu başlık adı altında ele alacağımız husus, müteşabihlerin anlaşılıp anlaşılamayacağı mevzudur. Cumhur konu hakkında ne söylemiştir, çoğunluğun aksini düşünen Şimşek meseleyi nasıl değerlendirmiştir, bunlara yer vereceğiz. Öncelikle muhkem ve müteşabih kavramlarının Kuran'da nasıl geçtiğine bakalım:

*“Elif lam ra. Bu öyle bir kitaptır ki her şeyi yerli yerince yapan ve her şeyden haberdar olan Allah tarafından ayetleri muhkem kılınmış, sonra da açıklanmıştır.”*²⁵⁰

²⁴⁸ Öğmü, Harun, *Kuran İlimleri ve Tefsir Tarihi*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 2015, s. 51.

²⁴⁹ Demirci, *age.*, s. 166; Zürkani, Muhammed Abdülazim, *Kuran İlimleri Menahilu'l İrfan Tercümesi*, Terc: Halil Aldemir, Ramazan Şahan, Beka Yayıncılık, 2015, İstanbul, s. 390-391.

²⁵⁰ Hud 11/1.

“Allah sözün en güzelini müteşabih bir kitap halinde indirdi.”²⁵¹

“O’dur sana kitabı indiren! Onun ayetlerinin bir kısmı muhkemdir ve bunlar kitabın anasıdır. Diğerleri ise müteşabihtir. Kalplerinde eğrilik bulunanlar fitne ve onları tevil arzusuyla onun müteşabihlerinin peşine düşerler...”²⁵²

Ele aldığımız bu üç ayet arasında ilk bakışta bir çelişki olduğu zannedilebilir. Fakat dikkatle incelenince aralarında çelişki olmadığı görülecektir. Hud suresinde geçen muhkem kavramı ‘sağlam, her yönüyle bozulmadan uzak ve sonsuz hikmetleri içermek’ anlamına gelmektedir. Yani Kuran’ın nazım ve icazının güzelliğini, ayetler arasında bir bozukluk ve kopukluk olmadığını belirtir. Zümer suresinde geçen ayette, ayetlerin belagat, fesahat ve icaz açısından birbirlerine benzedikleri ve birbirlerini tasdik ettiklerini ifade eder. Al-i İmran suresinde geçen ayette ise muhkem ve müteşabih kavramları ıstılahi anlamlarında kullanılmıştır. O halde Kuran’ın bir kısmı muhkem bir kısmı müteşabihtir.²⁵³

Âlimler arasında tartışılan mevzu; Al-i İmran suresinde geçen muhkem ve müteşabihten ne kastedildiği ve müteşabihin tevil meselesidir. Şimşek konuyu ‘Kuran’ın Anlaşılmasında İki Mesele’ isimli kitabında sistematik bir şekilde ele almış, önce müteşabih kavramının zaman içinde kazandığı anlamlara yer vererek onların görüşlerini değerlendirmiş ve neticede kendi görüşünü beyan etmiştir. Şimdi söz konusu açıklamalarına bakalım:

Müfessirimiz öncelikle müteşabih kavramı için selef âlimlerince zikredilen hiçbir görüşün efradını cami ağıyarını mani nitelikte olmadığına değinmiştir. Çünkü bir kısım selef âlimi ‘müteşabih; mensuh ayetler, muhkemler; nasihtir’ derken, bir kısmı ‘müteşabih; kıssalardan tekrar edenleridir, geri kalan ayetler de muhkemdir’ demiş, kimi ‘müteşabih; birden fazla manaya gelenlerdir’ derken kimi de ‘geleceğe dair haberler müteşabihtir’ demiştir. Tevil dönemine girildikten sonra da mezhebi tutumların etkisiyle tutarlı ve doyurucu bir görüşün ortaya çıkmadığını iddia etmiştir. Müteşabih, anlamı anlaşılmayan değildir diyerek müteşabihin farklı manalara hamledilebilecek ayetler, muhkemin ise başka manalara çekilmeyen, anlamı açık

²⁵¹ Zümer 39/23.

²⁵² Ali İmran 3/7.

²⁵³ Demirci, *age.*, s. 167-168.

olduğunu, müteşabihin muhkem ayetler yardımıyla anlaşılabilceğini söyler. Gerekçe olarak da Kuran'ın inme sebebinin ayetler üzerinde düşünülüp, anlaşılmasını göstererek müteşabihlerin anlaşılabilir durumda olduğunu, Kuran'da muhkem-müteşabih ayrımı yapılmaksızın birçok ayette Kuran'ın okunulup anlaşılması için indiğini ifade etmiştir. Açıklamasında Allah'ın sıfatları ile ilgili ayetlerin anlaşılabilirliği meselesine de açıklık getirir ve şöyle der: "Allah'ın sıfatlarından bahseden ayetlerin anlaşılır olmaları, bu ayetlerde bahsedilen sıfatların keyfiyetlerinin de insanlar tarafından anlaşılabilineceği manasında düşünülmemelidir. Allah'ın zatının keyfiyeti nasıl bilinmiyor ise, sıfatlarının keyfiyeti de bilinemez. Sıfatların tevilini savunanların içine düştükleri hata da keyfiyeti kendilerine sorun etmeleridir."²⁵⁴

Şimşek *Kuran'ın Anlaşılmasında İki Mesele* isimli eserinde müteşabihlerin anlam ve tefsirlerinin insanlar tarafından bilinebileceğine dair şu delilleri zikretmiştir:

- a. Allah muhkem-müteşabih ayrımı yapmaksızın birçok ayette Kuran'ın düşünülmesini emretmektedir.
- b. Kuran'da bir çelişkinin olmadığını tespit edebilmek, onun tamamının anlamının bilinmesiyle mümkündür.
- c. Sahabeden hiçbiri "Bu ayet müteşabihattandır bu yüzden anlamını bilmiyorum" gibi bir rivayette bulunmamıştır. Eğer müteşabihatın tefsirinden kaçınırsanız, bu konuda birçok rivayetin nakledilmesi gerekirdi.
- d. Kuranda beş yüz kadar ahkâmı ile ilgili ayet bulunmaktadır. Geriye kalan ayetler ise ahiret günü, Allah'ın isim ve sıfatları, cennet-cehennem, müminler ve kâfirlerin akıbetleri gibi genellikle müteşabihe giren konulardan bahsetmektedir. Şayet müteşabih anlaşılmamış olsaydı, Kuran'ın çok büyük bir kısmı anlaşılmaz olurdu.

²⁵⁴ Şimşek, *Kuran'ın Anlaşılmasında İki Mesele*, s. 70.

- e. Kuran'ın bir kısmı anlaşılmaz olsaydı mucize olmazdı. Çünkü icaz vecihlerinden biri fesahattir. Anlamı anlaşılmayan sözün fesahatinden bahsedilemez.²⁵⁵

Kısacası Şimşek, müteşabihlerin anlaşılamayacağı tezine karşı çıkar, muhkem ayetler sayesinde anlaşılabilceğini söyler. Muhkemlerin ayette, kendisine başvuru, kaynak, çokluk anlamına gelen “ummu'l kitap” olarak nitelendirildiğini, buna göre muhkem ayetlerin hem sayıca Kuran'ın çoğunluğunu oluşturduğunu, hem de müteşabih ayetlerin tefsirinde başvurulacak kaynak durumunda olduğunu söyleyerek görüşünü temellendirir.²⁵⁶ Ayrıca Kuran'ın anlaşılmak için indirildiğini bu yüzden her lafzının anlaşılabilceğini zikreder.

4. Huruf-i Mukattaa

Kuran'da bazı surelerin müstakil harflerle başladığını görürüz. Sure başlarında “elim-lam-mim”, “ha-mim” gibi ayrı ayrı okunan bu harflere Huruf-i Mukattaa diğeri bir ismiyle Hece harfleri denir.

Kuran'da yirmi dokuz sure bu harflerle başlamaktadır. Bunlardan on üç sure üç harfle, üç sure tek harfle; on sure iki harfle; bir tanesi de beş harfle başlamaktadır.

Huruf-i mukattaa hakkında kısa bilgi verdikten sonra müfessirimiz, bu ilme karşı âlimlerin takındıkları tavra göre onlara anlam verenler ve onlara anlam vermeyenler olarak iki gruba ayırmıştır.

a. Huruf-i Mukattaaya Anlam Vermeyenler

Bu gruptakilere göre Allah Huruf-i Mukattaa'nın ilmini bir hikmet gereği kendisine tahsis etmiş, kullarından kimseye vermemiştir. Hz. Ebubekir de konuyla ilgili “Allah'ın her kitabında bir sır vardır, Kuran'daki sırrı da sure başlarındadır” dediği anlatılmaktadır. Şa'bi de konu hakkında “Bu harfler müteşabihattandır. Zahirlerine iman eder, bilgilerini ise Allah'a havale ederiz” demiştir.²⁵⁷

²⁵⁵ Şimşek, *Kuran'ın Anlaşılmasında İki Mesele*, s. 41-44.

²⁵⁶ Şimşek, *Kuran'ın Anlaşılmasında İki Mesele*, s. 26-27.

²⁵⁷ Şimşek, *Günümüz Tefsir Problemleri*, s. 378.

Selef âlimleri, mukattaa harflerini Kuran'ın özü ve sırrı kabul etmektedir. Onlar bu harflerin mutlaka anlamlarının olduğunu ancak bu anlamları Hz. Peygamberden başka kimsenin kavrayamayacağını iddia ederler.²⁵⁸

b. Huruf-i Mukattaaaya Anlam Verenler

Bu gruptakilerin bir görüş üzerinde ittifak etmediklerini, birbirinden farklı hatta birbiriyle ilişkisi olmayan manalar verdiklerini söyleyen Şimşek, Günümüz Tefsir Problemleri isimli eserinde bu manalara yer vererek kendi görüşünü açıklamıştır. Biz konuyu uzatmayarak sadece onun kabul ettiği mana üzerinde yani “mukattaa harflerinin icaz ve meydan okuma maksatlı kullanıldığı” görüşü üzerinde durmak istiyoruz.

Şimşek öncelikle mukattaa harflerinin anlamının bilinmeyeceğini savunanların argümanlarını değerlendirerek açıklamalarına başlar. Bu grubun görüşünü Kuran'ı düşünme ve onu anlamaya çalışmayı öğütleyen ayetlere aykırı bulmuştur. Allah'ın “Kuran'ı anlamayı düşünmüyorlar mı? Yoksa kalplerinin üzerinde bir kilit mi var?” buyururken ayırım yapmaksızın Kuran üzerinde düşünmemizi istediğine dikkat çekmiştir. “Allah bu harflerin bilgilerini kendisine saklamış olsaydı üzerine düşünmemizi istemezdi, bu durumda bizden abesle iştilgal etmemizi istemiş olurdu ki bu mümkün değildir” diyerek Nahl suresindeki ayeti görüşüne delil getirmiştir.

*“Sana bu kitabı her şeyi açıklayan ve Müslümanlara yol gösterici, rahmet ve müjde olarak gönderdik”*²⁵⁹ ayetinde de görevi açıklama olan bir kitabın bazı ayetlerinin anlamlarının insanlara kapalı olmaması gerektiğini, insanlara hitap eden Kuran'ın anlaşılması mümkün olmayan ayetler içermeyeceğini ifade etmiştir.²⁶⁰

Acaba bu harflerin ne anlama geldikleri hususunda Peygamberimizden bir rivayet mevcut mudur?

Peygamberimizden söz konusu konu hakkında bir açıklama nakledilmediğine değinen Şimşek, Peygamberimizden bir açıklama olsaydı, Kuran'ı anlama konusuna çok önem veren ilk devir Müslümanlarının mutlaka bu haberi

²⁵⁸ Demirci, *age.*, s. 185.

²⁵⁹ Nahl 16/89.

²⁶⁰ Şimşek, *Günümüz Tefsir Problemleri*, s. 379.

nakletmiş olacağını söylemiştir. Ayrıca sahabenin bu konu hakkında soru sormamış olmasından ve inanmayanların da bu harflerin Kuran'da yer almasına ilişkin bir itirazlarının olmamasından yola çıkarak onların bu kullanıma aşina olduklarını, o dönemde bu harflerin ne anlam ifade ettiğini bildiklerini iddia etmiştir. Cahiliye dönemi şiirlerinde de “bel”, “la”, “bel la” gibi ifadelerin kullanıldığını, bu söylemle amacın muhatabın dikkatini çekmek adeta şairin okuruna “Söyleyeceklerimi iyi dinle!” mesajı verdiğini açıklamıştır.

Şimşek, bu harflerin ne manaya geldiğini belirlemek için herkesin kabul edebileceği bir takım tespitlerde bulunur:

- 1- Arap alfabesinde de yirmi dokuz harf vardır, bu harflerin başında buldukları sure de yirmi dokuzdur.
- 2- Nasıl ki Türk alfabesinde harfler sesli-sessiz yada kalın-ince gibi kısımlara ayrılıyorsa Arap alfabesindeki harfler de fısıltı şeklinde çıkarılan harfler, karın boşluğundan çıkarılan harfler, vurgulu harfler, dudaklardan çıkarılan harfler vs. kısımlara ayrılır. Bu gruplardan her birinin harf sayısının yarısı sure başlarında kullanılmıştır. Ayrıca yirmi dokuz harfin yarısına yakını sure başlarında bulunmaktadır. Sure başlarında kullanılan harflerin sayısı on dördür.
- 3- Kuran'ın indiği zamanda Arap şiirinde de benzer bir kullanım görülmektedir.
- 4- Bu harflerin başında buldukları surelerde, genellikle bu harflerin hemen ardından Kuran'dan bahsedilmektedir. Eğer bu harflerin ardından Kuran'dan bahsedilmemişse, aynı surede kesinlikle Kuran'ın Allah kelamı olduğuna dikkat çeken ve Kuran'la meydan okuyan ayetler zikredilmektedir. Örneğin Bakara suresinde de mukattaa harflerinden hemen sonra Kuran'dan bahsedilmektedir.²⁶¹

Tüm bu tespitlerden sonra Şimşek, mukattaa harflerinin Kuran'ın icazıyla ilgili olduğunu ifade etmiş, birçok müfessirin de kendisiyle aynı görüşte olduğunu söylemiştir. Yahya b. Ziyad el-Ferra, Kutrub, Müberred, Ebu Müslim el-İsfehani, Zemahşeri, Beydavi ve İbnu Teymiyye gibi alimlerin bu fikirde olduğunu zikretmiştir.

²⁶¹ Şimşek, *Tefsir*, 1/22-23.

Bu harflerle anlatılmak istenenin sanki “Ey insanlar, siz de konuşmanızda ve yazmanızda malzeme olarak bu harfleri kullanıyorsunuz. Bakın Kuran da bu harfleri kullanıyor. İkisi de aynı malzemedir. O zaman Kuran’ın Allah tarafından olmadığını iddia ediyorsanız, haydi onun bir benzerini getirin. Benzerini getiremediğinize göre, Kuran’ın Allah kelamı olduğunu kabul edin, buna inanın.” olduğunu söylemiştir.²⁶²

Kısacası Şimşek, Kuran’da bazı sure başlarında geçen bu harflerin, şekil itibarıyla Arap şiirinde kullanılan, dikkat çekme amaçlı edatlara benzediğini ve bunların Kuran’ın icazını ortaya koyma ve Kuran ile meydan okuma maksadıyla kullanıldıklarını ileri sürmüştür.²⁶³

5. Kıssalar

Kuran’da geçmiş peygamberlere ve milletlere dair kıssalar bulunmaktadır. Kurandaki bu kıssalardan maksat tarihi olayların kronolojik olarak anlatılması değil, geçmiş peygamberlerin ve milletlerin başına gelenlerden ibret almak içindir.²⁶⁴ Kuran’da yer alan kıssalar gerçekte yaşanmış mıdır yoksa yaşanmadığı halde insanlara öğüt vermek için Kuran’da mı anlatılmıştır?

Mısırlı araştırmacı Muhammed Ahmed Halefullah, 1950’lerde hazırlamış olduğu “el-Fennu’l-Kasasi fi’l Kuran” isimli doktora tezinde, Kuran kıssalarının gerçekte yaşanmadığı iddiasını ilk defa ciddi bir biçimde ele almıştır. İslam ilim dünyasında ciddi tartışmalar başlatmış, o dönem tezi hakkında ciddi eleştiriler almış hatta tezi sebebiyle üniversite hocalığından uzaklaştırılmıştır. Fakat ondan sonra birçok modernist bu görüşün savunucusu olmuştur. Halefullah’ın iddiası şu şekildedir: Kuran’da pek çok yerde müşriklerin Kuran hakkında “esatiru’l-evvelin/evvelkilerin masalları” ifadelerine yer verildiği halde, bu iddialar hiçbir yerde reddedilmemiştir. Kuran’da sadece kendisinin başkası tarafından Muhammed’e yazdırıldığı iddiası reddedilmiştir. Bu durumda Kuran’da masal bulunduğunu söylemek sakıncalı değildir. Bunu söylediğimiz zaman Kuran’ın herhangi bir nassına aykırı bir söylemde bulunmuyoruz. Kuran tarihi olayları anlatırken, indiği toplumun bu olaylar hakkındaki malumatını malzeme olarak

²⁶² Şimşek, *Tefsir*, I/23.

²⁶³ Şimşek, *Tefsir*, I/23.

²⁶⁴ Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Usulü*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1971, Ankara, s. 167.

kullanmakta ve onları edebi bir üslupla vermek istediği bilgi ve nasihatlere vesile kılmaktadır. Bu sebeple Kuran, anlattığı bu olayların gerçekte uyuşup uyuşmadığına, gerçekte yaşanıp yaşanmadığına bakmaz.²⁶⁵

Şimdi müfessirimizin bu iddialara nasıl cevap verdiğini görelim. Öncelikle Halefullah'ın iddiasının aksine, Kuran'ın evvelkilerin masalları nitelemesini açık bir biçimde reddettiğini söyler, görüşünü ayetlerle temellendirir.

“İnkâr edenler: ‘Bu (Kuran) yalandan başka bir şey değildir.(Muhammed) onu uydurdu, başka bir topluluk da kendisine yardım etti’ dediler de muhakkak bir haksızlığa ve iftiraya vardular. Dediler: ‘Evvelkilerin masalları, onları yazdırmış, sabah-akşam onlar kendisine okunuyor. De ki: ‘(Hayır), onu, göklerdeki ve yerdeki gizlilikleri bilen (Allah) indirdi. O, çok bağışlayan, çok esirgeyendir.’”²⁶⁶

Şimşek ayette sadece Kuran'ın başkaları tarafından Peygamberimize yazdırıldığı iddiasının değil ‘evvelkilerin masalları’ iddiasının da reddedildiğini dile getirmiştir.. Ayette Allah'ın “göklerdeki ve yerdeki gizlilikleri bildiği” ifadesiyle, Allah'ın her şeyi bildiğine dikkat çekildiğini ve Kuran'ın söz konusu sığata sahip olan varlık tarafından indirilmiş olduğunun vurgulandığına işaret etmiştir.

Şimşek başka bir ayetten delil getirmeye devam etmektedir. *“Onlara Rabbiniz ne indirdi? Denildiği zaman ‘evvelkilerin masalları’ derler. Ki kıyamet günü hem kendi veballerini tam olarak yüklensinler, hem de bilgisizce saptırdıkları kimselerin veballerinden bir kısmını. Bak ne kötü şey yükleniyorlar.”²⁶⁷*

Kalem suresinden bir ayeti de delil getirir. *“Kendisine ayetlerimiz okunduğu zaman: ‘evvelkilerin masalları’ dedi. Biz onu, burnunun üzerine damga vurup işaretleyeceğiz.”²⁶⁸*

Ayette de açıklandığına göre Şimşek, Kuran için ‘evvelkilerin masalları’ iddiasında bulunanların cezalandırılacağını söyleyerek, iddia sahiplerinin yalan bir

²⁶⁵ Şimşek, *Günümüz Tefsir Problemleri*, s.342-343; Demirci, *age.*, s. 225, Özdemir, Hüseyin, Kuran Kıssalarında Gerçeklik Sorunu, Erciyes Ün. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2002, Kayseri, s. 59-62.

²⁶⁶ Furkan 25/4-6.

²⁶⁷ Nahl 16/24-25.

²⁶⁸ Kalem 68/15-16.

şey söylemelerinden ötürü suç işlediklerini ve bunun neticesinde cezalandırılacaklarını belirtiyor.²⁶⁹

Şimşek'in öne sürdüğü bir başka delil de Kuran'da anlatılan kıssaların çoğunluğunda bu kıssaların gayb haberlerinden oldukları ve onların meydana geldiği esnada Hz. Muhammed'in (sav) orada hazır bulunmadığı hususudur. Mesela: “(Ey Muhammed) Bunlar sana vahyettiğimiz gayb âleminin haberlerindedir. Meryem’e hangisi kefil olacak diye kalemlerini atarlarken sen onların yanında değildin.”²⁷⁰

Yine Yusuf kıssası anlatıldıktan sonra “(Ey Muhammed) Bu anlatılanlar, sana vahyettiğimiz gayb haberlerindedir. Onlar kararlarını verip hile yaparlarken sen yanlarında değildin.”²⁷¹ buyurulmaktadır. Bu ayetlerde müfessirimiz, Peygamberin bu olaylara şahit olmamasının özellikle anlatılmasına dikkat çekerek, ‘kıssalar gerçekte yaşanmamış olsaydı bu hususun dile getirilmesine ihtiyaç olmazdı’ diyerek açıklamada bulunmuştur.²⁷²

Halefullah'ın bir diğer iddiası Kuran'ın gerçekte yaşanmamış olan kıssaları nakletmek zorunda olduğu hususudur. Ona göre, Hz. Muhammed'in peygamberliğinin ispatı bazen bu uydurma olayları nakletmeye bağlıydı. Yahudiler, müşriklere Hz. Muhammed'in peygamberliğinin gerçekliğini test etmek için bir takım taktikler veriyor, onlara bazı kıssaları öğreterek: “Eğer Muhammed bu anlattıklarımızı aynen size anlatacak olursa, bilin ki, o peygamberdir” diyorlardı. Bu nedenle Kuran, ister istemez Yahudilerin anlattıklarını aynen anlatmak durumunda kalıyordu. Şimşek Kuran'da ve Kitab-ı Mukaddes'te anlatılan bir kıssanın karşılaştırıldığında bu iddianın yersiz olduğunun görüleceğini açıklamıştır. Çünkü ona göre, kaynak itibariyle Kuran da Kitab-ı Mukaddes de birdir. Kuran hiçbir zaman bu kitapların tamamen değiştirildiklerini iddia etmemiştir, aralarında benzerlik bulunması gayet doğaldır. Eğer ortak kıssaların tamamında tam bir uyum olsaydı, o zaman bu iddia bir değer kazanırdı. Kaldı ki, bu kitaplar arasında tam bir

²⁶⁹Şimşek, *Tefsir*, III/143-144.

²⁷⁰ Alu İmran 3/44.

²⁷¹ Yusuf 12/102.

²⁷² Şimşek, *Günümüz Tefsir Problemleri*, s. 345.

uyum olsaydı, yine de Kuran'ın kıssaları Kitab-ı Mukaddes'ten kopyaladığı anlamına gelmezdi. Çünkü Tevrat da İncil de asılları itibariyle İlahi Kitap'tır.²⁷³

Şimşek, “*Onların başından geçenleri gerçek olarak anlatıyoruz.*”²⁷⁴ ayetinde geçen “bi'l-hak/gerçek olarak” ifadesinin olayın gerçekte yaşandığına dair delil olarak almıştır. Ardından yine aynı surede geçen “*Eğer onları görseydin dönüp kaçırdın ve gördüklerin yüzünden için korku ile dolardı.*”²⁷⁵ ayetinde de eğer hayali bir hikâye anlatılsaydı Allah “onları görseydin dönüp kaçırdın” demezdi, diyerek ayette bu kıssanın gerçekten yaşandığına işaret edildiğini söylemiştir.

Şimşek, “*İşte biz gerçekten onun (Zulkarneyn'in) yanında olan her şeyi bilgimizle kuşatmışız*”²⁷⁶ ayetinde geçen “her şeyi bilgimizle kuşatmışız” ifadesinin de kıssanın gerçekten yaşandığını gösterdiğini, çünkü bilginin vuku bulmuş olaylara taalluk ettiğini beyan etmiştir.

Müfessirimizin ardından kıssaların tarihi bir gerçeklik olmasıyla alakalı bir başka açıklamaya da yer vermek istiyoruz. “*Kuran'da yer alan kıssalar, doğrudan Allah'ın ilmine dayanmaktadır. Bu kıssalar, Kuran'daki içerikleri açısından ilk hitap çevresinin bilmediği olaylardır. Bu durum, Kuran'ın; Hz. Muhammed'in ve kavminin, bu kıssaları bilmediğini açıklayan ifadelerine dayanmakta, ayrıca kıssaların Kurani içeriklerinin bilindiğini kanıtlayan bilgilerin olmamasından kaynaklanmaktadır. Nitekim Kuran'da “İşte bu kıssalar, sana vahyettiğimiz gaybın haberleridir. Bundan evvel sen ne bunları biliyordun ne de kavmin...”*²⁷⁷, “*...Sen ise bundan evvel bu kıssadan habersizdin*”²⁷⁸ ifadeleri, ilk hitap çevresinin yalan yanlış bilgileri için değil, Kuran'daki bilgi çerçevesi için kullanılmıştır.”²⁷⁹

Görüldüğü üzere Halefullah'ın iddialarının her hangi bir dayanağı bulunmamakta, görüşü isabetli bulunmamaktadır. Kuran kıssalarının geçmişte yaşanmadığı iddiası gerek dilsel ifadelerden gerekse Kuran ifadeleri açısından asılsızdır. Birçok ayette müfessirimizin de zikrettiği gibi kıssaların bizzat

²⁷³ Şimşek, *Günümüz Tefsir Problemleri*, s. 345; Demirci, *age*, s. 228.

²⁷⁴ Kehf 18/13.

²⁷⁵ Kehf 18/18.

²⁷⁶ Kehf 18/91.

²⁷⁷ Hud 11/49.

²⁷⁸ Yusuf 12/3.

²⁷⁹ Özdemir, *agt*, s. 101-102; Hatiboğlu, İbrahim, “İsrailiyyat”, *DİA*, C.23, 2001, İstanbul, s. 290.

yaşandığına, Kuran'ın uydurulmadığına, başka bir insan tarafından Peygamberimize öğretilmediğine vurgu yapılmıştır. Ayrıca “esatiru-l-evvelin” nitelendirmesi de ayetlerde açık bir şekilde reddedilmiştir.

6. İsrailiyyat

İsrailiyyat, İsraili kaynaktan rivayet edilen kısya veya hadise demektir. Kelime kök itibariyle İsrail'e dayanmaktadır. İsrail ise on iki çocuklu Yahudilerin nispet edildiği Ebu'l Esbat Yakub b İshak b İbrahim'dir.²⁸⁰ Tefsirde israiliyyat kavramıyla İslam kültürüne karışan yabancı kültürler kastedilir. Müslümanlar Medine'ye hicretle birlikte Yahudilerle karşılaşmışlardır. Kuran'da geçen birçok kısya Tevrat'ta da geçmekte ayrıca Kuran'da muhtasar bir şekilde anlatılan olay Tevrat'ta detaylarıyla anlatılmıştır. Önceden Yahudilere nispetle israiliyyat diye anılan bu kültür, sonraları Hıristiyan ve başka toplumlardan Müslümanların kültürüne karışan yabancı kültürlerin tamamı israiliyyat ismiyle anılmıştır.

İsrailiyyatın İslam kültürüne karışmasının nedenlerini İbn Haldun şu sebeplere bağlamıştır:

- a. Bedevilik ve ümmiliğin hâkim olduğu Araplar, kâinatın yaratılış sebebi, yaratılışın başlangıcı varlığın sırları gibi insanın merak ettiği hususları kitap ehline sorar ve kitap ehli de Tevrat ve İncil'den kıssaları anlatırdı.
- b. İnsanların fitraten hikâye ve masallara olan düşkünlükleri israiliyyatın İslam kültürüne karışmasına sebep olmuştur.
- c. Ehli Kitap'tan bazı âlimlerin Müslüman olması
- d. İslam'ın evrensel bir din olması. Ehli Kitabı İslam'a davet eden Müslümanlarla Ehli Kitap arasında yaşanan tartışmalar, sohbetler sonucu kültürel etkileşim oluşmuştur.²⁸¹

İsraili haberler konusunda Müslümanların takınacağı tavır konusunda alimler ikiye ayrılmıştır. İsraili bilgilerin rivayet edilmesinin caiz olduğu ve olmadığı noktasında iki karşıt görüş açığa çıkmış ve neticede İsrailiyyat haberlerinin üç kısımda mütalaa edileceği söylenmiştir:

²⁸⁰ Zehebi, M. Hüseyin, *Tefsir ve Hadiste İsrailiyyat*, Rağbet Yayınları, Terc: Enbiya Yıldırım, 2011, İstanbul, s. 27.

²⁸¹ Şimşek, *Günümüz Tefsir Problemleri*, s. 80-81.

- 1- İslam'a uygun olan israiliyat: Bunlar Kuran ve sahih sünnete uygun olduğu için bunların rivayeti haktır, herhangi bir sakınca bulunmamaktadır.
- 2- İslam'a uygun olmayan israiliyat: Bunlar Kuran ve sahih sünnete aykırı olan batıl rivayetlerdir. Bunlar ancak reddedilmek ve eleştirilmek için kullanılabilir.
- 3- Hakkında hüküm bulunmayan israiliyat: Doğrulanması yada yalanlanması için bir kıstasın olmadığı rivayetlerdir. Bu tür haberlerin nakledilmesini bazı âlimler caiz görmüştür.²⁸²

Müfessirimize göre İsrailiyata dalmak, ayetlerin vermek istediği mesajları gölgeleyebilir. Bu tarz rivayetler ve bir kısım hayali anlatımlar Kuran'ın mesajını anlaşılabilir hale getirebilir. Bu yüzden bu tarz haberler doğru bile olsa bu rivayetleri nakletmenin bir faydası olmayacaktır. Bu şekilde düşünmesine rağmen Şimşek, hakkında yeterli izahatın bulunmadığı ayetleri açıklamak için Tevrat'a ve İncil'e ara ara başvurmuştur. Ancak İsrailiyat hakkındaki tutumu, uygulaması ile uyum göstermekte ve İsrailiyata dalmamaktadır. Bu durum bilhassa kıssalardaki yorumundan anlaşılmaktadır. Ona göre Kuran kıssalarda ayrıntıya yer vermez. Amacı kıssanın bulunduğu surenin hedefi ile uyum göstermektir. Mesela Hz. Musa'nın Mısır'dan çıkış hikâyesinde birçok mücadele ve sürece yer vermemiştir.²⁸³

Müfessirimizin İsrailiyat hakkındaki görüşüne yer verdikten sonra şimdi, Zehebi'nin "*İsrailiyyat*" isimli eserinden yararlanarak israiliyatı reddedenler ve onu nakledenlerin delillerine yer verelim:

a. İsrailiyatın nakledilmesini yasaklayan deliller:

1-Tevrat ve İncil tahrif edilmiştir, güvenilmeyen şeyin rivayeti de caiz olmaz.

2-Peygamberimiz israiliyatın onaylanmasını veya reddedilmesini yasaklamıştır. "Ehl-i kitabı tasdik de etmeyin yalanlamayın da. 'Allah'a, bize

²⁸² Şimşek, *Kuran Kıssalarına Giriş*, s. 121-122.

²⁸³ Karataş, *agm.*, s. 136-137.

indirilene, İbrahim'e, İsmail'e, İshak'a, Yakub'a, onun torunlarına indirilene, Musa'ya ve İsa'ya verilene ve diğer nebilere verilene inandık'²⁸⁴ deyin" buyurdu.

3-Peygamberimiz İsraili kaynaklardan rivayeti yasaklamıştır. "Allah'ın dininden şüphe mi ediyorsunuz? Nefsim kudretinde olana and olsun ki, ben size onu bembeyaz ve tertemiz olarak getirdim. Onlara bir şey sormayın. Çünkü size hakikati söylerler de yalanlarsınız veya batılı söylerler de tasdik edersiniz. Nefsim kudretinde olana and olsun ki, Musa aleyhisselam hayatta olsaydı bana tabi olmaktan başka yapacağı bir şey olmazdı" buyurdu.²⁸⁵

4-Sahabe israiliyatın rivayetini yasaklamıştır. Abdullah b Mesud şöyle demiştir: "Ehl-i kitaba sormayın.Kendileri sapıtmış olan bu insanlar, sizi asla doğru yola erdiremezler. Hakikatı yalanlayabilir veya batılı tasdik edebilirsiniz."²⁸⁶

b. İsrailiyatın nakledilmesini caiz görenlerin delilleri

1.Kuran'da Ehl-i kitaba danışıp, yanlarındaki bilgiyi sormaya cevaz veren ayetler bulunmaktadır: "Şayet sen, sana indirdiğimizden kuşkulanmakta isen, senden önce Kitab'ı okuyanlara sor..."²⁸⁷

2.İsrailiyatın nakledilmesine izin veren hadisler bulunmaktadır. Peygamberimiz şöyle buyurmuştur: "Bir ayet de olsa benden (başkalarına) ulaştırın. İsrailoğullarından da nakledin, bunda bir beis yoktur. Kim kasten benim adıma yalan uydurursa, cehennemdeki yerine hazırlansın."

3.Hz. Peygamber Tevrat okuyan sonra peygamberimizi görünce susan birine "okumayı neden kestiniz" diye sorması, ardından Tevrat okuyan adamı hoşnutlukla dinlemesi ve okunanı reddetmemesi, ehl-i kitabın kitaplarından bilgi edinmenin uygun olduğuna delildir.

4.Sahabilerden bazıları ehl-i kitaptan Müslüman olanlara danışır ve onlara bazı hususları sorarlardı.²⁸⁸

²⁸⁴ Bakara 2/136.

²⁸⁵ Ahmed b Hanbel, el-Müsned, I/475, Zehebi, *age.*, s. 65.

²⁸⁶ Zehebi, *age.*, s. 65.

²⁸⁷ Yunus 10/94.

İki görüşün de delillerine yer verdikten sonra çıkarabileceğimiz sonuçlar:

1-Kura'a bir göz attığımızda bazı ayetlerde Müslümanların ehl-i kitaba müracaat etmesi istenmiştir.²⁸⁹

2-Kuran geçmiş ümmetlerden çokça bahsetmiştir. Örneğin Habil ile Kabil kıssası, İsrailoğullarında öldürülen kişinin kıssası, Buruc suresinde geçen Ashab-ı Uhdud kıssası...

3-Ehl-i kitaba sormak sınırlı alandadır. Tahrif ve tebdile uğramamış, Kuran'ı tasdik eden, inatçı kişileri susturan delillerle sınırlandırılmıştır.

4-İsrailiyat Kuran ve sünnete arz edilir. Kuran ve sünnete muvafık olan alınır, aykırı olanlar reddedilir. Doğru veya yalan olduğunu gösteren bir delil yoksa bunları ne kabul ederiz ne de yalanlarız.

5-Ehl-i kitaba soran sahabiler her konuda sormuyorlar ve her denileni kabul etmiyorlardı.²⁹⁰

Kuran, kıssaları anlatırken Tevrat ve İncil'de olduğu gibi detaylı bilgi vermez, ihtiyaç kadarını verir çünkü amacı insanlara öğüt vermektir, tarihsel bilgi vermek değildir. Allah Kuran'da hiçbir şeyi eksik bırakmamış, lazım olan her şeyi açık bir dille anlatmıştır. Gerek görmedikçe çok fazla İsraili rivayetlere yer vermemek gerektiğini düşünmekteyiz.

B. GÜNCEL KONULAR HAKKINDA YAPILAN YORUMLAR

1. Dinler Arası Diyalog

Yakın zamanda sık sık gündeme gelen meselelerden birisi dinler arası diyalog meselesidir. Kimilerine göre farklı inançtan insanların iletişim halinde olmasında herhangi bir sakınca yok iken kimileri de bunun son derece sakıncalı bir husus olduğunu düşünmektedir. Üstelik her iki taraf da görüşlerini Kuran'a

²⁸⁸ Zehebi, *age*, s. 66-68.

²⁸⁹ Yunus 10/94, Enbiya 21/7, Zuhruf 43/45, Araf 7/163, İsra 17/101, Bakara 2/211.

²⁹⁰ Zehebi, *age*, s. 69-77.

dayandırmaktadır. Peki, hangi taraf haklıdır, en önemlisi dinler arası diyalog kavramı denilince iki tarafın zihninde beliren mana aynı mıdır?

Öncelikle tefsirinde konuya müstakil başlık açan müfessirimizin meseleyi nasıl değerlendirdiğine bakalım:

“Dinlerine uymadıkça Yahudi ve Hıristiyanlar senden asla hoşnut olmayacaklardır. De ki: ‘Allah’ın yolu, tek doğru yoldur.’ Eğer sana ilim geldikten sonra onların heveslerine uyacak olursan Allah’tan sana ne bir koruyucu vardır ne de bir yardım edici...”²⁹¹

Şimşek dinler arası diyalog kavramını dinde hoşgörü, tarafların baskı ve zorlama olmadan, birbirlerine inançlarını anlatmayı ve birbirlerini anlamaları olarak ele almıştır. İslam dininin buna karşı çıkmadığını bilakis dinimizin sadece Yahudi ve Hıristiyanlarla değil putperestliğe varıncaya kadar diğer inançtan olan insanlarla diyalog halinde olunmasını istediğine değinmiştir. Bu durumun Kuran’da pek çok örneğinin bulunduğu işaret etmiştir. Örnek olarak Âdem ve İblis arasında geçen diyalogu hatırlatır. Bu diyalogda Allah, şeytandan Âdem’e secde etmesini istemiş, ona niçin secde yapmaktan kaçındığını sormuş, o da kendisinin Âdem’den üstün olduğunu dile getirmiştir.

İslam’ın hoşgörü dini olduğunu söyleyen müfessirimiz, Müslümanların geçmişinin bunun örnekleriyle dolu olduğunu söylemiş, Kuran’da toplumun ahlaki değerine aykırı olmadıkça muhaliflerin görüşlerini dile getirmekte ya da dinlerini serbestçe yaşamalarında bir sakınca olmadığını açıklamıştır. Fakat buradaki tek şart İslam’ın hiçbir alanından taviz vermemektir.²⁹²

Şimşek, dini tebliğ etmenin hepimizin bir vazifesi olduğunu söylemiş, bunu yaparken de tıpkı Kuran’ın benimsediği peyderpey metodu gibi aşama aşama yapmak gerektiğini ifade etmiştir. Yani önce muhatapla ortak noktalar saptanmalı, sonra kabullenmeye yakın olduğu meseleler anlatılmalı en son dinin tamamı anlatılmalıdır.²⁹³ Nitekim Peygamberimiz de karşılaştığı tüm insanları İslam dinine

²⁹¹ Bakara 2/120.

²⁹² Şimşek, *Tefsir*, I/153.

²⁹³ Şimşek, *Tefsir*, I/153.

davet etmiş ve bu davette ortak noktadan hareket etmiştir. Ayette de belirtildiği üzere “*De ki: Ey Kitap Ehli! Sizinle bizim aramızda ortak olan bir kelimeye geliniz: ‘Allah’tan başkasına kulluk etmeyelim, O’na hiçbir şeyi ortak koşmayalım ve Allah’ı bırakıp da birbirimizi Rabler edinmeyelim. Yine de yüz çevirecek olurlarsa o zaman şöyle deyin: ‘Şahit olun ki bizler Müslümanlarız.’*”²⁹⁴ Şimşek ayetten yola çıkarak diyalogun ortak nokta olan “la ilahe illallah” yani tevhitten -Allah’a ortak koşulmaması ve din âlimlerinin Rab mevkiine çıkarılmaması şartıyla- başladığına ardından öteki meselelere geçildiğine dikkat çeker.²⁹⁵ Bu aşamaların hiçbirinde muhataba baskı ve zorlama yapılmaması gerektiğini, herkesin istediği inancı seçmekte ve yaşamakta özgür olduğunu belirttikten sonra toplumun genel ahlaki değerlerine aykırı olmamak şartını da hatırlatmıştır.

Diyalogda kısır döngüye düşmemek için hedefin iyi saptanması gerektiğine değinen Şimşek, tartışmada bulunurken adil ortamda, tarafların birbirini küçük düşürmeden diyalog kurmalarını tavsiye etmiştir.²⁹⁶

Müfessirimize göre diyalog kurulurken dikkat edilecek bir başka husus da siyasi partiler arasında bazı siyasi konularda uzlaşma sağlandığı gibi dinler arasında uzlaşma sağlanarak yeni bir din oluşturmak kesinlikle kabul edilemez, dininin Allah tarafından gönderildiğini düşünen birinin, inancının bir kısmından vazgeçmesi mümkün değildir.

Dinler arası diyalog kavramı için *İbrahimi dinler* başlığının seçilmesini de eleştiren Şimşek, dinin peygamberler tarafından değil Allah tarafından oluşturulduğunu beyan etmiştir.²⁹⁷

Müfessirimizin dinler arası diyalog meselesine bakışını yansıtmaya çalıştık. Söylediklerinde katılmadığımız bir nokta bulunmamaktadır. Hepimiz İslam’ı tebliğ etmekle mükellefiz. Ve bu sorumluluğumuzu yerine getirirken Kuran bize yol göstermiş, aşamalarını ortaya koymuş ve sınırlarını çizmiştir. Ortak noktadan yani tevhitten hareketle meseleye yaklaşmalı peyderpey İslam anlatılmalıdır. Aksi

²⁹⁴ Al-i İmran 3/64.

²⁹⁵ Şimşek, *Tefsir*, I/365.

²⁹⁶ Şimşek, *Tefsir*, I/153.

²⁹⁷ Şimşek, *Tefsir*, I/365.

takdirde insanları ötekileştirerek, onlarla muhatap olmadan tebliğde bulunma imkânımız yoktur. Sanırız bu şekildeki bir diyaloga karşı çıkan olmayacaktır. Peki, bugün dinler arası diyalogu eleştiren, buna şiddetle karşı çıkanlar tam olarak neye karşı çıkmaktadır?

Bu kesimin dinler arası diyalog ile kastettiği 1962-1965 yılları arasında yapılan II. Vatikan Konsili ve diyalogla ilgili konsilin aldığı kararlardır. Aslında bunun kökeni 12. Yüzyılda Haçlı seferlerine dayanmaktadır. Haçlı seferlerinden istenilen sonucu alamayan Hıristiyanlar artık savaşmak yerine İslam ülkelerine göç ederek, Müslümanlarla beraber yaşamaya karar vermişlerdir.

1860 yılında Batılı devletler, Asya kültürleri ve dinleri Yahudi-Hıristiyan geleneğiyle buluşturma yöntemleri geliştirmeye başlamışlar ve dinlerle kültürleri emperyalizm siyasetine alet ederek, bugün İslam-Hıristiyan diyalogu için “Yollar farklı, Allah tek” dendiği gibi, “Biz de sizdeniz, siz de bizdensiniz” denilmek, ötekiliğin yerine birlikteliği ve efendiliği yerleştirmektir. Amaç diğer sahalarda olduğu gibi dinler ve manevi akımlar sahasında da tek elden idare etmektir. Bu amaçla 1867 yılından itibaren birçok dini cemiyetler ve dernekler ortaya çıkmıştır.²⁹⁸

II. Vatikan Konsili'nin hazırlık aşamasında ve Konsil süresince söylenenler ve Konsil'in resmi dökümanları ikiyüzlü ve yönlü bir diyalogdan bahsetmektedir. Diyalogun başlangıcı, diğer din mensupları ile iyi ilişkiler kurma safhası, diyalogun sonucu ise diğer din mensuplarını Hıristiyanlaştırmak ve misyonerliktir. Diyalog amaç değil misyon için sadece bir araç olarak görülmektedir.²⁹⁹ II. Vatikan Konsili'nin resmi kararlarında diyalog, bir taraftan barış ve manevi değerlerin korunması olarak açıklanırken diğer taraftan misyonerlik için bir vasıta olduğu belirtilmiştir.³⁰⁰

Kabaca anlatmaya çalıştığımız “Dinlerarası “diyalog” olarak terimleşmiş bu yapıyı kabul etmemiz mümkün değildir. Bu yapının amacı İslam dinini asimile ederek, Hıristiyanlığı yayma girişimidir. Diğer din mensuplarıyla ilişki kurmakta

²⁹⁸ Bayrakdar, Mehmet, “Dinlerarası Diyalog ve Tarihçesi”, *Journal of Islamic Research* 2007, C. 20, S.4, s. 379-380.

²⁹⁹ Bayrakdar, agm., s. 387.

³⁰⁰ Bayrakdar, agm., s. 389.

elbette bir sakınca yoktur. Anacak bize düşen dinimizi tebliğ etmek, İslam'ı tüm dünyaya duyurmaktır, diğer dinlerle ortak bir işbirliği oluşturmak, yeni bir din tahsis etmek değildir. *“Kim İslam'dan başka bir din ararsa (bilsin ki o din) ondan kabul edilmeyecek ve o ahrette hüsrana uğrayanlardan olacaktır.”*³⁰¹

2. Irkçılık

Aralarında kan bağı bulunan, aynı soydan gelen büyük insan toplulukları ırk olarak ifade edilirken; sosyal grupların kalıtımla geçen bir takım özellikleri sebebiyle farklılaştığını, bu farklılıkların onlar arasında statü ve değer farklarına da sebep olduğunu iddia eden akımlar da ırkçılık olarak adlandırılmaktadır.³⁰²

Bugün tam da savaşların bu denli arttığı, çıkar uğruna zayıf toplumların katledildiği, sürekli İslamofobik saldırıların yaşandığı, Kızılderili-zenci kıyımlarının izlerinin hala yaşandığı dünyamızda üzerinde durmamız, gündeme getirmemiz gereken bir konudur “ırkçılık” mevzusu. Müfessirimiz bu konuyu önemli hususlar üzerinde durarak oldukça etkili bir biçimde kaleme almıştır.

*“Ey insanlar! Biz sizi bir erkek ve bir kadından yarattık ve birbirinizle tanışmanız diye sizi kavimlere ve kabilelere ayırdık. Şüphesiz ki Allah katında en değerli olanınız Allah'ın azabına karşı kendini en çok koruyanınızdır. Allah her şeyi bilendir, her şeyden haberdar olandır.”*³⁰³

Şimşek tüm insanlığın soyunun Âdem ve Havva'dan geldiğinden hareketle ayete “Ey insanlar” hitabıyla başlanılmasına dikkat çekerek, farklı kabile ve milletlere mensup olmayı çatışma aracı olarak değil de tanışma aracı olarak görmek gerektiğini vurgular.

Arap toplumunda kabile taassubu, birbirlerini hor görme, sürekli savaş halinin hüküm sürdüğü bir dönemde, Arabistan'ın içinde bulunduğu bu hastalıklı yapıya çözüm sunmak için ayetin indiğini söyleyen, ayetin anlamını ve söz konusu hastalıklı yapıyı tarihe gömen müfessirlere, müfessirimiz bu hastalığın günümüzde cahiliye dönemini aratmayacak şekilde yeniden hortladığını hatırlatıyor. Şimşek'in ırkçılığı bir hastalık olarak betimlemesi oldukça isabetli bir tercihtir. Çünkü bu öyle

³⁰¹ Alu İmran 3/85.

³⁰² Şentürk, Recep- Canatan, Kadir “Irkçılık”, TDV İslam Ansiklopedisi, s. 124.

³⁰³ Hucurat 49/13.

bir hastalıktır ki dünya üzerinde hatta İslam âleminin kendi içinde çatışmalara sebep olmakta, herkes kendini haklı karşı tarafı zalim görmekte, hak hukuk gözetilmemekte ve böylece çatışmalar sürüp gitmektedir. *Şanlı ecdat, milli bilinç, Türk İslam'ı, Arap İslam'ı* gibi söylemlerin bu hastalığın ürünü olduğunu söyleyen Şimşek, ülkemizde kendini dindar sayan büyük bir kesimin de bu duygulara kapılmasının şaşılacak bir durum olduğunu söylemiştir.³⁰⁴

İslam dünyası böyle iken Müslüman olmayan ülkelerde durumun daha vahim olduğunu, onlarda ırkçılığın daha ileri düzeyde olduğunu örnekler üzerinden ispatlamıştır: Örneğin İsrailoğulları, Allah'ın gönderdiği dini kendilerine hasrederek diğer milletlere kapatmış, dini ırkçıların aracı haline getirmişlerdir. Batılılar, demokrasi ve eşitlik söylemleri adı altında ırk taassubunu alevlendiren felsefi akımlar geliştirmiş ve devletlerin temellerini bu akımlar oluşturmuştur. Amerika'da Kızılderili ve zenci katliamları yaşanmış, yakın zamana kadar siyah ve beyazlar farklı anayasalara tabi tutulmuşlardır. Batılılar aynı dine mensup inandıkları halde kendi aralarında yüzyıllarca süren savaşlar yapmışlardır. Birinci ve ikinci dünya savaşlarının temelinde bu ırkçılık hastalığı vardır.

İrkçılığın dünya üzerindeki etkilerini gözler önüne serdikten sonra, ayete neden "*Ey insanlar*" diyerek başlandığının daha iyi anlaşıldığını ifade eden Şimşek, ayette vurgulanmak istenen şeyin, insanların milletlere ayrılmış olmalarının övünme, başkalarını küçük görme olarak değil de tanışma aracı olsun diye milletlere bölündüğünü zikretmiştir. Ayrıca insanların siyasi, kültürel, yaşadıkları bölge gibi birçok unsur bakımından farklı olduklarını, bu farklılıkların övünç ya da utanma sebebi olmadığını, İslamiyet'in ırk, millet, kültür hatta din milliyetçiliğini reddettiğini, Allah katında üstünlüğün tek nedeninin takva olduğunu beyan etmiştir.³⁰⁵

Bugün cahiliye döneminin üzerinden asırlar geçmesine, bilgi-teknoloji sayesinde insanlık modern dönemi yaşamasına rağmen, dünya halen ırkçılık gafletinden uyanamamış ve bunun sonucunda her gün ırkçılık saldırılarının yaşandığına dair haberler yapılmaktadır. Yeni Zelanda, İngiltere, Almanya, Filistin,

³⁰⁴ Şimşek, *Tefsir*, V/35.

³⁰⁵ Şimşek, *Tefsir*, V/36.

Türkiye... Kısacası tüm dünyada. Şimşek'in de belirttiği gibi bu tekrar hortlayan eskisine göre daha da güçlenmiş olarak karşımıza çıkan bir hastalıktır.

İrkçılığın olduğu dünyada birlik, beraberlik, dayanışma kavramından söz edilemez. Onun yerine terör, anarşi, iç savaş, kaos kavramlarından bahsedilir. Oysa İslam dini hangi din, dil ve ırktan olursa olsun bütün insanların kardeş olduğunu bildirir. Söz konusu ettiğimiz Hucurat suresindeki ayette de hitap tüm insanlara yapılarak, bütün insanların aynı anadan-babadan geldiği bu sebeple hiçbir ırkın diğerine üstünlük taslamaması gerektiği belirtilmiştir. Peygamberimiz de Veda Hutbesi'nde “ Ey insanlar! Rabbiniz bir, ceddiniz birdir. Dikkat edin. Arap'ın başka bir ırka, başka ırkın da Arap'a, beyazın siyaha, siyahın da beyaza üstünlüğü yoktur. Üstünlük ancak takvadır.” Ayrıca “İrkçılığa çağıran bizden değildir. İrkçılık için savaşan bizden değildir. İrkçilik üzere ölen bizden değildir.” buyurmuştur.

Umarız dünya bu ırkçılık gafletinden biran önce uyanır, farklı milletlere ayrılımalarının hikmetine uygun olarak birbirleriyle kardeş olarak, refah içinde yaşar. İnsanlık birbirleriyle kabile, soy üstünlüğü için değil ahlaki üstünlük için yarışır.

3. Cihat

Savaşmak hayatın bir olgusudur. Bir toplum istese de istemese de varlığını devam ettirmek için savaşmak mecburiyetinde kalabilir. Haksız yere bir topluma savaş açmak en büyük zulümlerden olduğu gibi, savaşın kaçınılmaz hale geldiği durumlarda savaşa katılmak da en büyük vazifelerdendir. İslam savaşı istememesine rağmen, zorunluluk hâsıl olunca bunu ibadetlerin en büyüğü kabul eder.³⁰⁶Cihadın temel sebebi, İslam yurdunu ve Müslümanları savunmak, yapılan saldırılara karşılık vermektir.³⁰⁷

Cihat hakkında inen ayetleri sırasıyla değerlendirelim. Cihatla ilgili inen ayetler Şura suresi hariç hepsi Medenidir. Müslümanlar Mekke'de güçsüzdü, dönem boyunca onlardan müşriklerin eziyetlerine tahammül etmeleri, dini tebliğ etmeleri istendi. Ancak Mekke döneminde durum değişti. Artık, saldırılara karşılık vereceklerdi.³⁰⁸

³⁰⁶ Şimşek, *Tefsir*, I/213.

³⁰⁷ Şimşek, *Kuran'ın Ana Konuları*, s. 285.

³⁰⁸ Şimşek, *Tefsir*, I/215.

“Bir zulüm veya saldırıya uğradıkları zaman kendilerini savunurlar. Kötülüğün cezası yine onun gibi bir kötülüktür. Kim affeder başarırsa O’nun mükafatı Allah’a aittir. Doğrusu, O zalimleri sevmez. Kim zulme uğradıktan sonra kendini savunursa böyle hareket edenlerin aleyhine bir yol yoktur (bunlar kınanmaz ve cezalandırılmazlar). Ancak şunlar aleyhine yol vardır ki insanlara zulmederler ve yeryüzünde haksız yere saldırırlar.(İşte bunlar kınanırlar ve) böylelerine acı bir azap vardır.”³⁰⁹

Şimşek, ayette zalimlerin saldırılarına karşı savunma yapmaktan, bunu yaparken de misliyle karşılık vermekten, sınırı aşmamak gerektiğinden bahsetmiştir.³¹⁰

Şura suresinden sonra hicretten sonra Medine döneminde inmiş olan Hac suresi de aynı manada olduğunu belirtmiştir.. *“Zulme uğramış olmaları sebebiyle kendileriyle savaşılana izin verildi. Hiç şüphe yok ki Allah onlara yardım etmeye kadirdir.”*³¹¹ Bu iki ayetin de Müslümanların tam güçlenemedikleri dönemde indirildiğini bu yüzden saldırıyı emretmediklerini söyleyen Şimşek, acaba Müslümanlar güçlendikten sonra inan ayetlere ne anlam yüklemiştir, saldırımı yoksa savunma mı?

Şimşek bu soruya ayetlerle cevap vermeden önce iki hususa dikkat çekmiştir:

- 1- Medine dönemi hep savaşlarla geçmiş ve Peygamberimiz de on yıl bu savaşlara komutan olarak katılmıştır. Ancak bu savaşların hiçbiri saldırı savaşı değildir.
- 2- On yıl süren bu savaşlarda 250 gayrimüslim ölürken, Müslümanların şehit sayısı daha azdır. Bu süre zarfında Arap yarımadasının tamamı ile yakın çevresi Müslümanların hâkimiyetine girmiştir.

³⁰⁹ Şura 42/39-42.

³¹⁰ Şimşek, *Kuran’ın Ana Konuları*, s. 285.

³¹¹ Hac 22/39.

Bu iki noktadan hareketle müfessirimiz, Peygamberimizin savaşlarının asla saldırı savaşı olmadığı ve savaş ile amacın inanmayanları öldürmek olmadığı sonucuna ulaşmıştır.³¹²

Şimşek ayetlerin savaşırken Müslümanlara şu kuralları hatırlattığını zikretmiştir:

a. Çocukları, yaşlıları, kadınları, rahipleri kısacası sivilleri öldürerek, hayvanlara ve bitkilere zarar vererek, cesetler üzerinde hakaret anlamına gelebilecek işlemler yaparak sınırları aşmayın.

b. Savaşın amacı fitnenin yok edilmesidir. Müşriklerin Mekke’de Müslümanlara dinlerinden vazgeçmeleri için yaptıkları eziyetler fitne olarak adlandırılmıştır. Ayette “*fitne öldürmekten kötüdür*” diyerek onların öldürülmeyi hak ettiği söylenmiştir.

c. Savaş devam ettiği sürece onları öldürün, vazgeçerlerse öldürmeye devam etmeyin.

d. Onlar, Mescid-i Haram bölgesinde savaşmadıkça burada onlarla savaşılmayacaktır.

e. Fitne ortadan kalkınca savaşa son verilir, katliam yapılmaz.

f. Savaş bir çeşit kısastır.

g. Savaş ganimet elde etmek ya da başkaları üzerinde hakimiyet kurmak maksadıyla yapılmaz, savaş Allah yolunda yapılır.³¹³

*“Ey müminler! İster hafif, ister ağır olarak her durumda savaşa çıkın, Allah yolunda mallarınızla ve canlarınızla cihat ediniz. Sizin için hayırlı olan budur, şayet bilerseniz.”*³¹⁴

Şimşek, bu ayetle şartlar ne kadar zor olursa olsun Müslümanların Allah yolunda cihada teşvik edildiğini söylemiştir. Çünkü bu ayet indiği zaman

³¹² Şimşek, *Kuran’ın Ana Konuları*, s. 287.

³¹³ Şimşek, *Tefsir*, I/215-216.

³¹⁴ Tevbe 9/41.

Müslümanlar gerçekten zor bir durumdaydılar. Müfessirimiz ayetin Tebük seferi sebebiyle indiğini söyleyerek Müslümanların zor bir dönemde olduklarını açıklamıştır. Çünkü Müslümanlar o dönemde Mekke fethi, Huneyn ve Taif gazvelerinden yeni çıkmış ve son derece yorulmuşlardı. Ayrıca hava çok sıcaktı ve kurak geçen yılın hasat mevsimiydi. En önemlisi de Bizans gibi güçlü bir orduyla çarpışılacaktı. Bu sebeplerden ötürü Müslümanlar savaşa gitmeyi ağırdan alsalar da artık savaş zorunlu hale gelmişti. Bizans'ın bazı Hıristiyan kabilelerle Medine'ye saldıracağı haberini alan Peygamberimiz Müslümanları savaşa çağırdı. Devlet başkanı savaşa çağırınca, çağrılan kişilere artık savaş farz olur. Katılmayanlar ise şiddetli bir dille kınanır ve onlar ahreti bırakıp dünya hayatını seçenler olarak değerlendirir.³¹⁵

Şimşek, ayetin indiği dönemi detaylı bir şekilde anlattıktan sonra bu ayetin yalnızca Tebük seferi ile ilgili inmediğini, kıyamete kadar her dönem ve her bölgede olan Müslümanlara hitap ettiğine dikkat çekerek, yaşamlarını ve amaçlarını ekonomik çıkara göre kuranların ahirete gerçekten inanmadığını belirtir.³¹⁶

Şimşek, ayette geçen “*ister hafif ister ağır olarak*” ifadesinin ‘hoşlansanız da hoşlanmasanız da, genç olsanız da yaşlı olsanız da, sağlıklı olsanız da hasta olsanız da, zengin de olsanız fakir de, silahınız olsa da olmasa da’ gibi pek çok manaya gelebileceğini açıklamıştır.³¹⁷

“*Şayet savaşa çıkmazsanız Allah sizi acıklı bir ceza ile cezalandırır ve yerinize başka bir topluluk getirir ve siz de O'na hiçbir zarar veremezsiniz. Allah her şeye gücü yetendir.*”³¹⁸

Söz konusu ayetimizden iki ayet önce savaşa gitmeyenlerin durumundan bahsedilmiştir. Müfessirimiz bu ayetin genel bir toplumsal kural olduğunu, kendilerine yapılan saldırılara karşılık vermeyenlerin, hem bu dünyada onursuz bir hayat yaşayacağını hem de Allah'ın emirlerini yerine getirmedikleri için ahirette cezalandırılacaklarını söylemiştir.

Bir sonraki ayette “*Şayet ona (Peygamber'e) yardım etmezseniz biliniz ki Allah, kâfirler iki kişiden ikincisi olarak onu çıkardıklarında, ikisi mağarada iken o,*

³¹⁵ Şimşek, *Tefsir*, II/449.

³¹⁶ Şimşek, *Tefsir*, II/450.

³¹⁷ Şimşek, *Tefsir*, II/451.

³¹⁸ Tevbe 9/39.

*arkadaşına; ‘Üzülme, hiç şüphesiz Allah bizimle beraberdir.’ derken ona yardım etmişti”*³¹⁹ buyrulurak Tebük’te Peygamberin büyük bir yenilgiye uğrayacağını düşünen müşriklere müfessirimiz, Allah’ın yardımının hicret esnasında Mekkeli müşriklerin takibinden kurtulmak için bir mağaraya sığınan Hz. Ebubekir ve Peygamberimizle olduğunu ayrıca yine Allah’ın yardımının Bedir’de çok sayıdaki düşmana karşı az sayıda bulunan Müslümanlarla olduğunu hatırlatmıştır. Kısacası Allah’ın gücünün her şeye yettiğinin izahatını yapmıştır.³²⁰

Şimşek, İslam’ın öngördüğü savaşın savunma savaşı olduğunu, İslam’ın toprak fethetmek ve insanlar üzerinde hâkimiyet kurmak maksatlı olmadığını söylemiştir. Buna binaen devlet başkanı savaş çağrısında bulunduğu, Müslümanların hürriyetleri tehlikede olduğu için bütün Müslümanların bu çağrıya müspet cevap vermeleri gerektiğini belirtmiştir. Ancak yatalak, ama vs. gibi tam bir mazereti olanların bundan muaf olduğunu, diğerlerinin hem dünya hem ahiret için savaşa katılmak zorunda olduğunu zikretmiştir.³²¹

Bu konuyla ilgili Kuran’da daha pek çok ayet bulunmaktadır.³²² Müfessirimiz hepsinin yorumunda benzer hususlara işaret etmiş ve ayetleri aynı doğrultuda yorumlamıştır. Kısacası Müslümanların yaptıkları savaşlar saldırı değil savunma savaşıdır. Savaşın sebebi tamamen Müslümanlara savaş açılması ya da onlara yapılan haksızlıklardır. Bir sebep yokken onlar görüldükleri yerde öldürülmeyecek, fitne çıkarımlar görüldükleri yerde öldürüleceklerdir.

Müfessirimiz kitabında kendisi gibi düşünmeyen âlimlerin görüşlerine de yer vermiş ve onlara buradan cevap vermiştir.

-Bir ülkenin sırf İslam’ı inkâr etmesi sebebiyle, Müslümanlara karşı düşmanlık ya da haklarına tecavüz etmeseler bile onlara savaş açılabileceğini iddia eden bazı hukukçuların düşüncelerine yer vermiştir. Onların iddiası şudur: Ülkenin sınırına gidilir ve onlara savaşmadan önce üç seçenek sunulur. Önce Müslüman olmaları talep edilir, eğer kabul ederlerse can ve mallarının kurtulacağı artık Müslümanlarla aynı statüde olacakları söylenir. Kabul etmezlerse, cizye vermek koşuluyla kendi dinlerinde kalabilecekleri söylenir. Bu ikisini de kabul etmezler ise

³¹⁹ Tevbe 9/40.

³²⁰ Şimşek, *Tefsir*, II/450.

³²¹ Şimşek, *Tefsir*, II/451.

³²² Bakara 2/190-194, 244; Nisa 4/71,84; Enfal 8/65; Tevbe 9/20-22,41Nahl 16/25; Ankebut 29/6; Ahzab 33/22-24; Fetih 48/15-16; Mümtehine 60:8-9.

kendileriyle savaşılacağı iletilir ve hiçbir teklifi kabul etmediklerinde onlarla savaşılır.³²³

Bu mesele hakkında Şimşek, bunların savaş sebebi oluştuktan sonra yapılacak teklifler olduğunu, İslamın savaşa başvurmak istemediğini fakat savaşın sebepleri oluştuktan sonra ilk iki seçeneği kabul etmezler ise savaşın caiz görüldüğünü belirtmiştir.³²⁴

-Aynı şahısların bir diğer iddiası; küfrün bir cinayet olduğu bu yüzden Müslümanlarla savaşılması gerektiğidir.

Müfessirimiz bu iddiaya, küfrün savaş sebebi olmadığını, o ülke topraklarının İslam ülkesine dâhil edilse bile isteyenin kendi inancında devam edeceğini, Kuran'ın inanç konusunda bir dayatmada bulunmadığını söyleyerek cevap verir.

-Bazı hukukçular İslam dininin, tebliğine engel olanlarla savaşılabilirliğini iddia etmişlerdir.

Bu iddiaya Şimşek bir ayetle cevap vermiştir. “(Ey Muhammed) sen hikmetle, güzel öğütle, Rabb'inin yoluna çağır ve onlarla en güzel şekilde mücadele et. Çünkü Rabb'in yolundan sapanları en iyi bilen O'dur ve O, yola gelenleri de en iyi bilendir.”³²⁵ Savaşın bu ayetle bağdaşmadığını, hiçbir ayette de bu iddianın savaş sebebi olarak geçmediğini dile getirmiştir. Din davetçisi göndermek, ticaret ya da başka ilişkilerin dinin tebliği için uygun yollar olduğunu ifade etmiştir. Bu yolla Müslüman olanların sayısının bir hayli fazla olduğuna dikkat çekmiştir.³²⁶

4. İlimli İslam

Şimşek, ılımlı İslam kavramını ‘Kuran’ı olduğu gibi değil çağa uydurarak anlamak’ olarak tanımlamıştır. Kuran’ı gerektiği gibi anlamayan, anlatmayan bu benzeri çabaları dini tahrif etmek, yalan yere Allah’a iftira etmek olarak nitelendirir. Meselenin çıkış noktası Enam suresindeki “Yalan yere iftira eden yahut ayetlerini yalanlayandan daha zalim kim vardır? Kuşkusuz, zalimler asla kurtuluşa ermezler”³²⁷ ayetidir. Müfessirlerden bir kısmı burada “Allah’a yalan yere iftira eden” ile kastedilenin müşrikler olduğunu, bir kısmı Kitap Ehli olduğunu söylemiş,

³²³ Şimşek, *Kuran'ın Ana Konuları*, s. 287.

³²⁴ Şimşek, *Kuran'ın Ana Konuları*, s. 289.

³²⁵ Nahl 16/125.

³²⁶ Şimşek, *Kuran'ın Ana Konuları*, s. 290.

³²⁷ Enam 6/21.

bazıları ise her iki grubun da kastedildiğini söylemişlerdir. Şimşek ise üçüncü görüşü daha isabetli bulmuş bir de bu gruba Allah'ın söylemediğini O'na söyleten, ayetlerini bile bile yanlış yorumlayan Müslümanları da ilave etmiştir. Çünkü ayetin belli bir topluluk için indirilmiş olsa bile ayetteki ifadenin genel olduğunu, yalan yere Allah'a iftira eden herkesin buna dâhil olduğunu belirtmiştir.³²⁸

Günümüzde de sık sık duyduğumuz ılımlı İslam kavramını biraz detaylandıralım. İlimli İslam ile neler kastediliyor, bu düşünce sisteminin temsilcileri kimlerdir, bu fikir sistemi İslam ile bağdaşır mı gibi bir takım sorulara yanıt arayalım.

İlimli İslam, 11 Eylül saldırılarının ardından ABD dışişleri, savunma ve istihbarat çevrelerince oluşturulan, Müslüman ülkelerde radikal dini düşünceyi zayıflatmak ve buna alternatif oluşturacak yeni, hoşgörülü, modern, insan haklarına saygılı bir bakış açısıyla! “Sivil Demokratik İslam” projesinin Müslümanlara “İlimli İslam” adı altında kabul ettirilmeye çalışılan projedir.³²⁹

2003 senesinde yayımlanan Civil Democratic İslam isimli raporda laikler, gelenekçiler, modernistler, köktencilere olmak üzere dört İslami akım tespit edilerek ABD'nin bu akımlara yönelik nasıl bir politika izleyeceğinin rotası çizilmiştir. Çağdaş Batılı değerleri reddeden köktenci akımın aşırılıklarını zayıflatmak ve ABD'nin uluslar arası çıkarlarını korumak için raporda yer alan bazı maddeler:

- 1- Dinde reformu öngören “modernist akım” desteklenmeli
- 2- Gelenekçi akım, köktencilere karşı desteklenmeli
- 3- Laikler desteklenmeli, bunun propagandası yapılmalı
- 4- Köktencilığe tüm yönleriyle karşı çıkılmalı³³⁰

Demokratik ilkelere bağlılık, kadın-erkek eşitliği, ibadet özgürlüğü, din değiştirmenin insani bir hak olarak görülmesi, ceza ve medeni hukukta şeriat kurallarının uygulanma gayreti içinde olunmaması, gayrimüslimlerin kendi ibadethanelerini kurup idare etmelerine karşı çıkılmaması, diğer dinlerin de doğru ve

³²⁸ Şimşek, *Tefsir*, II/143.

³²⁹ Büyükkara, Mehmet Ali, “İlimli İslam Tartışmaları Zemininde Günümüz Türkiye’sinde Laikliğin Anlam ve Sınırları”, *Usul Dergisi*, İstanbul, S.9, 2008, s. 173.

³³⁰ Büyükkara, *agm.*, s. 174.

geçerli kabul edilmesi, serbestçe din değiştirmeye ve gayrimüslim erkekle evlenmeye cevaz, Ramazan'da yemek servisinin yasaklanmaması... ılımlı İslamın temel özellikleri arasında yer alır.³³¹

İlimli İslam' da amaç İslam'ı tümden silip yok etmek değil, onu dönüştürmektir. İslamcı çevrelere göre İlimli İslam, İslam'ı kaynağından saptırma, özünü değiştirme amacıyla tasarlanmış bir projedir. O bir zıtları birleştirme çabasıdır. Fakat iman ile küfür, hak ile batıl bir araya asla gelemez.³³²

Kabaca ılımlı İslam'ı tanıttıktan sonra ılımlı İslam projesinin İslam'ı tahrif etmek, onun özünü değiştirmek/dönüştürmek için ortaya atılmış ABD düşünce kuruluşlarında temellendirilen bir proje olduğunu söyleyebiliriz. Hayatların Kuran'a uydurulması, ona göre şekillendirilmesi gerekirken, bu düşünce sisteminde Kuran hayatlara uyduruluyor, hükümler esnetiliyor, değiştiriliyor ve neticede ılımlı İslam adı altında İslam'dan bağımsız yeni bir anlayış ortaya çıkıyor.

Allah Teâlâ Kuran-ı Kerim'de "*Zikri (Kuran'ı) biz indirdik, onu koruyacak olan da Biz'iz*"³³³ buyurarak, Kuran'ın kıyamete kadar yok edilemeyeceğini, bizzat kendisi tarafından korunacağını bildirmiştir. Onu yok edemeyeceğinin farkında olan bir takım zihniyetler de hoşgörülü, birleştirici, bütünleştirici söylemleriyle ılımlı İslam projesini yayma, İslam dinini tahrif etme gayretine girmişlerdir.

Allah'ın hükümleri evrenseldir. Her zaman ve zeminde uygulanabilir, hikmete mebni, daima yeni oluşacak problemlere cevap verici niteliktedir. Bize düşen bir konuda Allah'ın hükmü var ise o hükmü değiştirmeden, eksiksizce uygulamaktır. "*Allah ve Rasulu bir iş hakkında hüküm verdiği zaman, hiçbir mümin erkek ve hiçbir mümin kadın için o işi kendi istediği gibi yapmak için tercih hakkı yoktur. Allah'ın hükmünü, kanunlarını tercih etmek zorundadır. Kim Allah'a ve Rasulüne karşı gelirse, şüphesiz ki o apaçık bir şekilde sapmıştır.*"³³⁴

³³¹ Büyükkara, *agm.*, s. 175.

³³² Büyükkara, *agm.*, s. 178-179.

³³³ Hicr 15/9.

³³⁴ Ahzab 33/36.

5. İsrail Devleti

Güncel meselelere, çağının problemlerine kayıtsız kalmayan Şimşek, tefsirinde Ali İmran ve İsrâ surelerinde İsrail, Filistin, Amerika Birleşik Devletleri ve bunların Ortadoğu'daki pozisyonlarına ve birbirleriyle ilişkilerine yer vermiştir.

*“Nerede bulunurlarsa bulunsunlar, kendilerine aşağılık damgası vurulmuştur; meğerki Allah'tan ve insanlardan bir destek bulalar.”*³³⁵

Şimşek öncelikle Yahudilerin içinde bulunduğu durumu genel hatlarıyla izah etmiştir. Ayetlerin Yahudiler hakkında indiğine değinen müfessirimiz on dört asırdır Yahudilerin dünyanın değişik bölgelerinde bir sürgün hayatı yaşadıklarına, buldukları her bölgede değişik milletler tarafından dışlanıp hor görüldüklerine değinmiştir. Çok büyük bir servete sahip olmalarına rağmen yakın zamana kadar bir devletlerinin olmadığını, yakın zamanda kurdukları devlette de silah bakımından çok güçlü olmasına rağmen halkına huzur ve güven tesis edemediğini ifade etmiştir. İsrail'in, Filistinlileri topraklarından sürerek zulüm üzere devlet kurduklarını, geri kalan Filistinlilere olmadık işkenceler yaparak katliamda bulduklarını söylemiştir. Ardından İsrâ suresiyle bağlantı kurarak Yahudilerin iki kez yükselip kibirleneceklerini ve sonrasında zulmedip fesat çıkaracaklarından bahsetmiştir.³³⁶

*“Kitapta İsrailoğullarına: “Siz yeryüzünde iki defa fesat çıkaracaksınız ve çok büyük bir kibirle böbürleneceksiniz.” diye kararlaştırdık. Bunlardan ilkinin zamanı geldiğinde üzerinize muazzam bir güce sahip kullarımızı göndermiştik, onlar da evlerin aralarına girip araştırmıştılar. Bu, yerine getirilmiş bir söz idi.”*³³⁷

Şimşek burada Filistinlilere zulmeden İsrail'in Batı'nın ve özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nin desteğini alarak, hak hukuk demeden zulme devam ettiklerini söyleyerek İsrail ve ABD ilişkilerine yer vermiştir. İsrail'in ABD'nin desteğiyle Birleşmiş Milletlerin aldığı kararları uygulamayıp ihlal ettiğini yine bu destek sayesinde Filistinlileri yurtlarından çıkarıp kalanları katlettiklerini belirtmiştir. İsrail'in Türkiye ile ilişkilerine de yer veren müfessirimiz İsrail'in Orta Doğu'da tek dostu olan Türkiye'nin sivil bir kuruluşunun inisiyatifinde yıllardır abluka altına

³³⁵ Al-i İmran 3/112.

³³⁶ Şimşek, *Tefsir*, I/402.

³³⁷ İsrâ 17/4-5.

alınmış olan Gazze'ye 2010 yılının Mayısında gıda ve ilaç yardımı götürürken, otuz ülkenin vatandaşlarından katılımcıların bulunduğu sivil gemilere uluslar arası sularda baskın düzenleyerek gemide bulunan on kişiyi katlettiklerini hatırlatmıştır.³³⁸

Şimşek, İsrail devletinin silah gücüne, dünya Yahudilerinin ekonomik ve siyasal desteğine ve sanayi bakımından gelişmiş bir ülke olmasına rağmen varlığını Hıristiyan olan Amerika, İngiltere ve diğer devletlerin desteğine borçlu olduğunu, bu devletlerin desteklerini çektikleri anda İsrail'in yok olmaya mahkûm olduğunu dile getirmiştir. Ardından İsrail'in kuruluşuna yer vermiştir. "Aslında İsrail devletinin kuruluşu da Yahudilerin kendi öz varlıklarına dayalı olmamıştır. Uluslar arası dengeler Yahudilerin Filistin'e yerleştirilmelerini ve orada bir devlet kurmalarını uygun görmüştür. Ayrıca günümüz Müslüman toplumlarının içine düştükleri durumu da göz ardı etmemek gerekir. Bu devletlerin neredeyse tamamı halklarıyla kavgalıdır; yöneticilerinin birçoğu makamlarını korumak için emperyalist güçlerin maşası durumundadır. Hatta demokratik seçimlerle iktidara gelenler de varlıklarını devam ettirmek için güçlü devletlerle iyi geçinme ve çoğu zaman onların kuklası olma ile karşı karşıyadırlar."³³⁹

İsrail devletinin zulüm ve baskılarını devam ettirmesini, Müslüman milletlerin iç ve dış etkenlerle bölünmüş ve birbirlerine düşman halde olduklarına bağlayan Şimşek, günümüz Müslümanlarının durumları hakkında da yorumlarda bulunmuştur. Tüm bu açıklamalar bize müfessirin çağının sorunlarına duyarsız kalmadığını, ayetleri güncelleyerek içinde bulunduğu döneme ayna tuttuğunu göstermektedir.

6. Kuran'da Sembolik Anlatım

Bugün Kuran'ı anlamının bir gayreti olarak ortaya çıkan hususlardan biri de dini kavramların gerçekte delalet ettiği manaları ne derece karşılayabildiği yani "dinde sembolizm" konusudur. Konuyu ele almadan önce sembol kavramı üzerinde duralım. "Sembol; zihinle kutsal arasında aracılık yaparak görülmeyen bir realiteyi somut, elle tutulur derecede açık olmayan bir anlayış ile anlamamıza yardımcı olan

³³⁸ Şimşek, *Tefsir*, III/202.

³³⁹ Şimşek, *Tefsir*, I/403.

bir tasvirdir, işaret yollu bir anlatımdır, gizemli olanı keşfetmeye yönelten bir iletişim ögesidir.”³⁴⁰

“Her sembolün iki unsuru vardır ki onlardan biri; sembolleştirilen veya sembol olarak kabul edilen madde, diğeri de bu maddenin temsil ettiği manevi hakikattir. Bu iki unsurun işbirliğinden dolayı ortaya çıkan sembol, hayatın her sahasına ait olabilir.”³⁴¹ Sembolizm din dilinin nasıl yorumlanması gerektiğini inceler, konunun doğru bir şekilde kavranmasına yardımcı olur. “Sembolün maddi yönü gösteren; ona yüklenen mana ise gösterilendir. Her sembolde bu gösteren ve gösterilen özellik bulunur. Gösterilen kısım soyut, gösteren kısım ise somuttur. Örneğin taht üzerine oturan bir koltuktur. Ancak hükümdarlara özel bir koltuk olmasından dolayı ona iktidar, saltanat anlamları yüklenmiştir. Böylece taht, soyut manaları ifade eden somut bir sembole dönüşmüştür.”³⁴²

“Sembolik anlatımda anlatılmak istenenlerle semboller arasında bir bağlantı kurularak mesaj muhataba aktarılır. Kuran kıssalarında da benzer bir anlatım bulunmaktadır. Çünkü Kuran, muhataplarından bildirdiği inanç esaslarını benimsemelerini, ibadete veya ahlaka dair davranışları yapmalarını istemektedir. Bunu da bazen kıssalar aracılığıyla mesaja dönüştürerek muhataba iletmektedir. Kıssalarda daha önce yaşamış insanların başlarından geçen olaylar anlatılırken, zahirde kıssalardaki kişiler ön plana çıkmakta, fakat hakikatte muhatabın bu olaylardan imana, ibadete veya ahlaka dair soyut bir mânâ (bir ders) çıkarması hedeflenmektedir. Böylelikle kıssadaki olaylar kullanılarak, bu olayların ötesinde başka bir gerçekliğe işaret edilerek mesaj muhataba ulaştırılmaktadır. Bu tür dolaylı anlatımlar konuyu somutlaştırdığı için doğrudan yapılan hitaptan daha çok etkili olmaktadır.”³⁴³

Kuran’da sembolik anlatımı daha iyi kavramak için Hızır kıssasını inceleyebiliriz. Hızır-Musa kıssası olarak bilinen olaylar silsilesi Kuran-ı Kerim’de

³⁴⁰ Turan, Maşallah, *Kuran’ın Anlaşılmasında Sembolizm Tartışmaları*, Selçuk Ün. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, 2006, Konya, s. 4.

³⁴¹ Atasagun, Galip, “Sembol ve Sembolizm”, *Selçuk Ün. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.7, 1997, Konya, ss.369-387.

³⁴² Tüzün, İdris, *Kuran’da Sembol ve Sembolik Anlatım (Neml Suresi Süleyman (as) Kıssası Örneği*, Süleyman Demirel Ün. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2015, Isparta, s. 2

³⁴³ Tüzün, İdris, *agt.*, s. 33.

Kehf suresinde Şu Şekilde yer almıştır: “*Ey Muhammed! Bir vakit Musa geŕç adamına demiŐti ki: İki denizin birleştiği yere ulaŐıncaya kadar gideceğim yahut senelerce gideceğim. Bunun üzerine ikisi de iki denizin birleştiği yere vardıklarında balıklarını unuttular. Bu arada balık, denizde yolunu bulup kaybolmuŐtu. İki denizin birleştiği yeri geçtikleri zaman, Musa geŕç arkadaşına: “KuŐluk yemeğimizi getir. Gerçekten biz bu yolculuğumuzda epey yorulduk” dedi. Adam: “Gördün mü? dedi. Kayaya sığındığımız vakit doğrusu ben balığı unutmuŐum. Onu hatırlamamı, muhakkak Şeytan bana unutturdu. O denizde garip bir yol tutup gitmiŐti.” Musa da demiŐti ki: “İŞte aradığımız o idi.” Bunun üzerine izlerine dönüp gerisin geri gittiler. Nihayet kullarımızdan bir kul buldular ki, biz ona katımızdan bir rahmet vermiş ve tarafımızdan bir ilim öĐretmiŐtik. Musa ona: “Allah’ın sana öğrettiği ilim ve hikmetten bana da öğretmen için sana tabi olabilir miyim?” dedi. (Hızır) dedi ki: Doğrusu sen benimle asla sabredemezsin. “İçyüzünü kavrayamadığın Şeye nasıl sabredeceksin? Musa: “İnŐaallah beni sabırlı bulacaksın ve senin hiçbir iÇine karşı gelmeyeceğim” dedi. (Hızır) dedi ki: “O halde bana tabi olacaksın; ben sana sırrını anlatmadıkça, hiçbir Şey hakkında bana soru sorma!” Bunun üzerine ikisi beraber yürüdüler. Nihayet gemiye bindikleri zaman, o kul (Hızır) gemiyi deldi. Musa, ona Şöyle dedi: “Geminin içindekileri boğmak için mi deldin? Doğrusu çok kötü bir iş yaptın.” (Hızır:) “Sen benimle asla sabredemezsin, demedim mi?” dedi. Musa dedi ki: “Unuttuğum Şeyden dolayı beni suçlama ve bu iŐimden dolayı bana bir güçlük çıkarma.” Yine gittiler. Nihayet bir erkek çocuğa rastladıklarında Hızır hemen onu öldürdü. Musa: “Kıyas olmadan masum bir cana nasıl kıyarsın? Doğrusu sen çok fena bir Şey yaptın” dedi. Hızır dedi ki: “Doğrusu sen benimle asla sabredemezsin demedim mi sana?” (Musa) dedi ki: “EĞer bundan sonra sana bir Şey sorarsam bana arkadaş olma! Hakikaten benim tarafımdan ileri sürüleebilecek son mazerete ulaŐtın. Bunun üzerine yine yürüdüler. Nihayet bir köy halkına varıp onlardan yemek istediler. Ancak köy halkı onları misafir etmekten kaçındılar. Derken orada yıkılmak üzere olan bir duvar buldular. Hızır hemen onu doğrulttu. Musa: “İsteseydin elbet buna karşı bir ücret alırdın” dedi. Hızır dedi ki: “İŞte bu, seninle benim aramızın ayrılmasıdır. Şimdi sana o sabredemediğin Şeylerin içyüzünü haber vereceğim. Gemi, denizde çalışan bir kaç yoksula aitti. Onu kusurlu kılmak istedim, çünkü onların ilerisinde her sağlam gemiye zorla el koyan bir hükümdar vardı. OĞlana*

gelince, onun ana-babası mümin kimselerdi. Çocuğun onları azgınlık ve inkâra sürüklemesinden korktuk. İstedik ki Rableri onun yerine kendilerine ondan temizlikle daha hayırlı ve daha çok merhamet eden birini versin. Duvar ise, o şehirde iki yetim oğlana ait idi. Duvarın altında onların bir hazinesi vardı. Babaları da iyi bir kimse idi. Onun için Rabbin istedi ki o iki çocuk erginlik çağlarına ersinler ve Rabbinden bir rahmet olarak hazinelerini çıkarsınlar. Ve ben bunların hiçbirini kendiliğimden yapmadım. İşte senin sabredemediğin şeylerin içyüzleri budur.”³⁴⁴

Dikkat edilirse sadece Hz. Musa açıkça zikredilmiş, kıssada yer alan diğer iki kişi açıklanmamıştır. Yine iki denizin birleştiği yer, Hz. Musa'nın uşağıyla gittiği yer, yolculuğun yapıldığı zaman da kapalı kalan hususlardandır. Zaten Kuran'ın kıssa anlatırken amacı bilgi vermek, yer-zaman göstererek olayı anlatmak değildir. O kıssalar üzerinden muhabata ders vermeyi amaçlar.

Hızır kıssasına dönecek olursak, Hz. Musa'nın kendisinden bir şeyler öğrenmek için yıllar sürecek olsa bile yolculuğa katlanmayı göze aldığı, Allah katından özel bir bilgi ile donatılmış olan Hızır'ın kimliği zihinlere takılmaktadır. Kıssada yer alan Hızır'ın kimliği bilinmemektedir. Zaten Kuran'da bu kişinin adı yer almamakta Allah'ın kullarından biri olarak zikredilmektedir. Rivayetlerde bu kişinin Hızır olduğu belirtilmektedir. Hakkında birçok görüş bulunmaktadır.

Müfessirimiz Kehf suresinin tefsirinde “Hızır Kimdir?” başlığı altında konuyu ele almıştır. Öncelikle ihtimalleri değerlendirmiştir. Hızır'ın yaygın kanaate göre ‘batın ilmine vakıf evliyadan biri olduğu’ görüşü için, hakkında dini bir nassın bulunmaması ve Hızır'ın yaptıklarının bir velinin yapacağı türden işler olmadığı gerekçesiyle bu görüşe katılmadığını açıklamıştır.

“Hızır'ın peygamber olduğunu söyleyenlere de peygamberlerin de insanların bağlı oldukları şeriat kurallarına uymak zorunda olduğu, Hızır'ın yaptıklarının şeriat kurallarının dışında şeyler olduğu gerekçesiyle karşı çıkmıştır.”³⁴⁵

³⁴⁴ Kehf 18/60-82.

³⁴⁵ Şimşek, Tefsir, III/283.

Ardından Şimşek Mevdudi'den yaptığı bir alıntı ile görüşünü belirtmiştir. Mevdudi, Hızır'ın malı tahrip ve adam öldürme gibi kanunlara aykırı iki işinden hareketle 'Bu emirlerin özelliği ne idi' sorusunu sormuştur. Cevap olarak da Hızır'ın insanlar için konulan ilahi kanunlarla sınırlı olmayan bir melek (veya Allah'ın yaratıklarından başka biri) olduğu sonucuna varılabileceğini, çünkü şer'i yönü olmayan bu tür emirlerin ancak meleklerle verilebileceğini, melekler için haram ve helâl söz konusu olmadığını, onların daima Allah'ın emirlerine itaat ettiğini söylemiştir. Ancak insanın ilâhi kanuna aykırı bir amel işlediğinde bunu ilham sonucu veya içgüdülerle istemeyerek işlemiş de olsa günah işlemiş olacağını, çünkü insanın İlâhi kanuna uymak zorunda olduğunu ve ilâhi kanunda, bir kimsenin ilham yoluyla bir emir aldığı veya kendisine gizlice yasak bir işin hikmeti bildirildiği için yaptığı işin helâl sayılabileceği bir boşluk olmadığını ifade etmiştir. Ayrıca Kuran'da Hızır'ın açıkça insan olarak geçmediğini aksine '*kullarımızdan biri*' olarak geçtiğini söyler. Kuran'da bu kelimenin (kul) çeşitli yerlerde melekler için kullanıldığını bunun yanı sıra Hz. Hızır'ın insan olduğuna işaret eden bir hadisin bulunmadığına değinir. Hz. Peygamber'den (s.a) Said ibn Cübeyr, İbn Abbas ve İbn Ka'b kanalıyla rivayet edilen sahih bir hadis de "Racul" kelimesinin, genelde insanlar için kullanılmasına rağmen, Hızır (a.s) için kullanıldığına ve sadece insanlar için kullanılmayacağını açığa çıktığını, Kuran'ın bu kelimeyi Cin Sûresi altıncı âyette cinler için kullandığını söyler. Ayrıca melek, cin veya görünmeyen bir varlığın insanların yanına geldiğinde, insan şeklinde görüldüğünü ve bu şekil içinde aynen Meryem'e gelen insan kılığındaki melek gibi beşer adını aldığını hatırlatır.³⁴⁶ "O halde yukarıda zikredilen hadiste Peygamber (s.a) tarafından Hızır için kullanılan "Racul" kelimesi, onun mutlaka insan olduğu anlamına gelmez. Bu nedenle Hızır'ın, bir melek olduğu veya insanlar için belirlenen sınırlarla bağımlı olmayan başka bir yaratık olduğu sonucuna varabiliriz." çıkarımında bulunur.³⁴⁷

Sembolik anlatıma bir diğer örnek "elest bezmi" dir. "Elest bezmi" ya da "kalu bela" olarak bilinen kavram, Allah'ın "*Ben sizin Rabbiniz değil miyim?*"³⁴⁸ şeklinde insanlara hitaben yönelttiği sorusuna karşılık verilen cevap olarak karşımıza çıkmaktadır.

³⁴⁶ Meryem 19/17.

³⁴⁷ Mevdudi, *age*, III/190-191; Şimşek, *Tefsir*, III/283-285.

³⁴⁸ Araf 7/172.

Şimşek ayetin yorumuna “İnsanların kendi nefislerine tanık tutarak Allah’ın Rab olduğuna tanıklıkları geçmişte fiilen vuku bulmuş bir olay mıdır yoksa bununla insan fitratına Allah’ın varlığını ve sadece O’na kulluk etmenin gerektiğini kabullenmesinin yerleştirilmiş olması mı kastedilmektedir?” sorusunu sorarak başlar. Şimşek ilk görüşü savunanların da bunun sonucunda Allah’ın varlığının ve sadece O’na kulluk etmenin insan fitratına yerleştirilmiş olduğunu, iki görüşün de insanın Allah’ın varlığını ve O’na kulluğu kabullenmiş bir fitrat üzere yaratıldığını söyleyerek iki görüşü uzlaştırır. Gerekçe olarak da insanın aklıyla Allah’ın varlığını ispat etmesini gösterir. Çünkü insan akli, benzeri benzere kıyas ederek sonuca varır. Allah’ın bir benzeri olmadığından, insan aklının çalışma metotlarıyla Allah’ın varlığı ispat edilemez.

Ardından açıklamasına devam eder: “Aslında insan fitratına Allah’ın varlığının ve sadece O’na kulluk etmenin gerekliliğinin yerleştirilmiş olması, kıyas yoluyla varılacak sonuçtan çok daha güçlü bir bilgi kaynağıdır. Bundan dolayı insan özbenliğinde Allah’ın varlığını ve sadece O’na kulluk etmenin gerekliliğini hissetmektedir. Böylece Allah’ın varlığını inkâra ve O’na başkasını ortak koşmaya götürebilecek her türlü bahanenin önüne geçilmektedir. Bu sebeple ortak koşanların, gerçekte önce atalarının ortak koştuğunu, kendilerinin sadece onları takip eden bir nesil oldukları şeklindeki bahanelerinin kabul edilmeyeceği, her şeyden önce içlerinde hissettikleri fitratlarının buna imkân vermeyeceği hatırlatılır.”³⁴⁹

Görüldüğü gibi Kuran’da “Hızır” ve “elest bezmi” gibi dolaylı bir dille anlatılan gaybi konularda mecaz, temsil ve istiarelerle konunun anlaşılması sağlanarak pek çok soyut konu somut hale getirilmiş, bu kavramlar üzerinden insanlara birtakım mesajlar iletilmiştir. Müfessirimiz sembolik anlatımların olduğu ayetlerle ilgili iki tür yaklaşım içerisindedir. Elest bezminden bahseden Araf suresi yüz yetmiş ikinci ayetin tefsirinde olduğu gibi bazı konularda kıssanın yaşanıp yaşanmadığı tartışmaları üzerinde hiç durmayıp ondan sembolik mesajlar çıkarmakta; Yusuf suresinin tefsirinde olduğu gibi bazı ayetlerin tefsirinde de kıssanın yaşandığını kabul edip onun sembolik mesajlarını ele almaktadır.

³⁴⁹ Şimşek, *Tefsir*, II/345.

SONUÇ

Bu çalışmada ‘Kuran’ı gönderiliş amacına uygun olarak tefsir etme’ gaye ve çabasıyla eserini kaleme alan M. Sait Şimşek’in “Hayat Kaynağı Kuran” isimli eseri incelenmiştir.

Şimşek, toplumsal meseleleri Kuran ayetlerinin ışığında çözmeye çalışmış, rayından çıkan Müslümanların hidayetine vesile olabilmeyi kendine düstur edinmiştir. Bu bağlamda kaleme almış olduğu tefsiri son derece meşgul olan günümüz insanı için oldukça sade, anlaşılır, akıcı ve muhtasar bir eserdir. Eserde uzun akademik tartışmalardan, edebi ve sanatsal ayrıntılardan kaçınılmış, bilimsel detaylar uzatılmamış, olabildiğince her kesime hitap ederek Kuran ile hayatı ilişkilendirmeye çalışılmıştır. Şimşek tefsirinde gereksiz tekrarlara ve uzun açıklamalara yer vermemiştir.

Eser fikhi, kelami, çağdaş vs. pek çok probleme değinen dirayet yönü ağır basan bir tefsirdir. Rivayet bağlamında müfessir, sünnetin Kurani açıklamadaki önemine binaen sahih sünnete her zaman yer vermiştir. Sahabe ve tabiun nakillerini de önemsemiş, onların görüşlerinden istifade etmiştir.

Müfessir fikhi meselelerde asla mezhep taassupluğu yapmamış, çok fazla tartışmaya girmeden görüşünü beyan etmiştir.

Şimşek ayetin zahiri anlamını öncelemiş, mecazi anlama sevk edecek bir karine olmadan ayeti mecaza hamletmemiştir.

Ayetleri günümüzle ilişkilendirmeye çalışmış, hükmü indiği döneme hasretmemiş, hükmün umumiliği noktasında ısrarla durmuştur. Böylelikle Kuran’ın evrensel olduğu vurgusunu yaparak tarihselciliğe kapı aralamamış, bu anlayışa şiddetle karşı çıkmıştır. Sebebi nüzule dair yaptığı açıklamalar bunu en güzel biçime yansıtmıştır. Tefsirinde ayetin nüzul sebebine yer vermiş, rivayetlerden istifade etmiş ancak hemen ardından hükmün herkesi ilgilendirdiğine değinerek ayeti yaşadığımız dönemle irtibatlandırmış, böylelikle ayetin anlamını sınırlandırmamıştır.

Yine Kuran ayetleri için neshin mümkün olmadığını, Hz. Peygamber’den herhangi bir hadisin nakledilmediğini savunmuş, mensuh olduğu iddia edilen

ayetlerin yorumunda görüşünü yansıtmıştır. Sahabe ve tabiun kaynaklı neshe dair rivayetlerde ise ammin tahsisi, mutlakın takyidi vb. durumlarından bahsedildiğini, neshin söz konu olmadığını ileri sürmüştür. Şimşek tedriciliği savunarak ayetlerin hükmünün kıyamete kadar geçerliliğini savunmuştur.

Kuran'ın anlaşılacak için indiğini bu sebeple her lafzının anlaşılabilirliğini ifade eden Şimşek, muhkem ayetlerin müteşabih ayetlerin tefsirinde başvurulacak kaynak durumunda olduğunu söylemiştir. Şimşek'in, tefsirinde bazı müteşabih ayetler ile ilgili konularda selefin görüşü doğrultusunda yorum yaptığı dikkat çekmektedir. Mukatta harflerini de Kuran'ın meydan okuması olarak değerlendirmiştir.

Ayet birden fazla anlama gelebiliyorsa ve anlamlar arasında bir çelişki hasıl olmuyor ise ayeti bütün manalar üzerinden anlamaya imkan verecek şekilde değerlendirmiştir. Bu sayede insanları ayırıştıran, fırkalara bölen tartışmaların önüne geçmiştir.

Eserde konu bütünlüğüne önem verilmiş, parçacı yaklaşımdan kaçınılmış, metnin bağlamı ve tarihi veriler dikkate alarak işlenmiştir. Kuran'ın indiği Arap toplumunun sosyo-kültürel, ekonomik yapıları gözetilerek ayet anlaşılmaya çalışılmıştır. Ayetler ve sureler arasındaki münasebete yer verilmiştir.

Şimşek kelami konularda akademik tartışmalardan kaçınmış, kesin kanaatlerden uzak durmuştur. Hakkında kesin delil bulunmayan meselelerde çoğunlukla sessiz kalmıştır. Örneğin arşa istiva, miracın keyfiyeti vs. gibi meselelerde yorum yapmamıştır.

Müfessir, hiçbir ekol ya da şahıstan etkilenmediğini belirtse de içtimai tefsire olan yakınlığı göze çarpmaktadır. Eserinde çağın toplumsal sorunlarını ayetler ışığında çözmeyi hedefleyen bir anlayışla kaleme alması, mezhep tarafgirliğinden kaçınması, asırlardır tartışılan konularda boğulmaması bunun en belirgin delilidir. Şimşek tefsirinde hidayet üzerinde yoğunlaşmış, rayından çıkmış insanların hidayetine vesile olabilmeyi kendine amaç edinmiştir. Bu sebeple taklitten uzak durarak ortaya çıkan yeni problemlere yeni çözüm önerileri sunmuştur. Dinler arası diyalog, ılımlı İslam, ulusalcılık gibi konulara yer veren Şimşek tefsirinin yaşadığı

çağın toplumsal sorunlarına ışık tutma niyetinde olduğunu göstermiştir. Tefsirinde ilmi ıstıhlara ve açıklamalara yer vermemiş, bilimsel tefsire meylenmemiştir.

Şimşek'in tefsirindeki yaklaşımı kendinden önceki usulü reddetme şeklinde değil, geçmişin birikiminden beslenerek onda bulunan eksikleri giderme suretiyle aynı zamanda içinde bulunduğu çağa kulak vererek yeni çözümler üretme şeklindedir.

KAYNAKÇA

AHMEB BİN HANBEL, *Müsned*, Ocak Yayıncılık, 2013, İstanbul.

AKPINAR, Ali, “Mushafa Abdestsiz Dokunma Meselesi”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 1, Sivas, 2001.

ALTAY, Ali, *Kuran'a Göre Hz. İsa ve Nüzulü Problemi*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005.

ALTINTAŞ, Ramazan, ÇELEBİ, İlyas vd., *Kelam El Kitabı*, Grafiker Yayınları, Ankara, 2016.

ATEŞ, Süleyman, *Yüce Kuran'ın Çağdaş Tefsiri*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, 2010.

Kuran Ansiklopedisi, Kuran Bilimleri Araştırma Vakfı, İstanbul, 1997.

ATASAGUN, Galip, “Sembol ve Sembolizm”, *Selçuk Üniv. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.7, 1997, Konya, ss.369-387.

ATMACA, Gökhan, “M. Sait Şimşek'in Tefsiri'nde Kuranın Çağdaş Yorumları”, *International Journal of Social Sciences*, Bartın, 2012, ss:103-116.

BAYRAKDAR, Mehmet, “Dinlerarası Diyalog ve Tarihçesi”, *Journal of Islamic Research*, S.20, Ankara, 2007.

BEŞER, Faruk, *Hanımlara Özel İlmihal*, Nun Yayıncılık, İstanbul, 2008.

EBU DAVUD, *Sünen-i Ebu Davud*, Mütercim: Abdullah Parlayan, Konya Kitapçılık, 2007.

EL-BUHARİ, Muhammed İbn İsmail, *Sahih-i Buhari ve Tercemesi*, Mütercim: Mehmet Sofuoğlu, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1989.

BÜYÜKKARA, Mehmet Ali, “İlmli İslam Tartışmaları Zemininde Günümüz Türkiyesi'nde Laikliğin Anlam ve Sınırları”, *Usul Dergisi*, S.9, İstanbul, 2008.

CERRAHOĞLU, İsmail, *Tefsir Usulü*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1971.

EI-CASSAS, Ebu Bekr, *Ahkamu'l-Kuran*, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut.

ÇAĞRICI, Mustafa- HÖKELEKLİ, Hayati, “İrade”, *DİA*, XXII/380, ss.384-387, İstanbul, 2000.

ÇEKER, Orhan, “Hünsa”, *DİA*, C.18, 1998, ss.491-492.

ÇETİN, Mustafa, “Kuran Işığında Reenkarnasyon”, *D.E.Ü İlahiyat Fakültesi Dergisi*, İzmir, C.31, 1995.

ÇOPUR, Halil İbrahim, *M. Sait Şimşek'in Hayat Kaynağı Kur'an Adlı Tefsirinin Değerlendirilmesi*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniv. Sosyal Bilimler Ens., Erzurum, 2015.

DALGIN, Nihat, *Gündemdeki Tartışılmalı Konular*, İstanbul, Etüt Yayınları.

DEMİRCİ, Muhsin, *Tefsir Usulü*, M. Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 2011.

DUMAN, Hilal, “İslam Hukukunda Hünsa (Çift Cinsiyetliler)”, *İslami Araştırmalar Dergisi*, C.6, s.1, 2002.

EBU DAVUD, Süleyman b. Eş'as es-Sicistani, *Sünen-i Ebu Davud*, Tercüme: Necati Yeniçel- Hüseyin Kayapınar, Şamil Yayınevi, İstanbul, 1987.

EBU HAYYAN, *el-Bahru'l-Muhit*, Daru'l Fikr, Beyrut, 1992.

GÖLCÜK, Şerafettin- TOPRAK Süleyman, *Kelam*, Tekin Kitabevi, Konya, 2012.

HATİBOĞLU, İbrahim, “İsrailiyyat”, *DİA*, C.23, 2001, İstanbul, ss. 290-294.

İBN ABDİLBER, *et-Temhid*, Mısır, 1986.

İBN KESİR, *Tefsiru'l Kurani'l-Azim*, Kahire, Daru't- Tayyibe, 1999.

İBN MACE, Muhammed b Yezid Mevla Rabia el-Kazvini, *Sünen-i İbn Mace*, Tercüme: Abdullah Parlayan, Konya Kitapçılık, 2008.

KARACABEY, Salih, “Hadisler Çerçevesinde Mugayyebat-ı Hamse Meselesi”, *Uludağ Üniv. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.6, S.1, 1994.

KARAMAN, Hayrettin, *Günlük Hayatımızda Helaller ve Haramlar*, İz Yayıncılık, 2010, İstanbul

“Kadının Şahitliği, Örtünmesi ve Kamu Görevi”, *İslami Araştırmalar Dergisi*, S:4, İstanbul, 1997, ss.271-278.

KARAMAN, Hayrettin ve diğerleri, *Kuran Yolu*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2007, IV/574.

KARATAŞ, Ali, “Mehmet Said Şimşek’in Hayat Kaynağı Kur’ân Tefsiri Üzerine Bir İnceleme”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, C.12, S.2, 2012, ss.121-152.

KASAR, Veyssel, “Kuran’da Müteşabihattan İstiva Kavramı”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.3, ss.201-222.

KÖSE, Saffet, *Genetiğiyle Oynanmış Kavramlar ve Aile Medeniyetinin Sonu*, Mehir Vakfı Yayınları, Konya, 2016.

KÖSE UYANIK, Esra, *Hayat Kaynağı Kuran Tefsiri Metodu ve Konuları*, Necmettin Erbakan Ün. Sosyal Bilimler Ens., Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2016.

KURTUBİ, el-Cami’ li Ahkami’l-Kuran, Müessesetü’r-Risale, 2006.

KUTUP, Seyit, *Fizilal-il Kur’an*, Tercüme; M. Emin Saraç vd, Hikmet Yayınevi, İstanbul, 1972.

ŞENTÜRK, Recep- CANATAN, Kadir “İrkçılık”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.19, 1999, ss.124-131.

MEVDUDİ, Ebu’l A’la, *Tefhimu’l Kuran*, Çev. Muhammed Han Kayani vd, İnsan Yayınları, İstanbul, 1986.

MÜSLİM, Hüseyin el- Kuşeyri en Nisaburi bin el-Haccac, *Sahih-i Müslim ve Tercemesi*, Tercüme: Mehmed Sofuoğlu, İrfan Yayınevi, 1967, İstanbul.

NESAI, Ebu Abdurrahman Ahmed b. Ali b. Şuayb, *Sünen-i Nesai*, Tercüme: Abdullah Parlayan, Konya Kitapçılık, 2005.

ÖĞMÜŞ, Harun, *Kuran İlimleri ve Tefsir Tarihi*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 2015.

ÖZDEMİR, Hüseyin, *Kuran Kıssalarında Gerçeklik Sorunu*, Erciyes Ün. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, 2002.

ÖZTÜRK, Muzaffer, “Kuran’ı Kerim’e Göre Kabir Azabı Yok mu(M. Okuyan)” *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2008, ss.253-271.

RAZİ, Fahreddin, *Mefatihü’l Gayb (Et Tefsiru’l Kebir)*, Daru’l Kütübü’l İlmiyye, Beyrut, 1952.

SABIK, Seyyid, *Fıkhu’s Sunne*, Daru’l- Kütübül-Arabi, Beyrut, I/57.

SABÛNÎ, Muhammed Ali, *Safvet'üt Tefâsir*, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2012.

SABÛNÎ, Nûreddin, *Matüridiyye Akaidi*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Terc: Bekir Topaloğlu, İstanbul.

SARMIŞ, İbrahim, *Rivayet Kültürü ve Olumsuz Kadın Algısı*, Düşün Yayıncılık, İstanbul, 2011.

ŞEVKANÎ, Neylu'l-Evtar Şerhu Munteka'l-Ahbar, Beytü'l-Efkari'd Devliyye, 2009.

ŞİMŞEK, M. Sait, *Hayat Kaynağı Kuran Tefsiri*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2012.

Günümüz Tefsir Problemleri, Kitap Dünyası, Konya, 2011.

Kuran'ın Ana Konuları, Beyan Yayınları, İstanbul, 2005.

Kuran'da İki Mesele, Selam Yayınları, Konya, 1987.

Kuran Kıssalarına Giriş, Kitap Dünyası, Konya, 2017.

TABERÎ, Muhammed b. Cerîr, *Camiu'l-Beyan An Te'vîli'l-Kur'ân*, , Daru Hicr, Kahire, 2001.

TİRMİZİ, Ebu İsa Muhammed b. İsa b. Sevre, *Sünen-i Tirmizi*, Mütercim: Osman Zeki Mehmetoğlu, Yunus Emre Yayınevi, İstanbul.

TURAN, Maşallah, *Kuran'ın Anlaşılmasında Sembolizm Tartışmaları*, Selçuk Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Konya, 2006.

TÜZÜN, İdris, *Kuran'da Sembol ve Sembolik Anlatım (Neml Suresi Süleyman (as) Kıssası Örneği)*, Süleyman Demirel Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2015.

UĞUR, Hakan, *Tevrat'ın Kuran'a Arzı*, Emin Yayınları, Bursa, 2011.

YAZIR, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, Azim Yayınevi, İstanbul, 1992.

YILMAZ, Mehmet, *Kuran'da Şefa'at Kavramı ve Yaygın Şefa'at Anlayışıyla Karşılaştırılması*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniv. Sosyal Bilimler Ens., İstanbul, 2006.

YURDAGÜR, Metin, "Fetret", TDV İslam Ansiklopedisi, C.12, ss. 475-480, 1995.

ZEHEBÎ, M. Hüseyin, *Tefsir ve Hadiste İsrailiyat*, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2011.

ZEMAŞERİ, Ebu'l Kasım Carullah b. Ömer, *el-Keşşaf*, Darü'l Marife, Beyrut, 2009.

ZUHAYLİ, Vehbe, *el-Fıkhu'l-İslami, İslam Fıkhu Ansiklopedisi*, tercüme: Heyet, İstanbul, 1992.

ZÜRKANİ, Muhammed Abdülazim, *Kuran İlimleri Menahilu'l İrfan Tercümesi*, Terc: Halil Aldemir, Ramazan Şahan, Beka Yayıncılık, İstanbul, 2015.

 <p>KONYA</p>	<p>T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü</p>	 <p>SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ</p>
--	--	--

Öz Geçmiş

Adı-Soyadı: Rabiye GÖKMEN

Doğum yeri: Anamur

Doğum tarihi: 16/04/1992

Medeni durumu: Evli

İlköğretim ve ortaöğretim mezuniyet: Mahide Koşukçu İlköğretim Okulu, 2006 mezuniyet yılı

Lise: Konya Merkez Anadolu İmam Hatip Lisesi, 2010 mezuniyet yılı

Lisans: Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 2015 yılı

Yükseklisans: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü- Temel İslam Bilimleri/Tefsir

Görevi: MEB' de öğretmen

[Tel:5549471591](tel:5549471591)

Adres: Ulubatlı hasan mah. Bildik. Sokak Meva Siteleri c1 Blok no:12 karatay/KONYA